

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

(Τάξεις: Α', Β', Γ')

ΓΕΝΙΚΟ
ΛΥΚΕΙΟ

2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ:

Παπακώστας Ιωάννης, Ομότιμος Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Συντονιστής)

Γνησίου Μαρία, Εκπαιδευτικός Δημοσίου Τομέα ΠΕ02

Καραγεωργίου Αναστασία, Σχολική Σύμβουλος ΠΕ02

Νάκη Στυλιανή, Εκπαιδευτικός Ιδιωτικού Τομέα ΠΕ02

Νέζη Μαρία, Εκπαιδευτικός Δημοσίου Τομέα ΠΕ02

Φιλοκύπρου Έλλη, Επίκ. Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ:

Αντωνοπούλου Τρέχλη Ζωή, Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ02

ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ:

Βασιλειάδης Βασίλειος, Εξειδικευμένος ερευνητής

Βλαχοδήμος Δημήτριος, Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ02

Καλούδη Ευαγγελία, Εκπαιδευτικός Δημόσιου τομέα ΠΕ02

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών»
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Σωτήριος Γκλαβάς
Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης
Γεωργία Φέρμελη
Σύμβουλος Α΄ Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το παρόν συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους στο πλαίσιο της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

A. ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

A.1 Εισαγωγή: αφετηρία και προϋποθέσεις

Το Πρόγραμμα Σπουδών που ακολουθεί διαμορφώθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης του προγράμματος «Νέο Σχολείο (Σχολείο 21ου αιώνα)» του Υπουργείου Παιδείας (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής). Επιδιώκει να αξιοποιήσει βασικές παραμέτρους των προγραμμάτων σπουδών που έχουν προηγηθεί και εφαρμόστηκαν στην εκπαίδευση τα τελευταία χρόνια¹ και να δημιουργήσει ένα νέο, αναθεωρημένο σύμφωνα με τις πρόσφατες εξελίξεις στην πράξη της διδασκαλίας.

Επισημαίνονται συνοπτικά τα νέα δεδομένα:

1. Η επιτακτική ανάγκη διαμόρφωσης πολιτών κριτικά σκεπτομένων, καλλιεργημένων και ευαίσθητων που να μπορούν να ανταποκριθούν στις ολοένα αυξανόμενες απαιτήσεις ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου κόσμου.
2. Ο σταδιακός εμπλουτισμός της διδακτικής μεθοδολογίας με νεότερες μεθόδους και τεχνικές: το σχέδιο δράσης (project), η σύνταξη και εφαρμογή διδακτικών σεναρίων, η ομαδοσυνεργατική μέθοδος, η διαφοροποιημένη διδασκαλία.
3. Η ενσωμάτωση στη σχολική πρακτική νέων ψηφιακών μέσων: εργαστήρια πληροφορικής, διαδραστικοί πίνακες, κινητά εργαστήρια φορητών υπολογιστών, ηλεκτρονική επικοινωνία, πλατφόρμες μάθησης, συνεργατικά ψηφιακά περιβάλλοντα, κ.λπ.

Τα δεδομένα και οι εκτιμήσεις που σημειώνονται εδώ συνιστούν το σημείο εκκίνησης μας για τη συγκρότηση του Προγράμματος Σπουδών.

A.2 Γενικές αρχές

Η ανάπτυξη του Προγράμματος Σπουδών που ακολουθεί, δηλαδή ο σκοπός και οι στόχοι του, η μεθοδολογία και η αξιολόγηση, το προτεινόμενο διδακτικό υλικό και τα περιεχόμενα του μαθήματος της λογοτεχνίας, προσδιορίζονται από ένα ευρύτερο πλαίσιο γενικών αρχών, οι οποίες σε μια συνοπτική τους παρουσίαση είναι οι εξής:

A.2.1 Η γλώσσα και η «γλώσσα» της λογοτεχνίας. Το μάθημα της λογοτεχνίας είναι ένα γλωσσικό μάθημα αλλά δεν είναι υποσύνολο του μαθήματος της νεοελληνικής γλώσσας. Συνδέεται με το Πρόγραμμα Σπουδών της νεοελληνικής γλώσσας, όσον αφορά στους βασικούς άξονες (ικανότητες κατανόησης και παραγωγής γραπτού και προφορικού λόγου) αλλά είναι αυτοτελές και ανεξάρτητο. Τα λογοτεχνικά κείμενα είναι διακριτά είδη λόγου. Συνιστούν προϊόντα καλλιτεχνικής δημιουργίας, τα οποία έχουν ιδιαίτερη κοινωνική λειτουργία: προκαλούν και αναπτύσσουν την κριτική σκέψη αλλά και την αισθητική απόλαυση και καλλιέργεια.

A.2.2 Λογοτεχνία νεοελληνική, ευρωπαϊκή, παγκόσμια και σύγχρονη. Το μάθημα της λογοτεχνίας εστιάζεται στη νεοελληνική λογοτεχνία και παράλληλα αναδεικνύει τη σχέση της με την ευρωπαϊκή αλλά και την παγκόσμια. Το πλαίσιο μιας συγκριτικής οπτικής επιτρέπει να αναδειχθούν τα στοιχεία που διακρίνουν τη νεοελληνική αλλά και τα στοιχεία βάσει των οποίων αυτή «συνομιλεί» με κείμενα της ξένης λογοτεχνίας που παρήχθησαν σε άλλα (διαφορετικά ή παρόμοια) ιστορικά και πολιτισμικά πλαίσια.

A.2.3 Λογοτεχνία και σχολική ζωή. Το μάθημα υποστηρίζει την ολιστική προσέγγιση της γνώσης με εστίαση στα μαθήματα της ελληνικής γλώσσας καταρχάς, αλλά και στο σύνολο της σχολικής ζωής (εκδηλώσεις, προγράμματα, συμμετοχή σε διαγωνισμούς, δράσεις για το βιβλίο και τη φιλιαναγνωσία κ.ά.).

A.2.4 Οι αρχές διδασκαλίας και μάθησης. Στο παρόν Πρόγραμμα Σπουδών για τη λογοτεχνία, η διδασκαλία προσεγγίζεται κατεξοχήν ως διαδικασία, της οποίας ο σχεδιασμός, η υλοποίηση, η αποτίμηση και η ανατροφοδότηση αποτελούν το κύριο έργο του εκπαιδευτικού. Η έμφαση του Προγράμματος Σπουδών στη διαδικασία δεν αναιρεί το ενδιαφέρον για τα μαθησιακά αποτελέσματα, το ενδιαφέρον όμως αυτό δεν εξαντλείται στην επισήμανσή τους μέσω της αξιολόγησης. Αντίθετα, η διδασκαλία νοείται ως διαδικασία παροχής από τον εκπαιδευτικό συνεχούς αλλά και ευαίσθητοποιημένης υποστήριξης στο μαθητή, προκειμένου αυτός να ανταποκριθεί σε επιδιώξεις που είναι ανώτερες από τη συσσώρευση πληροφοριών και την απλή ανάκλησή τους. Οι επιδιώξεις αυτές αφορούν στη συγκρότηση νοημάτων από τους μαθητές μέσω της επεξεργασίας των δεδομένων που έχουν στη διάθεσή τους.

¹ Λαμβάνεται υπόψη η Έκθεση της ομάδας Αξιολόγησης για το μάθημα της Λογοτεχνίας, με τίτλο: «Γενική φιλοσοφία και σκοποί του Π.Σ., σύμφωνα και με τα διεθνή πρότυπα γνώσεων – δεξιοτήτων - ικανοτήτων. Άξονες και κριτήρια για τη σύνταξη των νέων Προγραμμάτων Σπουδών και των Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό με βάση το ωρολόγιο πρόγραμμα» (2014), το Πρόγραμμα Σπουδών για την Α΄ Λυκείου (ΦΕΚ 1562/2011 – Αριθμ. 70001/Γ2), το Πρόγραμμα Σπουδών για το Γυμνάσιο και το Λύκειο (ΦΕΚ 344/1999 – Αριθμ. Γ2/1091) και το πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών Γυμνασίου (Πράξη «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών, στους Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3, -Οριζόντια Πράξη», με κωδικό MIS 295450 και ειδικότερα στο πλαίσιο του Υποέργου 1: «Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οδηγών για τον εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων»/2011).

Η υποστηρικτική διδασκαλία (“scaffolding teaching”) προκύπτει από την κοινωνικό-πολιτισμική θεωρία και το έργο του Vygotsky και των συνεχιστών του. Η αξιοποίησή της στη διδασκαλία της λογοτεχνίας καθιστά τη λογοτεχνική ανάγνωση κοινωνική και διαλογική διαδικασία συγκρότησης νοημάτων.

A.2.5 Τα λογοτεχνικά κείμενα. Τα λογοτεχνικά κείμενα μελετώνται από τους μαθητές μέσα στο ιστορικό, αισθητικό και ιδεολογικό πλαίσιο γένεσής τους

Τα κείμενα επαναφορτίζονται μέσα στον αναγνωστικό ορίζοντα των μαθητών. Θέτουν ερωτήματα για και από την εποχή τους, αλλά και τίθενται τα ίδια υπό διερεύνηση, στο πλαίσιο ερμηνευτικών διαδικασιών. Σε αυτές, τα ζητούμενα είναι όχι μόνο η συγκρότηση μίας συνεκτικής πρότασης σχετικά με τα θέματα που θίγουν και την οπτική με την οποία τα προσεγγίζουν. Είναι επίσης και η οικοδόμηση αξιολογικών κρίσεων σχετικά με την οπτική αυτή και τις λογοτεχνικές δομές (αφηγηματικές τεχνικές και τρόπους, ρητορικά σχήματα, γενικότερα τη «γλώσσα») που την υποστηρίζουν.

Η ενασχόληση με τη μορφή έχει ιδιαίτερη σημασία στα λογοτεχνικά κείμενα, τα κείμενα, δηλαδή, τα οποία διαβάζονται ως «λογοτεχνία» από τους αναγνώστες μιας εποχής, αυτά που προσεγγίζονται από τους αναγνώστες ως αισθητικά αντικείμενα. Το μάθημα οφείλει να αναδεικνύει τον πλούτο, την πολυμορφία και την εκφραστική δύναμη της νεοελληνικής λογοτεχνικής γλώσσας στη διαχρονική της εξέλιξη. Στο πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών δίνεται έμφαση στο να αναπτύξουν οι μαθητές ικανότητες αναγνώρισης της λειτουργίας των μορφικών στοιχείων και κριτήρια αισθητικής αντίληψης ώστε να διακρίνουν το αυθεντικό από το ψευδές, το ουσιαστικό από το επιφανειακό, το ποιοτικό από τα μαζικά καταναλωτικά προϊόντα της εποχής.

Ο εκπαιδευτικός είναι ελεύθερος να επιλέγει και να συν-οργανώνει τα κείμενα ανεξάρτητα από τη σειρά που αυτά ανθολογούνται στο σχολικό βιβλίο. Θα πρέπει όμως πάντα οι μαθητές να συμβουλευονται τους αναλυτικούς πίνακες του σχολικού εγχειριδίου στους οποίους τοποθετούνται ιστορικά οι συγγραφείς, ενταγμένοι γραμματολογικά στο ρεύμα, στη σχολή ή στη γενιά στην οποία ανήκουν.

A.2.6 Τα νέα ψηφιακά μέσα και το μάθημα της λογοτεχνίας. Εκτιμάται πλέον ως δεδομένη η αξιοποίηση των ΤΠΕ στο μάθημα της λογοτεχνίας. Ιδιαίτερης βαρύτητας είναι η κριτική-αναστοχαστική προσέγγιση που αποβλέπει στην καλλιέργεια ενός ψηφιακού κριτικού γραμματισμού. Οι σύγχρονες ψηφιακές συνθήκες δημιουργίας, ανάγνωσης και πραγμάτευσης (κριτικής-ερμηνείας-σχολιασμού) του λογοτεχνικού κειμένου αλλά και η κομβική σημασία των περιβαλλόντων δεύτερου ιστού στην προσέγγιση της λογοτεχνίας οδηγούν στο αίτημα να δοθεί έμφαση στη χρήση των ΤΠΕ ως μέσων για την πρόσβαση στα κείμενα και τα συμφραζόμενά τους, αλλά και ως περιβαλλόντων τα οποία υποστηρίζουν τη συγκρότηση νοημάτων από την αναγνωστική κοινότητα. Επισημαίνεται πάντως ότι η ψηφιακή υποστήριξη του μαθήματος δεν θα υποκαθιστά την ουσιαστική διδασκαλία ούτε θα εξιδανικεύει την εικόνα σε ένα μάθημα το οποίο κατεξοχήν οφείλει να αναδεικνύει τον λόγο και τη δύναμή του.

Καταληκτικά επισημαίνεται ότι ο αναστοχασμός εκ μέρους των εκπαιδευτικών και η θετική διάθεσή τους για ανανέωση των εφαρμοζόμενων επιλογών και πρακτικών αποτελούν βασική προϋπόθεση για να δοκιμαστούν αποτελεσματικά και γόνιμα οι γενικές αυτές αρχές αλλά και για να βελτιωθούν σταδιακά οι διδακτικές πρακτικές του μαθήματος.

B. ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

B.1 Απώτερος σκοπός και γενικές επιδιώξεις του μαθήματος

B.1.1 Απώτερος σκοπός του μαθήματος της λογοτεχνίας στο Λύκειο

Σκοπός του μαθήματος είναι να αναπτύξουν οι μαθητές κριτική αναγνωστική ταυτότητα. Η ανάπτυξη αναγνωστικής επάρκειας αναμένεται να αυξήσει την ικανότητά τους να κατανοούν, να διερευνούν, να ερμηνεύουν, να απολαμβάνουν και να αποτιμούν τα λογοτεχνικά κείμενα ως «κατασκευές», μέσα στο δικό τους σύγχρονο ιστορικό ορίζοντα της ανάγνωσης, αλλά και με αναφορά στο ιστορικό, ιδεολογικό και αισθητικό πλαίσιο της συγγραφής των κειμένων.

B.1.2 Γενικές επιδιώξεις του μαθήματος της Λογοτεχνίας στο Λύκειο

Ο απώτερος σκοπός του μαθήματος μπορεί να εξειδικευτεί στις ακόλουθες επιδιώξεις οι οποίες διακρίνονται σε: (α) γνώσεις και (β) γραμματισμούς και ικανότητες.

B.1.2.1

Γνώσεις

Επιδίωξη του Προγράμματος Σπουδών είναι οι μαθητές να γνωρίζουν:

- τις ποιότητες και την εκφραστική δύναμη της νεοελληνικής λογοτεχνικής γλώσσας στη διαχρονική της εξέλιξη

- Τα βασικά λογοτεχνικά γένη και είδη της λογοτεχνίας, ρεύματα/σχολές/γενιές της νεοελληνικής λογοτεχνίας και τα συστήματα των συμβάσεων που τα διέπουν.
- Αντιπροσωπευτικούς συγγραφείς και κείμενα που καθόρισαν την πορεία της νεοελληνικής λογοτεχνίας και τις αισθητικές αναζητήσεις της.
- Βασικούς θεματικούς άξονες-ερωτήματα που απασχόλησαν τη νεότερη λογοτεχνία στην ιστορική της διαδρομή και τους τρόπους (αισθητικούς και ιδεολογικούς) με τους οποίους απάντησε στα ερωτήματα αυτά σε διαφορετικές εποχές και γενιές.
- Θεμελιώδη σχήματα δόμησης των κειμένων της πεζογραφίας και της ποίησης, τα οποία επιτρέπουν τη μελέτη τους ως «κατασκευών» παραγωγής νοήματος, δηλαδή:
 - α. τα σχήματα δόμησης της «ιστορίας»/υπόθεσης και της «αφήγησης» στα αφηγηματικά κείμενα.
 - β. τους μηχανισμούς συγκρότησης των θεματικών αξόνων στα ποιητικά κείμενα με εστίαση στην επιλογή και στο συνδυασμό των λέξεων (ομοιότητες, αντιθέσεις, επαναλήψεις, κ.λπ.), καθώς και τα συστήματα στιχουργικής τους (στίχοι, στροφές, μέτρο, ρυθμός, ομοιοκαταληξία).
 - γ. Τα εκφραστικά μέσα /σχήματα (λεκτικά και νοηματικά).

B.1.2.2 Γραμματισμοί και ικανότητες

Επιδίωξη του Προγράμματος Σπουδών είναι οι μαθητές να μπορούν:

- Να διακρίνουν στα κείμενα (θέμα, δομή και έκφραση) τις βασικές συμβάσεις συγκεκριμένων λογοτεχνικών γενών και ειδών, ρευμάτων, σχολών ή κινήσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας και τις σχέσεις της με την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια χρησιμοποιώντας τη σχετική ορολογία, και να συσχετίζουν τα γνωρίσματα αυτά με το ιστορικό, πολιτισμικό, ιδεολογικό και αισθητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τα κείμενα παρήχθησαν και διαβάστηκαν.
- Να επισημαίνουν και να περιγράφουν τα δομικά χαρακτηριστικά της «ιστορίας»/υπόθεσης και της «αφήγησης» στα αφηγηματικά κείμενα, χρησιμοποιώντας βασικούς όρους της αφηγηματολογίας, και να διερευνούν τις επιδράσεις των χαρακτηριστικών αυτών στο νόημα των κειμένων.
- Να ανιχνεύουν στα ποιητικά κείμενα τη λειτουργία λέξεων-κλειδιών που συγκροτούν νοηματικούς άξονες, ηχητικά «νήματα», τον τόνο των ποιημάτων και τις επιμέρους «φωνές», καθώς και τα συστήματα στιχουργικής τους, και βάσει αυτών να διατυπώνουν τις ερμηνευτικές τους υποθέσεις.
- Να επισημαίνουν τις γλωσσικές επιλογές στα επιμέρους γλωσσικά επίπεδα (μικροδομές και μακροδομές), οι οποίες καθορίζουν το ύφος του κειμένου, και να διερευνούν τον τρόπο με τον οποίο επιδρούν στο νόημά του.
- Να προβαίνουν σε έλεγχο των ερμηνευτικών υποθέσεων που διατυπώνουν σχετικά με το νόημα του κειμένου, τα ερωτήματα, δηλαδή, τα οποία αυτό θέτει και τους τρόπους με τους οποίους απαντά σε αυτά, εξετάζοντας μεθοδικά τα χαρακτηριστικά της μορφής του και τα ιστορικά, πολιτισμικά, ιδεολογικά, και αισθητικά συμφραζόμενα που συνδέονται με το πλαίσιο παραγωγής του.
- Να αξιολογούν συστηματικά και τεκμηριωμένα τα κείμενα που διαβάζουν βάσει κριτηρίων που σχετίζονται με την εποχή που γράφτηκαν αλλά και κριτηρίων που αφορούν στη σύγχρονη εποχή.
- Να ανταποκρίνονται στα κείμενα που διαβάζουν συγκροτώντας δικά τους προφορικά ή γραπτά, (ή και πολυτροπικά) κείμενα.
- Να εντοπίζουν και να συζητούν αναλογίες στους τρόπους έκφρασης μεταξύ λογοτεχνίας και άλλων καλλιτεχνικών εκφράσεων (ζωγραφική, κινηματογράφος, τραγούδι, κ.λπ.).

B.2 Μεθοδολογία

Σύμφωνα με τις αρχές της υποστηρικτικής διδασκαλίας, στην οποία βασίζεται το Πρόγραμμα Σπουδών, ο εκπαιδευτικός σχεδιάζει με τέτοιο τρόπο τις διδακτικές παρεμβάσεις του ώστε αυτές να περιλαμβάνουν μία σειρά από αποφάσεις σχετικά με:

- α. τις **στρατηγικές προσέγγισης** των λογοτεχνικών κειμένων, και
- β. τις **μορφές επικοινωνίας και συνεργασίας** που θα υποστηρίξουν τις επιμέρους προσεγγίσεις.

Στη συνέχεια, εξειδικεύονται οι μεθοδολογικές αρχές του Προγράμματος Σπουδών για τη διδασκαλία βάσει των δύο αυτών αξόνων.

B.2.1. Από την ανάγνωση του κειμένου στα πολλαπλά κείμενα και συγκεκριμένα

Η ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων στη σχολική τάξη είναι μία πρακτική με δημόσιο χαρακτήρα που πραγματοποιείται παράλληλα αλλά και σε αντιδιαστολή προς τις ιδιωτικές αναγνώσεις των μελών της αναγνωστικής κοινότητας, εκπαιδευτικών και μαθητών. Όσο η πρώτη αποσκοπεί να επιδράσει στη δεύτερη μέσω της μεθοδικής καλλιέργειας αναγνωστικών ικανοτήτων και της ενδυνάμωσης των αναγνωστών, άλλο τόσο δεν μπορεί να αγνοεί την αναγνωστική εμπειρία που συσσωρεύεται εκτός σχολείου. Για το μάθημα της λογοτεχνίας η εμπειρία αυτή - μαζί βέβαια με την υπόλοιπη κοινωνική εμπειρία των μαθητών και των εκπαιδευτικών - συγκροτεί ένα σώμα προϋπάρχουσας γνώσης, το οποίο άλλοτε βοηθά τη σχολική ανάγνωση και άλλοτε συγκρούεται με τις επιδιώξεις ή τις διαδικασίες που η τελευταία ακολουθεί. Στο πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών κρίνεται ως απαραίτητη η μέριμνα του εκπαιδευτικού να γνωρίσει την προϋπάρχουσα αυτή εμπειρία των μαθητών του και να την αξιοποιήσει

κατάλληλα, ώστε να εμπλουτίσει τη διδακτική πράξη: προτιμήσεις και αναγνωστικά ενδιαφέροντα των μαθητών, απόπειρες δημιουργικής γραφής ή ημερολόγια, ενασχόληση με τέχνες που χρησιμοποιούν άλλα μέσα αναπαράστασης, βρίσκονται στο επίκεντρο του μαθήματος της λογοτεχνίας, συζητούνται, διερευνώνται και τροφοδοτούν την καθημερινή πράξη.

Αυτό βέβαια που σφραγίζει τον προσανατολισμό της διδακτικής πράξης είναι οι προϋπάρχουσες διδακτικές εμπειρίες και οι αντιλήψεις των διδασκόντων σχετικά με την έννοια της λογοτεχνικής ανάγνωσης αλλά και της λογοτεχνίας ως διδακτικού αντικειμένου. Η σχετική έρευνα έχει αναδείξει την ποικιλία των άτυπων θεωριών που φέρουν οι εκπαιδευτικοί και οι οποίες διεισδύουν στη διδακτική πράξη και παγιώνονται στη σχολική τάξη με την καθιέρωση πρακτικών που θεωρούνται αναμφισβήτητου κύρους είτε είναι παραγωγικές είτε όχι. Στο πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών κρίνεται σκόπιμη η ανάπτυξη μίας αναστοχαστικής και κριτικής στάσης εκ μέρους των διδασκόντων έναντι των υπάρχουσών αντιλήψεων και πρακτικών. Σημαντική στο σημείο αυτό είναι η επικουρία των θεωριών της λογοτεχνίας: οι θεωρίες αυτές, καθώς συνεισφέρουν διαφορετικές αλλά συμπληρωματικές απαντήσεις στο ερώτημα «τι είναι η Λογοτεχνία;» και έμμεσα υποδεικνύουν στρατηγικές προσέγγισης και διδασκαλίας των κειμένων, είναι δυνατόν να λειτουργήσουν ως εργαλεία αναστοχασμού των εκπαιδευτικών, ώστε να αντιληφθούν καταρχάς τη δική τους αναγνωστική και διδακτική ταυτότητα. Ωστόσο, καμία θεωρία δεν πρέπει να λειτουργήσει ως τροχοπέδη στην ανάγνωση των κειμένων – ούτε ως ο μοναδικός τρόπος προσέγγισής τους.

Οι μαθητές ενθαρρύνονται και καθοδηγούνται από τον εκπαιδευτικό να περιγράψουν συστηματικά τον τρόπο με τον οποίο είναι κατασκευασμένο το κείμενο στο επίπεδο της ιστορίας/υπόθεσης, της αφήγησης, του ύφους, κ.λπ. Η εργασία αυτή, με επίκεντρο τις κειμενικές ενδείξεις, βοηθά τους μαθητές να ανιχνεύσουν τους μηχανισμούς που παράγουν νόημα στο συγκεκριμένο κείμενο και να ελέγξουν βάσει των παρατηρήσεών τους στη συνέχεια τις αρχικές αναγνώσεις τους: να τις τεκμηριώσουν ή να τις απορρίψουν, να τις τροποποιήσουν ή να τις βελτιώσουν. Αυτό το δεύτερο βήμα στην προσέγγιση των κειμένων ανταποκρίνεται στο αίτημα για διαμόρφωση έγκυρων ερμηνειών, οι οποίες μπορούν να οικοδομηθούν ενδοκειμενικά με την υποστήριξη των εξής πρακτικών, στις οποίες ο εκπαιδευτικός:

- εστιάζει την προσοχή του μαθητή σε ορισμένα μόνο στοιχεία του κειμένου, είτε με οδηγίες ανάγνωσης (π.χ., «προσέξτε τα χ σημεία/λέξεις», κ.λπ.) είτε με αντίστοιχες ερωτήσεις, είτε με τη βοήθεια ενός σημειωτικού εργαλείου (π.χ., ενός διαγράμματος που κατευθύνει την παρατήρηση στα ενδιαφέροντα σημεία),
- προτείνει δραστηριότητες με τις οποίες οι μαθητές παρακινούνται να παρέμβουν δημιουργικά στο αρχικό κείμενο ώστε να κατανοήσουν τις λογοτεχνικές συμβάσεις του αλλά και την επίδρασή τους στο νόημα του κειμένου, όπως λ.χ., το να μεταβάλλουν την οπτική γωνία, τους αφηγηματικούς τρόπους (λ.χ. από αφήγηση σε διάλογο), κ.λπ., και να συζητούν για τις συνέπειες των αλλαγών αυτών.
- παρακινεί τους μαθητές να διατυπώσουν ερμηνευτικές υποθέσεις βάσει των ενδείξεων του κειμένου και δημιουργεί ένα περιβάλλον διερεύνησης, το οποίο περιλαμβάνει:
 - ✓ μορφές επικοινωνίας και συνεργασίας (π.χ., εργασία σε дуάδες ή ομάδες, κ.λπ.), και
 - ✓ κατάλληλες πηγές και εργαλεία ώστε να διερευνήσουν την εγκυρότητα των υποθέσεων αυτών, λ.χ., πίνακες καταγραφής και σύγκρισης των παρατηρήσεών τους, παράλληλα κείμενα ή δίκτυα κειμένων, κριτικά σημειώματα που επικυρώνουν ποικίλες/αντιτιθέμενες ερμηνείες, κ.ά.

Ένα τρίτο επίπεδο της υποστηρικτικής παρέμβασης του εκπαιδευτικού είναι η εισαγωγή στην ερμηνευτική διαδικασία εξω-κειμενικών συμφραζόμενων, ώστε οι υποθέσεις που έχουν κατατεθεί από τους μαθητές να ελεγχθούν βάσει αυτών. Τα συμφραζόμενα αυτά (ιστορικά, βιογραφικά, γραμματολογικά, κ.ά.) εστιάζουν στο πλαίσιο συγγραφής του έργου και φέρνουν στο προσκήνιο την ιστορικότητα του κειμένου. Η επιλογή και η ένταξή τους στη διδασκαλία μπορεί να αποβεί καίριας σημασίας για την ερμηνευτική εργασία των μαθητών, αν ο εκπαιδευτικός υιοθετήσει πρακτικές που προάγουν περαιτέρω τις αναζητήσεις τους, όπως οι εξής:

- να προσφέρει τις σχετικές πληροφορίες ως πηγές, συχνά αντιτιθέμενες, οι οποίες με τη σειρά τους επιδέχονται ερμηνεία/διερεύνηση,
- να τις παρέχει σε καίρια σημεία της διερεύνησης, π.χ., όταν η ερμηνευτική εργασία με τα διαθέσιμα μέσα οδηγείται σε αδιέξοδο, ώστε οι μαθητές να βρίσκονται σε ετοιμότητα να τις αξιοποιήσουν,
- να είναι σύντομες και περιεκτικές, ώστε να μην επισκιάζουν με την παρουσία τους το ίδιο το κείμενο,
- να ενθαρρύνονται οι ίδιοι οι μαθητές να επισημαίνουν τα είδη των στοιχείων που τους είναι αναγκαία για τον έλεγχο των υποθέσεών τους,
- να παρακινούνται οι μαθητές να χρησιμοποιούν τα βιβλία αναφοράς ή άλλες πηγές για τον εντοπισμό σχετικών πληροφοριών, κ.ά.

Είναι καίριο στο σημείο αυτό να επισημανθεί εκ νέου ότι ο διδάσκων προβαίνει σε συνειδητές επιλογές προσέγγισης των κειμένων με βάση την ιδιαιτερότητα του καθενός και δεν επιζητεί να εξαντλήσει ένα κείμενο πολιορκώντας το από όλες τις δυνατές πλευρές. Παρά το ότι, επίσης, σε κάποιες περιπτώσεις τα κείμενα συνεξετάζονται, κρίνεται αναγκαίο σε κάθε κείμενο να αφιερώνεται επαρκής χρόνος εμβάθυνσης ώστε οι μαθητές να διερευνούν και να ευαισθητοποιούνται απέναντι στη γλωσσική και δομική του ταυτότητα, καθώς και στο θέμα και στις οπτικές που υπηρξούν από αυτές.

Τέλος, στο πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών κρίνεται καίρια και απαραίτητη η μελέτη του μυθιστορήματος, η οποία μπορεί να ενταχθεί στις υπό μελέτη θεματικές ενότητες της Α' Λυκείου καθώς και στα δίκτυα ομόθεμων κειμένων της Β', με την προϋπόθεση να διατίθεται επαρκής χρόνος για την παρουσίαση και συζήτηση ολόκληρων έργων στην τάξη από τους μαθητές με αντίστοιχη υποστήριξη των εκπαιδευτικών.

B.2.2. Από την ανάγνωση στη συν-ανάγνωση

Στο πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών δεν απορρίπτονται παραδοσιακές μέθοδοι και μέσα διδασκαλίας, όταν αυτά συνεισφέρουν στην ανάπτυξη των μαθητών και καλύπτουν τις ανάγκες τους. Προκειμένου, όμως, να επιδιωχθούν τα ζητούμενα του Προγράμματος Σπουδών απαιτείται μία σταδιακή μετάβαση σε πιο «ανοικτά» και πιο σύνθετα περιβάλλοντα από την άποψη των ρόλων, των σχέσεων, των μορφών επικοινωνίας αλλά και των μέσων επικοινωνίας και πληροφόρησης.

Ο σχεδιασμός των περιβαλλόντων αυτών αποτελεί μέριμνα του εκπαιδευτικού και περιλαμβάνει μία σειρά από επιλογές που αφορούν την οργάνωση της (συν-)εργασίας στην τάξη (π.χ., το πέρασμα από την ατομική εργασία στην εργασία κατά δυάδες ή ομάδες), την επιλογή των μορφών επικοινωνίας, ώστε να προκύψουν ενεργητικότεροι ρόλοι και ουσιαστικότερες σχέσεις, που θα επιτρέψουν στην παραδοσιακή τάξη να αποτελέσει μία κοινότητα αναγνώστων. Τέλος, μία σειρά επιλογών αφορά τους τρόπους ένταξης των ΤΠΕ στις διαδικασίες συν-ανάγνωσης των λογοτεχνικών κειμένων.

Πρακτικές που μπορούν να συμβάλουν σε αυτήν την προοπτική είναι ενδεικτικά οι εξής:

- οι εκπαιδευτικοί διατηρούν θετικό ψυχολογικό κλίμα και φροντίζουν ώστε να συμμετέχουν στις διαδικασίες οι ίδιοι και οι μαθητές τους ως πρόσωπα: προϋπόθεση γι' αυτό είναι ο αμοιβαίος σεβασμός στις διαφορετικές απόψεις, τα συναισθήματα και τις αξίες των μελών της κοινότητας. Επίσης, η χρήση επισημάνσεων για τα επιτεύγματα των ομάδων ή της κοινότητας συνολικά.
- οι μαθητές, με τη στήριξη του εκπαιδευτικού, διαπραγματεύονται τους βασικούς κανόνες επικοινωνίας και συνεργασίας, βάσει των οποίων θα εργάζονται στην ολομέλεια και τις ομάδες («συμβόλαιο επικοινωνίας και συνεργασίας»). Είναι απαραίτητο στην καθημερινή εργασία να ελέγχεται η ποιότητα των επικοινωνιακών πρακτικών βάσει κανόνων που θα είναι σαφείς και αποδεκτοί και από τους μαθητές.
- οι εκπαιδευτικοί σχεδιάζουν τις παρεμβάσεις τους με όρους επίλυσης προβλήματος, έτσι ώστε να αποκτά νόημα η συνεργασία μεταξύ των μαθητών, λ.χ., να προτείνονται θέματα προς επίλυση, τα οποία απαιτούν τη συμβολή περισσότερων σε ποικίλους ρόλους.
- οι εκπαιδευτικοί είναι προσεκτικοί στη διατύπωση ερωτήσεων, ώστε αυτές να προκαλούν τους αναγνώστες στην επεξεργασία του κειμένου και τη συγκρότηση εναλλακτικών απόψεων (π.χ., «πώς σας φαίνεται ...», «γιατί νομίζετε ...», αντί των: «ποιος ...», «γιατί ...», κ.λπ.). Είναι καίριας σημασίας για τη συγκρότηση νοημάτων οι «ερωτήσεις ακολουθίας», με τις οποίες ο μαθητής κινητοποιείται να επανεξετάσει την άποψή του (π.χ., «τι εννοείς ...», «γιατί λες ...», «μπορείς να αιτιολογήσεις ...», «τι συμπεραίνεις από αυτό ...»). Κοινή συνθήκη είναι η τεκμηρίωση και η βελτίωση των απόψεων, και όχι η άνευ όρων απόρριψη ή αγνόησή τους.
- οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνουν τις πρωτοβουλίες των μαθητών στην κατεύθυνση της ανάπτυξης αναγνωστικών ικανοτήτων του συνόλου της κοινότητας και τους αναθέτουν ευθύνες εντός και εκτός της τάξης.

Ειδική μέριμνα λαμβάνει ο εκπαιδευτικός για τη χρήση των ΤΠΕ στην κατεύθυνση όχι μόνο του εμπλουτισμού των μαθησιακών πόρων, αλλά και της συμβολής τους στην ενίσχυση των δεσμών και της συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των μελών της αναγνωστικής κοινότητας. Στο πλαίσιο αυτό ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται σε πλατφόρμες υποστήριξης της συνεργατικής μάθησης (wiki, κ.ά.).

Σύμφωνα με το μεθοδολογικό πλαίσιο που εκθέσαμε και προκειμένου να πραγματοποιούνται σε ικανοποιητικό βαθμό οι επιδιώξεις και διδακτικές πρακτικές οι οποίες προτείνονται για τις επιμέρους τάξεις/ενότητες, κρίνεται απαραίτητο το μάθημα της λογοτεχνίας να διεξάγεται στη βάση συνεχόμενου δώρου.

B.3 Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση του μαθήματος της λογοτεχνίας, όπως και κάθε αξιολόγηση, θα πρέπει να είναι μετρήσιμη και διαβαθμισμένη. Ο μετρήσιμος χαρακτήρας της σημαίνει ότι θα πρέπει να διασφαλιστεί μία, κατά το δυνατόν, «αντικειμενική» αξιολόγηση με κριτήρια σαφή, συγκεκριμένα και κοινά για όλους. Ο μετρήσιμος χαρακτήρας δεν θα πρέπει να μας οδηγεί σε εφαρμογή ποσοτικών κριτηρίων. Αντίθετα, η αξιολόγηση επιδιώκουμε να είναι ποιοτική και να εστιάζει κυρίως στις ικανότητες (δευτερευόντως στις γνώσεις) που έχουν αποκτηθεί από τους μαθητές, όπως άλλωστε ορίζεται από το ευρύτερο πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών αλλά και του «νέου Λυκείου». Ο διαβαθμισμένος χαρακτήρας της σημαίνει ότι θα πρέπει να διασφαλιστεί μία κλιμάκωση των ικανοτήτων (αλλά και γνώσεων) που αξιολογούνται κατά τρόπο ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν όλοι οι μαθητές, σε διαφορετικό βαθμό ο καθένας, ανάλογα με τον βαθμό εμπέδωσης των υπό αξιολόγηση ικανοτήτων. Κάτι τέτοιο, άλλωστε, συνάδει με τις αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας.

Η αξιολόγηση αντιστοιχίζεται κάθε φορά με τους συγκεκριμένους στόχους που έχουν τεθεί και επιδιώκει να ελέγξει την εμπέδωση των βασικότερων από αυτούς και όχι να ελέγξει εξαντλητικά το σύνολο των στόχων που έχουν

τεθεί. Με άλλα λόγια, σε κάθε αξιολόγηση, στόχος μας είναι να αξιολογήσουμε όχι το σύνολο των προσδοκώμενων γνώσεων/δεξιοτήτων, αλλά μέρος τους, τις βασικότερες από αυτές, όπως τις έχουμε προσδιορίσει από την αρχή στον διδακτικό μας σχεδιασμό. Ο αξιολογητής, όπως συμβαίνει σε κάθε αξιολόγηση, οφείλει να γνωστοποιήσει από την αρχή στους αξιολογούμενους τη διαδικασία και τη μέθοδο, τα κριτήρια, τον σκοπό και το είδος της αξιολόγησης που πρόκειται να εφαρμόσει.

Είναι κρίσιμο να διευκρινιστεί ότι η αξιολόγηση θα πρέπει να είναι μέρος της μαθησιακής διαδικασίας. Δεν βρίσκεται εκτός, σαν μία εξωτερική, τελική πράξη ελέγχου. Από τη διαδικασία της αξιολόγησης θα πρέπει να προκύπτει μάθηση, άμεσα αξιοποιήσιμη από τους μαθητές στο πλαίσιο του μαθήματος μέσω διαδικασιών ανατροφοδότησης και αναστοχασμού (με την εξαίρεση της τελικής ετήσιας γραπτής εξέτασης). Η αξιολόγηση μπορεί να είναι βαθμολογική ή περιγραφική ή συνδυασμός των δύο. Η τήρηση αναλυτικών στοιχείων αξιολόγησης από τον διδάσκοντα υπηρετεί, πέρα από την ανάγκη για διαρκή αναθεώρηση της διδακτικής πορείας, και τη βαθμολόγηση των μαθητών, όπως ορίζεται κάθε φορά από το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο.

Η αξιολόγηση του μαθήματος μπορεί να γίνεται με κάθε πρόσφορο τρόπο (ή συνδυασμό τους): αξιολόγηση προφορικής συμμετοχής, αξιολόγηση συνδρομής σε ομαδική εργασία, δημιουργία φακέλου αξιολόγησης του μαθητή, διαγνωστικό τεστ, ατομική γραπτή δοκιμασία, κ.λπ. αλλά και σε κάθε χρονική στιγμή εξέλιξης της διδασκαλίας: στην έναρξη (αναγνωριστική), στην πορεία της διδασκαλίας (ενδιάμεση, διαμορφωτική) ή στο τέλος (τελική).

Σε μία βασική διαβάθμιση των υπό αξιολόγηση ικανοτήτων των μαθητών από τις ευχερέστερες στις συνθετότερες και σημαντικότερες σύμφωνα με τις αρχές του Προγράμματος Σπουδών και του «νέου Λυκείου», αξιολογείται:

(α) η ικανότητα των μαθητών να αναγνωρίζουν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο:

- τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της λογοτεχνικής γλώσσας με τα οποία αναπτύσσεται ένα συγκεκριμένο θέμα
- την παρουσία συμβάσεων του λογοτεχνικού γένους και είδους
- τεχνικές και τρόπους γραφής του ρεύματος ή της εποχής που το πλαισιώνει

(β) η ικανότητα των μαθητών να κατανοούν και να πραγματεύονται το λογοτεχνικό κείμενο:

- ερμηνευτικά, τεκμηριώνοντας την άποψή τους με στοιχεία που διαβάζουν στο κείμενο και μεταφέροντας τον προβληματισμό που προκύπτει στα σημερινά δεδομένα
- μέσω αναδημιουργίας του λογοτεχνικού κειμένου (όπως η μεταβολή της εξέλιξης της υπόθεσης, η μεταβολή στο ύψος, κ.λπ.) ή ανάπλασή του σε διαφορετικούς κώδικες (όπως η εικαστική απεικόνιση, η θεατρική απόδοση, κ.λπ.) και να σχολιάζουν με γραπτό λόγο τις μεταβολές που συντελούνται.

(γ) η ικανότητα των μαθητών να αξιοποιούν στοιχεία και πληροφορίες εκτός λογοτεχνικού κειμένου, προκειμένου να το κατανοήσουν και να το συζητήσουν, όπως:

- ιστορικά, πολιτισμικά, κοινωνικά και αισθητικά δεδομένα που αφορούν την εποχή συγγραφής ή αναφοράς του λογοτεχνικού κειμένου
- παράλληλα χωρία ή κείμενα που μπορούν να διαφωτίσουν συγκεκριμένα σημεία ή όψεις του λογοτεχνικού κειμένου

(δ) η ικανότητα των μαθητών να αναπτύξουν στρατηγικές επίλυσης ερμηνευτικών ζητημάτων σε μια συγκριτική οπτική προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου, δηλαδή:

- να συγκρίνουν και να συζητούν διαφορετικές ερμηνευτικές εκδοχές για το λογοτεχνικό κείμενο
- να διαβάζουν συγκριτικά και να συζητούν διαφορετικά λογοτεχνικά κείμενα ως προς ορισμένο κοινό άξονα (θέμα, τεχντροπία, συγγραφέας, κ.λπ.)
- να διαβάζουν, παράλληλα προς το λογοτεχνικό κείμενο, άλλα λογοτεχνικά κείμενα και να τα συγκρίνουν

Οι αναγνωριστικές ικανότητες (α) των μαθητών είναι σημαντικές, αλλά το βάρος της αξιολόγησης θα πρέπει να εστιάζει στις επόμενες κατηγορίες ικανοτήτων, τις αναγνωστικές και κριτικές (β έως δ).

Σε κάθε περίπτωση η αξιολόγηση μπορεί να εξυπηρετηθεί με την άσκηση είτε του προφορικού είτε του γραπτού λόγου. Είναι εμφανές ότι, κάθε φορά, περιλαμβάνεται και η αξιολόγηση των τεσσάρων βασικών γλωσσικών δεξιοτήτων κατανόησης και παραγωγής γραπτού και προφορικού λόγου, καθώς το μάθημα είναι αναμφίβολα και γλωσσικό. Ως προς την αξιολόγηση που αφορά τον προφορικό λόγο, κρίνεται σημαντικό να αξιολογείται ο βαθμός ενεργού ακρόασης και ανταπόκρισης των μαθητών στο περιεχόμενο και στις απαιτήσεις που θέτουν με το λόγο τους τα κείμενα, ο εκπαιδευτικός και τα υπόλοιπα μέλη της αναγνωστικής κοινότητας στην ολομέλεια της τάξης αλλά και κατά την εργασία σε ζεύγη, ομάδες, κ.ά. Επίσης, προκρίνονται οι εκτεταμένες και προσχεδιασμένες παρεμβάσεις των μαθητών, οι οποίες συνοδεύονται από επιχειρηματολογία, και αποτελούν προϊόντα κριτικής επεξεργασίας των ίδιων των κειμένων ή άλλων πηγών, καθώς και επιμέρους απόψεων που εκφράστηκαν στην τάξη.

Ως προς την αξιολόγηση γραπτών εργασιών των μαθητών, κρίνονται περισσότερο πρόσφορες και συμβατές με το πνεύμα του Προγράμματος Σπουδών οι εργασίες δοκιμαστικού τύπου, στις οποίες οι μαθητές είναι δυνατόν να εκθέτουν ολοκληρωμένα, συστηματικά αλλά και τεκμηριωμένα την αναγνωστική τους εμπειρία από τη μελέτη ενός ή περισσότερων κειμένων. Οι γραπτές αυτές εργασίες μπορούν να περιλαμβάνουν τη διερευνητική πορεία που ακολούθησαν οι μαθητές κατά την ανάγνωση των κειμένων που διάβασαν (τις παρατηρήσεις, τις υποθέσεις, τα συμπεράσματα, αλλά και τις αναγνωστικές δυσκολίες που συνάντησαν, τις πηγές στις οποίες κατέφυγαν, την κριτική τους, σκέψεις στις οποίες οδηγήθηκαν, κ.λπ.).

Επίσης, οι μαθητές μπορούν να καταθέτουν ποικίλες μορφές καλλιτεχνικής δημιουργίας, με αφορμή τα κείμενα που διαβάζουν, αλλά στην περίπτωση αυτή κρίνεται σκόπιμο να μην περιλαμβάνεται η καλλιτεχνική δημιουργία των μαθητών (π.χ., συγγραφή ποιήματος) σε μορφές τελικής αξιολόγησής τους.

B.4 Διδακτικό υλικό

Για τη διδασκαλία του μαθήματος και στις τρεις τάξεις μπορεί να αξιοποιηθεί ποικίλο εκπαιδευτικό υλικό:

1. Κατάλληλα επιλεγμένα κείμενα του σχολικού ανθολογίου.
2. Η Τράπεζα Θεμάτων
3. Λογοτεχνικά κείμενα (ολόκληρα ή αποσπάσματα) από τη βιβλιοθήκη του σχολείου, ψηφιακές βιβλιοθήκες, τοπικές δανειστικές βιβλιοθήκες, κ.λπ. (ανθολογίες, αυτοτελείς εκδόσεις, συλλογές, περιοδικές εκδόσεις).
4. Παλαιότερα σχολικά ανθολόγια κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας σε ηλεκτρονική ή ψηφιακή μορφή στο διαδίκτυο (ΙΕΠ, Ψηφιακό Σχολείο ΥΠΑΙΘ, σώμα κειμένων ΚΕΓ).
5. Ειδικότερα για τη μεταφρασμένη λογοτεχνία, ιδιαίτερη εστίαση στο Ανθολόγιο κειμένων της Νεότερης Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας και το αντίστοιχο περιβάλλον πλαισίωσής του στην Πύλη για την ελληνική γλώσσα του ΚΕΓ).
6. Εκπαιδευτικά σενάρια για την αξιοποίηση των νέων ψηφιακών μέσων στο μάθημα της Λογοτεχνίας στη βάση δεδομένων «Πρωτέας» του ΚΕΓ (πλαίσιο δημιουργίας του ψηφιακού σχολείου του ΥΠΑΙΘ).
7. Ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα από τη βάση δεδομένων «Φωτόδεντρο» του ψηφιακού σχολείου του ΥΠΑΙΘ.
8. Ψηφιακά σώματα λογοτεχνικών κειμένων (ΠΟΘΕΓ του ΙΕΛ, «Ανεμόσκαλα» του ΚΕΓ).
9. Λεξικά της λογοτεχνίας (εγκυκλοπαιδικά, ορολογίας και κριτικών όρων), γραμματολογίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας (υλικό που απευθύνεται στο διδάσκοντα).
10. Ηλεκτρονικοί «φάκελοι» για καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα, κινήματα και σχολές καθώς και τεχνικές και τρόπους γραφής στον Κόμβο και την Πύλη για την ελληνική γλώσσα και τη διδασκαλία της, του ΚΕΓ (ΥΠΑΙΘ) (υλικό που απευθύνεται στο διδάσκοντα).
11. Εκπαιδευτικό περιβάλλον «Πρόσωπα και θέματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας» (για την ιστορικο-γραμματολογική προσέγγιση της νεοελληνικής λογοτεχνίας) στις «Ψηφίδες» του ΚΕΓ (πλαίσιο δημιουργίας του ψηφιακού σχολείου του ΥΠΑΙΘ).
12. Εκπαιδευτικό περιβάλλον «Λογοτεχνία και Ιστορία» (για τη λογοτεχνική αναπαράσταση και πραγμάτευση της ιστορίας) στις «Ψηφίδες» του ΚΕΓ (πλαίσιο δημιουργίας του ψηφιακού σχολείου του ΥΠΑΙΘ).
13. Εκπαιδευτικές εφαρμογές και εργαλεία, ηλεκτρονικά περιβάλλοντα και ψηφιοποιημένα λογοτεχνικά κείμενα στις «Ψηφίδες» του ΚΕΓ (πλαίσιο δημιουργίας του ψηφιακού σχολείου του ΥΠΑΙΘ).
14. Πολυμεσικό και πολυτροπικό, ψηφιακό ή ηλεκτρονικό υλικό (συλλογές) μουσείων, πινακοθηκών, ιδρυμάτων για τις τέχνες και τον πολιτισμό και της Δημόσιας Τηλεόρασης, προσβάσιμο μέσω διαδικτύου.
15. Ψηφιακές συλλογές (μουσείων, ιδρυμάτων, κ.λπ.) με πολιτισμικό περιεχόμενο για διδακτική αξιοποίηση στον Εθνικό Συσσωρευτή Εκπαιδευτικού Περιεχομένου-«Φωτόδεντρο» (dschool.gr) του ΥΠΑΙΘ.
16. Σύγχρονες ψηφιακές πηγές (ελληνόγλωσσες και αλλόγλωσσες): ιστολόγια ποιητών, αφιερωματικές σελίδες για ποιητές του ΕΚΕΒΙ-ΙΕΠ, σύγχρονα ηλεκτρονικά περιοδικά για την ποίηση, ιστολόγια ποίησης.
17. Ηλεκτρονικά ή/και ψηφιακά ανθολόγια ποίησης (ανθολογία μεταφρασμένης ποίησης ΚΕΓ, κ.ά.).

B.5 Περιεχόμενο

B.5.1 Οι διδακτικές ενότητες ανά τάξη

Το περιεχόμενο του μαθήματος για κάθε μία από τις τρεις τάξεις διακρίνεται σε διδακτικές ενότητες. Μία διδακτική ενότητα διαθέτει ένα γενικό θέμα που την συστήνει ως διακριτή ενότητα και δίνει τον τίτλο του σε αυτήν. Αποτελείται από ένα ευρύ σύνολο υποθεμάτων και επιμέρους στόχων αλλά και προτεινόμενων λογοτεχνικών κειμένων, το οποίο αντιστοιχεί σε συνεχή διδακτικό χρόνο στη διάρκεια του σχολικού έτους. Για την Α' τάξη προβλέπονται τρεις διδακτικές ενότητες θεματικά προσδιορισμένες. Για τη Β' τάξη ένας θεματικός άξονας με δύο διδακτικές ενότητες προσδιορισμένες ειδολογικά. Για τη Γ' τάξη δύο διδακτικές ενότητες, προσδιορισμένες γραμματολογικά. Οι διδακτικές ενότητες ανά τάξη προτείνονται με μία συγκεκριμένη σειρά. Ο εκπαιδευτικός κατά την κρίση του μπορεί να μεταβάλλει τη σειρά αυτή. Σε κάθε ενότητα της Α' και Β' τάξης προτείνεται η ανάγνωση ολόκληρου μυθιστορήματος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι κάτι τέτοιο είναι υποχρεωτικό για κάθε ενότητα. Αναλυτικά οι διδακτικές ενότητες, το περιεχόμενο και οι στόχοι του μαθήματος ανά τάξη έχουν ως εξής:

Α΄ τάξη

1. Γενική παρουσίαση

Στο Πρόγραμμα Σπουδών της λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου προβλέπονται τρεις διδακτικές ενότητες ως εξής:

α. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ: Από το δημοτικό τραγούδι έως και τη γενιά του '70 (Ποίηση και Πεζογραφία)

β. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (Πεζογραφία – Θέατρο).

γ. ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΑΠΗ (Από το δημοτικό τραγούδι έως και τη γενιά του '70)

Προτείνεται στους εκπαιδευτικούς να ακολουθούν τη σειρά αυτή των ενότητων και να την εναλλάσσουν (ανά σχολικό έτος) με την εξής: α. Κείμενα για την αγάπη, β. Λογοτεχνία και Ιστορία, και γ. Λογοτεχνία και φυσικό-κοινωνικό περιβάλλον.

Οι διδακτικές ενότητες οργανώνονται θεματικά. Αυτή η επιλογή σχετίζεται με ορισμένες αφετηριακές παραδοχές:

α) οι μαθητές της Α΄ Λυκείου έχουν αποκτήσει από το Γυμνάσιο ένα επαρκές σώμα γνώσεων γύρω από τη λογοτεχνία, το οποίο χρειάζεται τώρα να επεκτείνουν και να συμπληρώσουν, και

β) η επιλογή του θέματος ως κριτηρίου οργάνωσης της ύλης δεν ανατρέπει τα γνωστά για τους μαθητές δεδομένα από το Γυμνάσιο, όπου εφαρμόζεται επίσης η θεματική οργάνωση.

Συγχρόνως, η ειδικότερη επιλογή των θεμάτων για την οργάνωση της ύλης στην Α΄ Λυκείου προσανατολίζει τη διδασκαλία στη μελέτη διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών (βλ., για παράδειγμα, την προτεινόμενη πρώτη διδακτική ενότητα), και, άρα, στη μελέτη των συμβάσεών τους. Επίσης, η επιλογή των διδακτικών ενότητων κατευθύνει το ενδιαφέρον εκπαιδευτικών και μαθητών στην ιστορικότητα των λογοτεχνικών κειμένων και, κατ' επέκταση, στα κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια παραγωγής τους. Τέλος, το θεματικό κριτήριο δίνει τη δυνατότητα της επικαιροποίησης της προβληματικής του κειμένου, γεγονός που ενισχύει τα εσωτερικά κίνητρα των μαθητών να συναντηθούν με τη λογοτεχνία και στη διάρκεια του διδακτικού χρόνου αλλά και στον προσωπικό τους χρόνο.

Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η θεματική επιλογή έχει ως αφετηρία την επιδίωξη ολιστικής γνώσης, εφόσον προδιαθέτει και καθοδηγεί τόσο προς τη διαθεματική διασταύρωση της λογοτεχνίας με άλλα γνωστικά αντικείμενα όσο και προς την επισήμανση της διάδρασής της, σε επίπεδο περιεχομένου αλλά και εκφραστικών μέσων και τρόπων, με άλλες μορφές τέχνης (θέατρο, κινηματογράφος, εικαστικές τέχνες, μουσική κ.λπ.).

Οι διδακτικές ενότητες του μαθήματος στην Α΄ τάξη αντιστοιχίζονται σε τρεις παραμέτρους της λογοτεχνικής δημιουργίας: **μνήμη – αντίληψη – συναίσθημα**. Η πρώτη, της μνήμης, ενεργοποιείται από τον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία μεταπλάθει και ανασυγκροτεί το συλλογικό και ατομικό ιστορικό βίωμα. Η δεύτερη, της αντίληψης, από τον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία αλληλεπιδρά με τα στοιχεία της πραγματικότητας μέσα στην οποία ο άνθρωπος ζει και προσδιορίζεται, συμπληρωματικά ή αντιστικτικά (φυσικό περιβάλλον, κοινωνικό περιβάλλον, ταυτότητα, ετερότητα κ.λπ.). Και η τρίτη λειτουργία, του συναίσθηματος, διαμεσολαβείται από τον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία προσεγγίζει την αγάπη. Η εξοικείωση των μαθητών με αυτές τις βασικές λειτουργίες της λογοτεχνικής συγγραφής και ανάγνωσης ορίζει και τη γενική στόχευση του μαθήματος σε αυτή την τάξη.

2. Πρόγραμμα Σπουδών Α΄ Λυκείου, Ενότητα 1: Λογοτεχνία και Ιστορία (Ποίηση – Πεζογραφία)

2.1 Προβληματισμοί και προοπτικές για τη διδακτική αξιοποίηση της ενότητας

Βασική προϋπόθεση για τη συγκρότηση αυτής της ενότητας είναι η παραδοχή ότι η αναπαράσταση του παρελθόντος δεν αποτελεί αποκλειστικότητα των ιστορικών έργων, αλλά αφορά, και μάλιστα κατά τρόπο προνομιακό, και τα έργα μυθολογίας με έμφαση στο μυθιστόρημα και, πρωτίστως, το ιστορικό μυθιστόρημα. Από τα ιστορικά romances του 17^{ου} αιώνα και τα μυθιστορήματα gothique του 18^{ου} αιώνα, στα ιστορικά μυθιστορήματα του Walter Scott τον 19^ο αιώνα και από αυτά μέχρι την «ιστοριογραφική μεταμυθολογία» του 20ού αιώνα, η ιστορία ενδιέφερε ποικιλοτρόπως τη λογοτεχνία.

Η ιστορική εμπειρία και μνήμη τροφοδοτεί τη λογοτεχνία με έργα που παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία σε επίπεδο μορφολογικών γνωρισμάτων, ειδολογικών προτιμήσεων, διαθέσεων και θεματολογίας: διηγήματα, ποιήματα, μυθιστορηματικές βιογραφίες, αυτοβιογραφίες, χρονικά-μαρτυρίες, απομνημονεύματα, κ.ά.

Είναι προφανές ότι όλα αυτά τα λογοτεχνικά είδη είναι αδύνατο να μελετηθούν με επάρκεια στον διαθέσιμο διδακτικό χρόνο. Μπορεί, ωστόσο, να προβλεφθεί από τον εκπαιδευτικό επιλεκτική παρουσίασή τους, με την έμφαση να δίνεται στα χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού είδους, τα οποία προσδιορίζουν και τον τρόπο αφήγησης της ιστορικής «πραγματικότητας». Ειδικότερα, όσον αφορά στη μελέτη του μυθιστορήματος, προκειμένου να αποφευχθεί η αποσπασματικότητα, η οποία ζημιώνει την αναγνωστική διαδικασία, είναι σκόπιμο να υποδεικνύεται στους μαθητές ένα ορισμένο μυθιστόρημα, το οποίο θα μελετούν με βάση συγκεκριμένους άξονες και το οποίο θα παρουσιάζουν στην τάξη ή για το οποίο θα εκπονούν συνθετότερες εργασίες σε βάθος τριμήνου (σύμφωνα με τη διάρκεια της διδακτικής ενότητας στο σχολικό έτος). Το μυθιστόρημα διαθέτει την απαιτούμενη έκταση και το χρονικό βάθος για να πραγματευτεί ιστορικές εμπειρίες με διάρκεια και, από αυτή την άποψη, είναι σκόπιμη η ενσωμάτωσή/αξιοποίησή του στη διδασκαλία.

Η διδακτική ενότητα προσφέρεται για να διερευνηθούν οι τρόποι προσέγγισης της ιστορίας από την πλευρά της λογοτεχνίας όπως μπορεί κανείς να τους παρακολουθήσει στην πορεία εξέλιξης της ιστορίας των ιδεών. Ανάλογα με τις ιδεολογικές αναζητήσεις κάθε εποχής, η λογοτεχνία πραγματεύτηκε ιστορικά θέματα με την πρόθεση της διδαχής του αναγνώστη, της ενδυνάμωσης της εθνικής ταυτότητας, της ρεαλιστικής αναπαράστασης και της επιστημονικής ακρίβειας, αλλά και της αντιπαράθεσης του ατομικού στο συλλογικό, του ιδιωτικού στο δημόσιο, του υποκειμενικού βιώματος στο «ψυχρό» γεγονός, της αιρετικής αφήγησης έναντι της επίσημης ιστοριογραφικής εκδοχής, καθώς και της διαχείρισης της ιστορικής μνήμης ως επώδυνου τραύματος. Κρίσιμη συνιστώσα της ενότητας αποτελεί η διασάφηση και η αποφυγή δύο ισχυρών παραναγνώσεων των λογοτεχνικών κειμένων που πραγματεύονται θέματα και πρόσωπα της ιστορίας: (α) της αναχρονιστικής ανάγνωσής τους που μεταθέτει δεδομένα μεταγενέστερων εποχών στην εποχή στην οποία αναφέρονται τα κείμενα και παρερμηνεύει κίνητρα, προθέσεις και αίτια, και (β) της αυθαίρετης, α-ιστορικής ανάγνωσής τους που παραγνωρίζει τα ιστορικά δεδομένα της εποχής στην οποία αναφέρονται τα κείμενα. Πρωταρχικό μέλημα της ενασχόλησης με τους τρόπους που η λογοτεχνία πραγματεύεται την ιστορία είναι η συνειδητοποίηση του σύγχρονου αναγνώστη-μαθητή ότι η εξέταση των λογοτεχνικών κειμένων έχει σημείο εκκίνησής της το παρόν και την προσδοκία να κατανοηθούν ερωτήματα του παρόντος σε σχέση με το ιστορικό παρελθόν και όχι μια αναδίφηση στα παλαιότερα χρόνια αποκομμένη από ζητήματα ταυτότητας, μνήμης και ιστορικής συνείδησης του σήμερα.

2.2 Γενικές και ειδικές επιδιώξεις της ενότητας

Γενική επιδίωξη της ενότητας είναι να εμπεδωθεί από τους μαθητές η αντίληψη της λογοτεχνίας ως μιας στοχαστικής ματιάς πάνω στην ιστορία και να ασκηθούν οι μαθητές σε πρακτικές ανάγνωσης του λογοτεχνικού κειμένου ως λογοτεχνικού έργου και ως δευτερογενούς ιστορικής πηγής/μαρτυρίας. Ένα λογοτεχνικό κείμενο, στην προοπτική συσχέτισής του με την ιστορία: (α) συνδιαλέγεται με τους όρους και τις συνθήκες της εποχής κατά την οποία γράφτηκε, ή/και (β) αναφέρεται σε μια εποχή (κατά κανόνα αρκετά παλαιότερη της συγγραφής του). Οι τρόποι που η λογοτεχνία συνομιλεί με την ιστορία καθορίζονται από τις συμβάσεις του εκάστοτε λογοτεχνικού είδους. Η ενότητα επιδιώκει την αναγνωστική άσκηση των μαθητών στους τρόπους αυτούς (που συνεπάγονται τη διαμόρφωση ανάλογου ύφους, επικού ή λυρικού, επίσημου ή καθημερινού, υψηλού ή χαμηλόφωνου, κ.λπ.): στον μεταφορικό και συμβολικό τρόπο πραγμάτευσης της ιστορίας, στον κρυπτικό ή και υπαρξιακό τρόπο με τον οποίο συνηθέστερα η ποίηση αποτυπώνει την ιστορική συνείδηση, στον περισσότερο «ρεαλιστικό» της αναπαράστασης μιας εννοούμενης αντικειμενικής και προϋπάρχουσας ιστορίας. Περισσότερο από κάθε τι άλλο η λογοτεχνία έχει τη δύναμη να ανασυνθέτει το κλίμα μιας εποχής, την ατμόσφαιρά της, μέσα από αδιόρατες πολλές φορές λεπτομέρειες του καθημερινού που αποδίδουν την ειδοποιό διαφορά. Ως αναπαράσταση της ιστορίας, η λογοτεχνία είναι πάντα μια (ανα)κατασκευή με μυθοπλαστικό και ιστορικό υλικό που δημιουργεί το σύμπαν του λογοτεχνικού κειμένου.

Τις παραπάνω γενικές επιδιώξεις τις εξειδικεύουμε στη συνέχεια σε ειδικές επιδιώξεις της διδακτικής ενότητας, δηλαδή σε γνώσεις και γραμματισμούς/ικανότητες.

I. Γνώσεις:

Να γνωρίσουν οι μαθητές:

- τη μυθοπλαστική διαμεσολάβηση της λογοτεχνίας σε σχέση με τα ιστορικά γεγονότα, την έννοια και τη λειτουργία της αληθοφάνειας στη λογοτεχνία και τη σχέση της με την ιστορική «πραγματικότητα».
- τεχνάσματα αληθοφάνειας που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς σε διαφορετικές εποχές και σε διαφορετικά λογοτεχνικά είδη: π.χ., ενσωμάτωση στην αφήγηση υπαρκτών ή πλαστών ιστορικών ντοκουμέντων (επιστολών, χειρογράφων, κ.λπ.), οικειοποίηση αυθεντικού λόγου (αποσπασμάτων ομιλιών, χρονικών, κ.λπ.), συναντήσεις ιστορικών προσώπων και ηρώων της μυθοπλασίας, κ.ά.
- την πρόθεση και τις διαδικασίες απομυθοποίησης (αλλά και μυθοποίησης) με τις οποίες νεότερες και σύγχρονες, κατά κανόνα, λογοτεχνικές αφηγήσεις αντιμετωπίζουν το ιστορικό παρελθόν.
- λογοτεχνικά είδη που μετέχουν της «υποκειμενικότερης» λογοτεχνίας και της «αντικειμενικότερης» ιστορίας και τις συμβάσεις τους που ενισχύουν τον διττό αυτό χαρακτήρα τους: αυτοβιογραφία, απομνημόνευμα, χρονικό-μαρτυρία, ημερολόγιο, κ.λπ.
- τον ιστορικό και τον δραματικό χρόνο του λογοτεχνικού κειμένου καθώς και τον χρόνο της ιστορίας και τον χρόνο της αφήγησης.
- την ύπαρξη διαφορετικών (ακόμα και αντικρουόμενων) οπτικών και ερμηνειών του ιστορικού παρελθόντος.
- τον ρόλο και τη λειτουργία της λογοτεχνίας στη συγκρότηση, την επεξεργασία και την ερμηνεία της ατομικής και της συλλογικής ιστορικής ταυτότητας και εμπειρίας.
- τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και το σύστημα συμβάσεων των διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών σε σχέση με την καταγραφή των ιστορικών γεγονότων και την ενεργοποίηση της μνήμης. Συγκεκριμένα:
 - ως προς τη δόμηση του αφηγηματικού περιεχομένου (για τα σχετικά λογοτεχνικά είδη):
 - τους τρόπους αναπαράστασης του τόπου (ρεαλισμός, αναφορική ψευδαισθηση, περιγραφική ασάφεια) και του χρόνου

- τον τρόπο κατασκευής και περιγραφής των κεντρικών προσώπων, υπαρκτών ή πλαστών (επικό, ρεαλιστικό, εξιδανικευμένο κλπ)
- τη σχέση των προσώπων με τα ιστορικά γεγονότα (υποχώρηση συνήθως των ιστορικών γεγονότων και προβολή των ανθρώπινων συναισθημάτων και πράξεων σε σχέση με αυτά),
- τον τρόπο περιγραφής των γεγονότων (λεπτομερειακό, ελλειπτικό, σχηματικό, συμβολικό κ.λπ.).
- τον τρόπο απόδοσης του σκηνικού της εποχής
- την επέκταση (κυρίως στα νεότερα αυτοβιογραφικά έργα) σε θεωρητικούς προβληματισμούς σχετικούς με τον πόλεμο, την ανθρώπινη κτηνωδία, την προσωπική ταυτότητα κ.λπ.
- ως προς τα στοιχεία της «αφήγησης»/«πλοκής»:
 - τις αφηγηματικές τεχνικές (π.χ., λειτουργία του αφηγητή: συμμετοχή ή όχι, εστίαση, σχόλια κ.λπ.)
 - τους αφηγηματικούς τρόπους
- ως προς τις γλωσσικές και υφολογικές επιλογές: τη συνύφανσή τους με το λογοτεχνικό είδος.

II. Γραμματισμοί/ικανότητες:

Να μπορούν οι μαθητές:

- να διακρίνουν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο τα στοιχεία της μυθοπλασίας από τα στοιχεία της ιστορίας, όπως τα ορίζουν οι λογοτεχνικές συμβάσεις. Ιδιαίτερα σε κείμενα της μυθοπλασίας με αξία ιστορικής μαρτυρίας: αυτοβιογραφία, μυθιστορηματική βιογραφία, ημερολόγιο, απομνημόνευμα, χρονικό, λογοτεχνικό ντοκουμέντο, κ.λπ.
- να εντοπίζουν και να παρουσιάζουν τα δεδομένα του ιστορικού πλαισίου του λογοτεχνικού κειμένου: πρόσωπα, χρονικές ενδείξεις, γεγονότα.
- να εντοπίζουν και να εξηγούν τις τοποθετήσεις των αφηγηματικών προσώπων απέναντι σε ιστορικά γεγονότα και καταστάσεις, τις ιδεολογικές και πολιτικές επιλογές τους και να ανασυγκροτούν την ιστορική τους συνείδηση.
- να εντοπίζουν τεχνάσματα αληθοφάνειας σε ένα λογοτεχνικό κείμενο και να συζητούν τη λειτουργία τους στον κόσμο της αφήγησης.
- να εντοπίζουν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο τους τρόπους ανασυγκρότησης της ατομικής και της συλλογικής ιστορικής εμπειρίας και να σχολιάζουν τις ενδεχόμενες σχέσεις που αναπτύσσονται ή υπονοούνται στο κείμενο μεταξύ ατομικού βιώματος και συλλογικής μνήμης, αλλά και να μπορούν να αναπτύξουν σύνθετο και προσχεδιασμένο (γραπτό ή προφορικό) λόγο για τη συνάντηση του ατομικού βιώματος του μυθοπλαστικού προσώπου με το ιστορικό γεγονός, την πλαισίωση του ατομικού συμβάντος από τη γενική ιστορία.
- να αναγνωρίζουν και να κρίνουν ως προς την αισθητική και ιδεολογική τους αποτελεσματικότητα ανατρεπτικούς τρόπους ανάγνωσης της ιστορίας από τη λογοτεχνία: π.χ., παρωδία, ειρωνεία, υπαινικτικός και αμφίσημος λόγος, κ.λπ.
- να εντοπίζουν και να διακρίνουν τον ιστορικό και τον δραματικό χρόνο σε ένα λογοτεχνικό κείμενο (εφόσον διαθέτουν τα απαραίτητα εξωκειμενικά και ενδοκειμενικά δεδομένα).
- να εντοπίζουν τις χρονικές διαβαθμίσεις της αφήγησης και να διακρίνουν τον χρόνο της ιστορίας από τον χρόνο της αφήγησης καθώς και να σχολιάζουν τη σχέση τους.
- να εντοπίζουν και να συγκρίνουν διαφορετικές ερμηνευτικές εκδοχές του ιστορικού παρελθόντος σε δύο ή περισσότερα λογοτεχνικά κείμενα.
- να συγκρίνουν λογοτεχνικά κείμενα ως προς τον τρόπο και το ύφος συνομιλίας τους με την ιστορία, και να διακρίνουν σημεία σύγκλισης και απόκλισης τους όσον αφορά στην πραγμάτευση του θέματος και στους τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνεται το λογοτεχνικό αποτέλεσμα.
- να αποφαίνονται τεκμηριωμένα για τα κείμενα που μελετούν βάσει κριτηρίων σχετικών με την εποχή που γράφτηκαν, τις ιδεολογικές κυρίως παραμέτρους που το καθορίζουν, το βαθμό εμπλοκής του συγγραφέα στο αφηγούμενο ιστορικό γεγονός, τις γλωσσικές και αφηγηματικές επιλογές κ.λπ.

2.3 Ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές

Ενδεικτικά προτείνονται οι εξής διδακτικές πρακτικές σύμφωνα με τις οποίες οι μαθητές:

- Ερευνούν (ατομικά ή κατά ομάδες) τον τρόπο, τα μέσα που χρησιμοποιούνται, για να εγγραφεί η ιστορική εμπειρία σε ένα συγκεκριμένο ή σε περισσότερα έργα (ίδιου ή διαφορετικού λογοτεχνικού είδους, ίδιας ή διαφορετικής εποχής). Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται και συζητούνται στην ολομέλεια της τάξης.
- Μελετούν τον τρόπο με τον οποίο η Ιστορία επηρεάζει τη Λογοτεχνία αλλά και το αντίστροφο: το πώς η Λογοτεχνία παρεμβαίνει στη διαμόρφωση ιστορικής συνείδησης.
- Μελετούν ατομικά ένα ορισμένο λογοτεχνικό κείμενο και προσδιορίζουν την οπτική γωνία πραγμάτευσης της ιστορίας.
- Μελετούν ατομικά και συγκρίνουν διαφορετικά μεταξύ τους έργα, με άξονα τη σύγκλιση ή την απόκλιση τους σε σχέση με συγκεκριμένη ιστορική εμπειρία λαμβάνοντας υπόψη το λογοτεχνικό είδος και το κοινωνικό-ιδεολογικό πλαίσιο παραγωγής του έργου.

- Μελετούν και συγκρίνουν μεταξύ τους λογοτεχνικά έργα και ιστορικές μαρτυρίες, με άξονα τη σύγκλιση ή την απόκλιση τους σε σχέση με συγκεκριμένη ιστορική εμπειρία. Συζητούν την πρόσληψη της ιστορικής εμπειρίας από τους ίδιους στη σημερινή εποχή.
- Εντοπίζουν αναλογίες ή διαφοροποιήσεις μεταξύ λογοτεχνικών έργων και άλλων έργων τέχνης/καλλιτεχνικών εκφράσεων (ζωγραφική, γλυπτική, μουσική, κινηματογράφος κ.λπ.) σε σχέση με μια αφηγούμενη ιστορική εμπειρία, κρίνουν και σχολιάζουν τα ευρήματά τους.
- Δημιουργούν δικά τους έντυπα ή ψηφιακά ανθολόγια έργων με αναφορά σε συγκεκριμένες ιστορικές εμπειρίες. Οι μαθητές παρουσιάζουν τα ανθολογία τους στην τάξη και εξηγούν τα κριτήρια επιλογής των κειμένων και κατάταξής τους ως προς το ύφος και τον τρόπο που τα κείμενα συνομιλούν με την ιστορία. Η δημιουργία ανθολογίων μπορεί να γίνει και με κατανομή των μαθητών σε ομάδες καθώς και την αξιοποίηση του διαδραστικού πίνακα .
- Οργανώνουν, εργαζόμενοι σε ομάδες, την ανάγνωση ή τη δραματοποίηση ενός κειμένου με αναφορά σε συγκεκριμένη ιστορική εμπειρία. Για τον σκοπό αυτό αξιοποιούν και διαθέσιμο εξωδιδασκτικό χρόνο.
- Αναδημιουργούν ένα ορισμένο λογοτεχνικό κείμενο μεταβάλλοντας το λογοτεχνικό είδος και ακολουθώντας τις συμβάσεις του λογοτεχνικού είδους που επέλεξαν.
- Δημιουργούν ένα δικό τους (και πολυμεσικό ή πολυτροπικό) κείμενο αξιοποιώντας συμβάσεις, τεχνικές, πρακτικές της λογοτεχνικής γλώσσας για να πραγματευτούν ένα γεγονός που σχετίζεται με την προσωπική τους ιστορική εμπειρία ή με την ιστορία του τόπου τους.

2.4 Αξιολόγηση

Αξιολογείται η ικανότητα των μαθητών:

- Να εντοπίζουν και να εξηγούν τις τοποθετήσεις των αφηγηματικών προσώπων απέναντι σε ιστορικά γεγονότα και καταστάσεις και να ερμηνεύουν τις ιδεολογικές και πολιτικές επιλογές τους .
- Να εντοπίζουν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο τους τρόπους αναπαράστασης της ατομικής και της συλλογικής ιστορικής εμπειρίας και να σχολιάζουν τις ενδεχόμενες σχέσεις που αναπτύσσονται ή υπονοούνται στο κείμενο μεταξύ ατομικού βιώματος και συλλογικής μνήμης.
- Να αναγνωρίζουν και να κρίνουν ως προς την αισθητική και ιδεολογική τους αποτελεσματικότητα ανατρεπτικούς τρόπους ανάγνωσης της ιστορίας από τη λογοτεχνία: π.χ., παρωδία, ειρωνεία, υπαινικτικός και αμφίσημος λόγος, κ.λπ.
- Να εντοπίζουν και να διακρίνουν τον ιστορικό και τον δραματικό χρόνο σε ένα λογοτεχνικό κείμενο (εφόσον διαθέτουν τα απαραίτητα εξωκειμενικά και ενδοκειμενικά δεδομένα).
- Να εντοπίζουν τις χρονικές διαβαθμίσεις της αφήγησης και τις οπτικές της, να διακρίνουν τον χρόνο της ιστορίας από τον χρόνο της αφήγησης και να σχολιάζουν τη σχέση τους.
- Να εντοπίζουν και να συγκρίνουν διαφορετικές ερμηνευτικές εκδοχές του ιστορικού παρελθόντος σε δύο ή περισσότερα λογοτεχνικά κείμενα.
- Να συγκρίνουν λογοτεχνικά κείμενα ως προς τον τρόπο και το ύφος συνομιλίας τους με την ιστορία, και να διακρίνουν σημεία σύγκλισης και απόκλισής τους όσον αφορά στην πραγμάτευσή του.
- Να συγκρίνουν μεταξύ τους λογοτεχνικά κείμενα με αναφορά σε συγκεκριμένη ιστορική εμπειρία, λαμβάνοντας υπόψη τη χρονική απόσταση από το αφηγούμενο γεγονός. Να συζητούν την πρόσληψη της ιστορικής εμπειρίας από τους ίδιους στη σημερινή εποχή.
- Να αναγνωρίζουν τα λογοτεχνικά είδη και τους τρόπους (ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, συμβάσεις, γλώσσα, αφήγηση) μέσω των οποίων ένα ιστορικό γεγονός, ένα ιστορικό πρόσωπο ή μια ιστορική πραγματικότητα μεταπλάθεται σε έργο τέχνης.
- Να συγκρίνουν παράλληλα κείμενα, διαφορετικές εκδοχές ή πραγματεύσεις του ίδιου γεγονότος, από διαφορετική οπτική ή εποχή, να κρίνουν, να ερμηνεύουν, να αναλύουν και να συνδέουν τον προβληματισμό των αρχικών κειμένων με προσωπικά βιώματα ή αναγνώσεις και την σημερινή εποχή.
- Να παράγουν επαρκή/απαιτητικό προφορικό ή γραπτό λόγο για την σχέση μεταξύ της επιστημονικής καταγραφής των γεγονότων και της μετάπλάσής τους σε λογοτεχνία, να διαπιστώνουν τις ομοιότητες ή διαφοροποιήσεις, να τις εντάσσουν στο συγγραφικό και κοινωνικό πλαίσιο δημιουργίας και να τις ερμηνεύουν.

3. Πρόγραμμα Σπουδών Α΄ Λυκείου, Ενότητα 2: Λογοτεχνία και φυσικό/κοινωνικό περιβάλλον (Πεζογραφία – Θέατρο)

3.1 Προβληματισμοί και προοπτικές για τη διδακτική αξιοποίηση της ενότητας

Βασική προϋπόθεση για τη συγκρότηση αυτής της ενότητας είναι η παραδοχή ότι η λογοτεχνία δεν αποτελεί αποκλειστικά αυτοαναφορικό γεγονός· ιδέες και αξίες με διαχρονικό χαρακτήρα αντανakλώνται, αλλά και μεταβιβάζονται μέσω αυτής. Συγχρόνως, η λογοτεχνία, αποκαλύπτει, επηρεάζει ή ασκεί κριτική σε κοινωνικές αξίες και ιδεολογικά στερεότυπα. Παρεμβαίνει, λοιπόν, άμεσα ή έμμεσα, ανοιχτά ή συγκαλυμμένα, στην ευρεία δημόσια

συζήτηση που γίνεται συχνά με αφορμή σημαντικά κοινωνικά ζητήματα. Κοινά αποδεκτές απόψεις ή έντονες αντιπαραθέσεις αποτυπώνονται σε αυτήν, δημιουργώντας μάλιστα νέες θεματικές περιοχές, νέες λογοτεχνικές φόρμες και νέους τρόπους γλωσσικής απόδοσής τους. Και, μαζί, είναι και ο λογοτέχνης, ο οποίος, ως ιστορικό υποκείμενο, όχι μόνο εκφράζεται μέσα από το έργο του, αλλά συζητά δημόσια ή, ορισμένες φορές, ακόμα και αναλαμβάνει δημόσια δράση.

Το τοπίο (αστικό – αγροτικό), οι επιστημονικές και τεχνολογικές πρόοδοι, τα περιβαλλοντικά προβλήματα, οι σχέσεις των φύλων, οι διακρίσεις και ο ρατσισμός, ο εαυτός και ο άλλος, η φτώχεια και το κοινωνικό περιθώριο, η αποξένωση, είναι μερικά μόνον από τα προβλήματα που διαχρονικά έχουν απασχολήσει τη λογοτεχνία.. Το μυθιστόρημα, το διήγημα, το θεατρικό έργο αντλούν από και ανασυγκροτούν την κοινωνική πραγματικότητα. Επίσης, τα μανιφέστα, τα φυλλάδια και οι δηλώσεις που υπογράφονται από λογοτέχνες υπογραμμίζουν τη σύνδεση μεταξύ λογοτεχνίας και κοινωνικής πραγματικότητας. Έργα επιστημονικής φαντασίας, αστυνομικά μυθιστορήματα και διηγήματα, όπως και μυθιστορήματα κατασκοπείας, έργα «οικολογικής» θεματικής, σατιρικά και παρωδίες, ταξιδιωτικά, πολλαπλασιάστηκαν κατά τρόπο ανάλογο προς τον πολλαπλασιασμό των προβλημάτων και των αδιεξόδων στις σύγχρονες κοινωνίες.

Σε αυτήν την ενότητα προτείνεται, λοιπόν, οι μαθητές να παρακολουθήσουν τον (κοινωνικά) ανατρεπτικό ρόλο της λογοτεχνίας και τη συμμετοχή των λογοτεχνών στον δημόσιο διάλογο αναφορικά με σημαντικά κοινωνικά ζητήματα.

Υπ' αυτήν την έννοια, η ενότητα συνεχίζει και συμπληρώνει την προηγούμενη: «Λογοτεχνία και Ιστορία». Ταυτόχρονα τους καλλιεργεί την κριτική σκέψη και την ικανότητα των μαθητών να επιχειρηματολογούν με πειστικό και αποτελεσματικό τρόπο.

3.2 Γενικές και ειδικές επιδιώξεις της ενότητας

Γενική επιδίωξη της ενότητας είναι να εμπειρωθεί από τους μαθητές η αντίληψη της λογοτεχνίας ως μιας στοχαστικής αλλά, κυρίως, ανατρεπτικής ματιάς πάνω στην πραγματικότητα και να ασκηθούν σε πρακτικές ανάγνωσης του λογοτεχνικού κειμένου ως έργου που δεν εξαντλείται στη συμβολική αναπαράσταση του κοινωνικού γίνεσθαι και κάποιες φορές στην πρόθεση ηθικοποίησης, αλλά απευθύνεται και στον αναγνώστη ως επίσης δυνάμει ιστορικό υποκείμενο. Ένα λογοτεχνικό κείμενο, στην προοπτική συσχέτισής του με την κοινωνία: (α) συνδιαλέγεται με τους όρους και τις συνθήκες της εποχής κατά την οποία γράφτηκε, (β) αμφισβητεί, ρητά ή υπόρρητα, τους υπάρχοντες όρους και συνθήκες, αφήνοντας στον αναγνώστη την επιλογή της απόφασης για ενεργητική εμπλοκή, (γ) διευρύνει τους υπάρχοντες αναγνωστικούς ορίζοντες με το να μετασχηματίζει ή να μεταμορφώνει δεδομένα περιβάλλοντα και καταστάσεις. Οι τρόποι που η λογοτεχνία συνομιλεί με την κοινωνική πραγματικότητα και τον αναγνώστη ως ιστορικό υποκείμενο καθορίζονται από τις συμβάσεις του εκάστοτε λογοτεχνικού είδους. Η ενότητα επιδιώκει την αναγνωστική άσκηση των μαθητών στην αναγνώριση των τρόπων με τους οποίους τα κείμενα απευθύνονται στον αναγνώστη και τη θέση στην οποία τον τοποθετούν (που συνεπάγονται τη διαμόρφωση ανάλογου ύφους, λυρικού, υψηλού, χαμηλόφωνου, κ.λπ.): στον μεταφορικό και συμβολικό τρόπο πραγμάτευσης της πραγματικότητας, στον «ρομαντικό», «ρεαλιστικό» ή «νατουραλιστικό» τρόπο προσέγγισής της.

Τις παραπάνω γενικές επιδιώξεις τις εξειδικεύουμε στη συνέχεια σε ειδικές επιδιώξεις της διδακτικής ενότητας, δηλαδή σε γνώσεις και γραμματισμούς/ικανότητες.

I. Γνώσεις

Επιδιώκεται να γνωρίσουν οι μαθητές:

- την ανατρεπτικότητα της λογοτεχνίας στη θεματική, στις γλωσσικές επιλογές (δημοτική-καθαρεύουσα) και στους αντισυμβατικούς τρόπους/κώδικες (ειρωνεία, σάτιρα, χιούμορ, αλληγορία κ.λπ.) που επιστρατεύονται με σκοπό να διαδραματίσει η λογοτεχνία κοινωνικό ρόλο.
- τον λογοτέχνη ως κοινωνικά ενεργό υποκείμενο.
- το βαθμό αλληλεπίδρασης και τις διαβαθμίσεις στη σχέση ατόμου και κοινωνικού περιβάλλοντος.
- διαφορετικούς τρόπους εγγραφής του κοινωνικού περιβάλλοντος στη λογοτεχνία και να αντιληφθούν ότι οι τρόποι αυτοί σχετίζονται με συγκεκριμένα πολιτισμικά και ιδεολογικά συμφραζόμενα.
- τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και το σύστημα συμβάσεων των διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών σε σχέση με την αποτύπωση της κοινωνικής πραγματικότητας. Συγκεκριμένα:
 - ως προς τη δόμηση του αφηγηματικού περιεχομένου (για τα σχετικά λογοτεχνικά είδη):
 - τους τρόπους αναπαράστασης του τοπίου (προσωποποίηση, ανθρωπομορφισμός κ.λπ.) και του χρόνου,
 - τον τρόπο κατασκευής και περιγραφής των κεντρικών ηρώων, υπαρκτών ή πλαστών (επικός, ρεαλιστικός ή εξιδανικευμένος),
 - τη σχέση των προσώπων με την κοινωνική πραγματικότητα (αποδοχή, υποχώρηση, ματαίωση, αντίδραση κ.λπ.),
 - τον τρόπο περιγραφής της κοινωνικής πραγματικότητας (ελλειπτικό, συμβολικό κ.λπ.).
 - ως προς τα στοιχεία της «αφήγησης»/«πλοκής»:
 - τις αφηγηματικές τεχνικές (π.χ., λειτουργία του αφηγητή: συμμετοχή ή όχι, εστίαση, σχόλια κ.λπ.) ή τις δραματικές τεχνικές (π.χ., λειτουργία των δραματικών προσώπων)

- τους αφηγηματικούς τρόπους ή τις δραματικές επιλογές
 - ως προς τις γλωσσικές και υφολογικές επιλογές: τη συνύφανσή τους με το λογοτεχνικό είδος.

II. Γραμματισμοί/ικανότητες

Επιδιώκεται να μπορούν οι μαθητές:

- να εντοπίζουν και να συνθέτουν τα δεδομένα του κοινωνικού πλαισίου σε ένα λογοτεχνικό κείμενο: χρονικές ενδείξεις, ενδείξεις τόπου, πρόσωπα, ανθρώπινες σχέσεις, γεγονότα, κοινωνικά προβλήματα, κοινωνικές αντιλήψεις κ.λπ.
- να μελετούν και να επεξεργάζονται τα στερεότυπα στην περιγραφή της κοινωνικής πραγματικότητας.
- να συνδέουν την αναφορά της λογοτεχνίας σε συγκεκριμένα κοινωνικά ζητήματα με τα ιστορικά και ιδεολογικά συμφραζόμενα της εποχής της.
- να αναγνωρίζουν και να σχολιάζουν βασικά είδη και τρόπους/κώδικες ανατροπής (ειρωνεία, σάτιρα, χιούμορ, αλληγορία κ.λπ.) μέσω των οποίων η λογοτεχνία ασκεί κοινωνική κριτική.
- να συσχετίζουν τα συναισθήματα, την ψυχική κατάσταση και τις ιδεολογικές και πολιτικές επιλογές των αφηγηματικών προσώπων με τον τρόπο που τοποθετούνται σε συγκεκριμένα κοινωνικά ζητήματα.
- να αναγνωρίζουν και να περιγράφουν τον τρόπο με τον οποίο ένας λογοτεχνικός ήρωας καθορίζει και καθορίζεται από την κοινωνική πραγματικότητα.
- να εντοπίζουν και να συγκρίνουν διαφορετικές εκδοχές της κοινωνικής πραγματικότητας σε δύο ή περισσότερα λογοτεχνικά κείμενα.
- να συγκρίνουν τους ποικίλους τρόπους αναφοράς σε συγκεκριμένα κοινωνικά ζητήματα με τη σημερινή πραγματικότητα, να επιλέγουν εκείνους που ταιριάζουν στους ίδιους και να αιτιολογούν την επιλογή τους.
- να μπορούν οι μαθητές να συγκρίνουν τους τρόπους με τους οποίους αναφέρονται σε συγκεκριμένα κοινωνικά ζητήματα η λογοτεχνία και άλλες μορφές τέχνης (ζωγραφική, μουσική, κινηματογράφος κ.λπ.).

3.3 Ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές

Ενδεικτικά προτείνονται οι εξής διδακτικές πρακτικές σύμφωνα με τις οποίες οι μαθητές:

- κατά ομάδες ερευνούν τον τρόπο, τα μέσα που χρησιμοποιούνται, για να αποτυπωθεί η κοινωνική πραγματικότητα σε ένα συγκεκριμένο ή σε περισσότερα έργα (ίδιου ή διαφορετικού λογοτεχνικού είδους, ίδιας ή διαφορετικής εποχής). Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται και συζητούνται στην ολομέλεια της τάξης.
- ατομικά μελετούν και συγκρίνουν διαφορετικά μεταξύ τους έργα, με άξονα την τοποθέτησή τους σε συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα. Στη συνέχεια, διατυπώνουν υποθέσεις σχετικά με την τοποθέτηση, λαμβάνοντας υπόψη το λογοτεχνικό είδος και το κοινωνικό-ιδεολογικό πλαίσιο παραγωγής του έργου.
- μελετούν και συγκρίνουν διαφορετικά μεταξύ τους έργα, με άξονα τη σύγκλιση ή την απόκλιση τους σε σχέση με συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα. Στη συνέχεια, διατυπώνουν υποθέσεις σχετικά με τους λόγους σύγκλισης ή απόκλισης, λαμβάνοντας υπόψη την ταυτότητα του συγγραφέα και την εποχή συγγραφής/δημοσίευσης/ανεβάσματος του έργου. Συζητούν τις υποθέσεις τους και επιχειρούν να ξαναγράψουν το κείμενο υιοθετώντας μια άλλη συγγραφική ταυτότητα ή ένα άλλο υποκείμενο αφήγησης ή μεταβάλλοντας τους ρόλους των δραματικών προσώπων.
- διαβάζουν και συγκρίνουν μεταξύ τους λογοτεχνικά κείμενα με αναφορά σε συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα, λαμβάνοντας υπόψη τη χρονική απόσταση. Συζητούν την πρόσληψη του ζητήματος από τους ίδιους στη σημερινή εποχή.
- εντοπίζουν αναλογίες ή διαφοροποιήσεις μεταξύ λογοτεχνικών έργων και άλλων έργων τέχνης/καλλιτεχνικών εκφράσεων (ζωγραφική, γλυπτική, μουσική, κινηματογράφος κ.λπ.) σε σχέση με ένα αφηγούμενο κοινωνικό ζήτημα, κρίνουν και σχολιάζουν τα ευρήματά τους.
- δημιουργούν δικά τους έντυπα ή ψηφιακά ανθολόγια έργων με αναφορά σε συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα. Οι μαθητές παρουσιάζουν τα ανθολογία τους στην τάξη και εξηγούν τα κριτήρια επιλογής των κειμένων και κατάταξής τους ως προς το ύφος και τον τρόπο που τα κείμενα συνομιλούν με την κοινωνία
- εργαζόμενοι σε ομάδες, οργανώνουν την ανάγνωση ή τη δραματοποίηση ενός κειμένου (ή το ανέβασμα μιας σκηνής ενός θεατρικού έργου) με αναφορά σε συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα. Για τον σκοπό αυτό αξιοποιούν και τον διαθέσιμο εξωδιδασκτικό χρόνο.
- αναδημιουργούν ένα ορισμένο λογοτεχνικό κείμενο μεταβάλλοντας το λογοτεχνικό είδος και ακολουθώντας τις συμβάσεις του λογοτεχνικού είδους που επέλεξαν. Θα ήταν προτιμότερο να δημιουργήσουν ακόμη και πολυμεσικά ή πολυτροπικά κείμενα. Παρουσιάζουν το έργο τους στην τάξη και συζητούν τις μεταβολές που έχουν επέλθει ως προς την πραγμάτευση συγκεκριμένου κοινωνικού ζητήματος.
- δημιουργούν ένα δικό τους (και πολυμεσικό ή πολυτροπικό) κείμενο αξιοποιώντας συμβάσεις, τεχνικές, πρακτικές της λογοτεχνικής γλώσσας για να πραγματευτούν ένα κοινωνικό ζήτημα που σχετίζεται με την προσωπική τους εμπειρία.

3.4 Αξιολόγηση

Αξιολογείται η ικανότητα των μαθητών:

- Να εντοπίζουν και να εξηγούν τις τοποθετήσεις των αφηγηματικών ή των δραματικών προσώπων απέναντι σε κοινωνικά ζητήματα και αντιλήψεις, τις ιδεολογικές επιλογές τους, και να συγκροτούν την κοινωνική τους συνείδηση.
- Να εντοπίζουν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο τους τρόπους αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας και να σχολιάζουν τις ενδεχόμενες σχέσεις που αναπτύσσονται ή υπονοούνται στο κείμενο σε σχέση με τα ιστορικά και ιδεολογικά συμφραζόμενα της εποχής.
- Να αναγνωρίζουν τους διαφορετικούς τρόπους αναφοράς στα κοινωνικά ζητήματα σε σχέση με συγκεκριμένα λογοτεχνικά ρεύματα (λ.χ. ρεαλισμός, νατουραλισμός κ.λπ.).
- Να αναγνωρίζουν και να κρίνουν ως προς την αισθητική και ιδεολογική τους αποτελεσματικότητα ανατρεπτικούς τρόπους αποτύπωσης της πραγματικότητας από τη λογοτεχνία (ειρωνεία, σάτιρα, χιούμορ, αλληγορία κ.λπ.).
- Να εντοπίζουν και να συγκρίνουν διαφορετικές εκδοχές της κοινωνικής πραγματικότητας σε δύο ή περισσότερα λογοτεχνικά κείμενα.
- Να συγκρίνουν λογοτεχνικά κείμενα ως προς τον τρόπο και το ύφος συνομιλίας τους με την κοινωνική πραγματικότητα, και να διακρίνουν σημεία σύγκλισης και απόκλισής τους όσον αφορά στην πραγμάτευση του θέματος και στους τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνεται το λογοτεχνικό αποτέλεσμα.
- Να συγκρίνουν μεταξύ τους λογοτεχνικά κείμενα με αναφορά σε συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα, λαμβάνοντας υπόψη τη χρονική απόσταση από το αφηγούμενο (ή το δραματοποιημένο) γεγονός.
- Να αναγνωρίζουν τα λογοτεχνικά είδη και τους τρόπους (ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, συμβάσεις, γλώσσα, αφήγηση) μέσω των οποίων η κοινωνική πραγματικότητα μεταπλάθεται σε έργο τέχνης.
- Να συγκρίνουν παράλληλα κείμενα, διαφορετικές εκδοχές ή πραγματεύσεις του ίδιου γεγονότος, από διαφορετική οπτική ή εποχή, κρίνουν, ερμηνεύουν, αναλύουν και συνδέουν τον προβληματισμό των αρχικών κειμένων με προσωπικά βιώματα ή αναγνώσεις και τη σημερινή εποχή.

4. Πρόγραμμα Σπουδών Α' Λυκείου, Ενότητα 3: Ποιήματα για την αγάπη (από το δημοτικό τραγούδι έως και τη γενιά του 1970)

4.1 Προβληματισμοί και προοπτικές για τη διδακτική αξιοποίηση της ενότητας

Η ενότητα αυτή αρθρώνεται γύρω από την ευρεία αλλά και σημασιολογικά ρευστή έννοια της αγάπης, η οποία διατρέχει την καθημερινή ζωή και τον προβληματισμό των εφήβων αλλά και γενικότερα τη φιλοσοφική σκέψη, την ψυχολογία, τα θρησκευτικά συστήματα και, βέβαια, τη λογοτεχνία. Προκειμένου να αποφευχθεί μία αποκέντρωση του ενδιαφέροντος προς ποικίλες μορφές και εκδηλώσεις της αγάπης στις διαπροσωπικές σχέσεις, κρίνεται σκόπιμο το περιεχόμενο της ενότητας να επικεντρωθεί στην *ερωτική αγάπη*, ως πτυχή που έχει λιγότερο θιγεί στις προηγούμενες βαθμίδες εκπαίδευσης, αλλά και ως έννοια στην οποία διαχρονικά φαίνεται να εστιάζουν πολυάριθμα αλλά και σημαντικά «έργα - σταθμοί» της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Άξονας, επομένως, της ενότητας αυτής είναι η ανίχνευση των τρόπων με τους οποίους τα λογοτεχνικά κείμενα συγκροτούν συμπληρωματικές αλλά και αντιτιθέμενες σημασιοδοτήσεις του έρωτα, και αλληλεπιδρούν αναλόγως με τη σκέψη και την υπό διαμόρφωση ταυτότητα των εφήβων αναγνωστών. Οι προβληματισμοί και οι αντίστοιχες προοπτικές βάσει των οποίων αναπτύσσουμε το Πρόγραμμα Σπουδών σε αυτήν την ενότητα είναι οι εξής:

1. Οι μαθητές στην Α' λυκείου διαθέτουν ένα σώμα προϋπάρχουσας γνώσης από την κοινωνική/πολιτισμική και αναγνωστική τους εμπειρία, όσον αφορά στο περιεχόμενο της έννοιας του έρωτα αλλά και των τρόπων συγκρότησής της στη λογοτεχνία και σε άλλα είδη τέχνης. Η διδακτική μας παρέμβαση στο πλαίσιο των αρχών του παρόντος Προγράμματος Σπουδών οφείλει να οδηγήσει τους μαθητές στην αναγνώριση των ερωτημάτων που θέτουν τα κείμενα για τον έρωτα και των τρόπων με τους οποίους πολιορκούν την έννοια και καθιστούν το περιεχόμενό της ζητούμενο παρά δεδομένο. Εστιάζουμε, επομένως, όχι στο να οικειοποιηθούν οι μαθητές τις λογοτεχνικές καταγραφές σχετικά με το θέμα, αλλά στο να ταραχθούν τα νερά των βεβαιότητων τους και να αντιληφθούν τη σχετικότητα και μερικότητα και των δικών τους αντιλήψεων.

2. Διαχρονικά η λογοτεχνία έπλασε και ανέδειξε «μεγάλες»/διάσημες ερωτικές ιστορίες και ήρωες - σύμβολα και συγκρότησε «ερωτικούς λόγους» που λειτουργούν ως σημεία αναφοράς και σήμερα. Τα θέματα στα οποία επικεντρώθηκε ήταν η προσδοκία ή/και η βίωση του έρωτα αλλά κυρίως η ματαίωση, η διάψευση και η απώλεια. Στις παραπάνω περιπτώσεις, ο έρωτας παρουσιάζεται ως κάτι ανώτερο από ένα συναίσθημα της στιγμής, ως ένα ιδανικό, μία επιθυμητή κατάσταση ζωής που θα οδηγούσε τα πρόσωπα από μόνη της στην αυτο-πραγμάτωση, και για την οποία οι ήρωες άξιζε να υπερβούν εμπόδια και να διακυβέυσουν την ίδια τη ζωή τους. Σήμερα, σε μια εποχή απομυθοποίησης και φόβου απέναντι σε καταστάσεις που απαιτούν υπέρβαση σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο, αναδύονται νέες οπτικές για τον έρωτα από τα λογοτεχνικά κείμενα. Άλλες από αυτές κινούνται στον άξονα της μελαγχολίας που φτάνει ως το μηδενισμό, ενώ σε άλλες τίθεται ως άξονας το ερώτημα σχετικά με τη δημιουργική διάσταση του έρωτα για την προσωπική ανάπτυξη των ατόμων.

3. Η προσέγγιση της συγκεκριμένης ενότητας λόγω της ιδιαίτερης θεματικής της ενέχει πολλαπλούς κινδύνους όσον αφορά στην εφαρμογή της ερμηνευτικής δεοντολογίας και την αποφυγή της αυθαιρεσίας. Κοινός τόπος των κινδύνων αυτών είναι η αντίληψη ότι η λογοτεχνία επιχειρεί να μιμηθεί και να αναπαραστήσει την πραγματικότητα, αντίληψη εδραιωμένη σε πολλούς αναγνώστες που αναζητούν στη λογοτεχνία τη λεγόμενη «προσομοιωτική εμπειρία». Ιδιαίτερα, οι μη έμπειροι αναγνώστες εύκολα ταυτίζουν τα πρόσωπα των κειμένων, τα συναισθήματα και τις καταστάσεις που ζουν με αντίστοιχα της καθημερινής ζωής τους ή τα θεωρούν ως απολύτως πραγματικά. Επιπλέον, είναι αναμενόμενο (και εν μέρει θεμιτό) οι μαθητές να προβάλουν, αυθαίρετα ή όχι, τις προσωπικές τους εμπειρίες και συναισθήματα στον κόσμο του κειμένου, παραγνωρίζοντας συχνά τα ίδια τα στοιχεία του ή αδιαφορώντας για κείμενα που δεν συνδέονται με ό,τι τους είναι οικείο. Τέλος, συχνά παρατηρείται οι μαθητές, παρασυρμένοι από την αληθοφάνεια του κειμένου και τη συγκίνηση που τους προκαλεί, να θεωρούν το κείμενο οπωσδήποτε αυτοβιογραφικό ταυτίζοντας τον ομιλητή ή κάποιο πρόσωπο με τον ποιητή. Χρειάζεται, επομένως, ιδιαίτερη προσοχή στον τρόπο με τον οποίο τίθενται τα επιμέρους προς διερεύνηση και συζήτηση θέματα - προβλήματα, ώστε να μην ενθαρρύνει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός τους μαθητές στα παραπάνω ερμηνευτικά ολισθήματα, αλλά να επιδιώκει να καλλιεργήσουν οι μαθητές αναγνωστική αυτογνωσία υποστηρίζοντάς τους κατάλληλα ώστε να διακρίνουν τις δικές τους προβολές από «τις λέξεις πάνω στη σελίδα».

Ο θεματικός άξονας της ενότητας και οι σχετικοί προβληματισμοί που αφορούν ευθέως και τη συναισθηματική συγκρότηση των εφήβων μαθητών υπαγορεύει την εισαγωγή στη διδακτική πράξη (εκτός της ποίησης) και της μελέτης ολόκληρου μυθιστορήματος με αντίστοιχο θέμα, καθώς το συγκεκριμένο είδος μέσα στα ευρέα αφηγηματικά του πλαίσια δίνει τη δυνατότητα στους αναγνώστες να εμπλακούν για περισσότερο χρόνο και σε περισσότερο βάθος με την κατάσταση του έρωτα που διαμεσολαβεί. Ενδείκνυται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας να ανατίθενται στους μαθητές κατά περίπτωση ένα ή περισσότερα οριζόμενα από τον εκπαιδευτικό μυθιστορήματα συναφούς θεματικής για ανάγνωση και παρουσίασή τους στην ολομέλεια βάσει συγκεκριμένων αξόνων.

4.2 Γενικές και ειδικές επιδιώξεις της ενότητας

Στην ενότητα αυτή η βασική επιδίωξη είναι να αναμετρηθούν οι μαθητές με κείμενα που προωθούν πολλαπλές εκδοχές για το κατεξοχήν ίσως συναίσθημα που καθορίζει την ταυτότητά τους, τον έρωτα. Ακριβώς επειδή λογοτεχνικά κείμενα όλων των ειδών και τεχνολογιών εστίασαν σε αυτόν το θεματικό άξονα κρίνεται σημαντικό να συνδέουν οι μαθητές τις πολλαπλές αναδυόμενες οπτικές του έρωτα αλλά και το κοινωνικοϊστορικό και αισθητικό πλαίσιο δημιουργίας και αναφοράς των κειμένων. Σημαντικό ζητούμενο επίσης είναι να παραβάλουν, να ανασυγκροτήσουν και να προβληματιστούν σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους διαμεσολαβεί η λογοτεχνία και η τέχνη γενικότερα στη διαμόρφωση των δικών τους αντιλήψεων για τον έρωτα στη σύγχρονη πραγματικότητα. Τέλος, να αναπτύξουν αναγνωστική αυτογνωσία καλλιεργώντας την ικανότητα να διακρίνουν τις πιθανές προβολές τους στον κόσμο των κειμένων.

I. Γνώσεις

Να γνωρίσουν οι μαθητές:

- ότι οι επιμέρους τεχνολογίες/σχολές/ρεύματα επέδρασαν και επιδρούν στους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους προσεγγίζεται και εκφράζεται ο έρωτας, και εν τέλει εγγράφεται το φαινόμενο του έρωτα στα επιμέρους ποιητικά έργα.
- ότι, επιπλέον, καθώς η έννοια του έρωτα σημασιοδοτείται ποικιλοτρόπως μέσα στα επιμέρους ιστορικά, κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια, προκύπτουν συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες εγγραφές, συμπληρωματικές ή αντιτιθέμενες μεταξύ τους.
- ότι οι αντιλήψεις, τα αισθητικά κριτήρια καθώς και οι στάσεις που έχουν οι ίδιοι διαμορφώσει για τον έρωτα ενδέχεται να επηρεάζονται από τα λογοτεχνικά τους διαβάσματα, από άλλα έργα τέχνης καθώς και από πολιτισμικά κείμενα που ανήκουν στο χώρο της μαζικής κουλτούρας.
- ότι τα λογοτεχνικά κείμενα δεν καθρεφτίζουν άμεσα και μονοσήμαντα ούτε την εποχή ούτε τον ψυχισμό του συγγραφέα τους, αλλά ως «κατασκευές» ανασυγκροτούν τα βιώματα και τροφοδοτούν τον προβληματισμό και την επικοινωνία.
- ότι κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης είναι πιθανό να προβάλλουν τις δικές τους εμπειρίες και συναισθήματα στον κόσμο του κειμένου παραγνωρίζοντας τις ενδείξεις με τις οποίες συγκροτείται το κείμενο αυτό καθαυτό.

II. Γραμματισμοί / δεξιότητες

Να μπορούν οι μαθητές:

- να διερευνούν συστηματικά τις τεχνικές οι οποίες «κατασκευάζουν» στα λογοτεχνικά κείμενα μία ή πολλαπλές εικόνες για τον έρωτα. Ειδικότερα:
 - να ανιχνεύουν στα ποιητικά κείμενα τη λειτουργία λέξεων-κλειδιών που συγκροτούν νοηματικούς άξονες ή ηχητικά νήματα, τον τόνο των ποιημάτων και τις επιμέρους «φωνές» καθώς και τα συστήματα στιχουργικής τους, και βάσει αυτών να διατυπώνουν τις ερμηνευτικές τους υποθέσεις.

- να επισημαίνουν τις γλωσσικές επιλογές στα επιμέρους γλωσσικά επίπεδα (μικροδομές και μακροδομές), οι οποίες καθορίζουν το ύφος του κειμένου, και να διερευνούν τον τρόπο με τον οποίο επιδρούν στο νόημά του.
- να διατυπώνουν υποθέσεις σχετικά με τις επιμέρους εκδοχές της ερωτικής κατάστασης στα ποιήματα και να επιχειρούν να τις επαληθεύσουν με συστηματική εξέταση των κειμενικών ενδείξεων.
- να συγκρίνουν τις επιμέρους εκδοχές του έρωτα που αναδύονται από τα κείμενα και να διακρίνουν σημεία σύγκλισης και απόκλισής τους, συνδέοντάς τα με αντίστοιχες επιλογές στη συγκρότηση της μορφής των κειμένων.
- να εντοπίζουν τις επιμέρους επιλογές σε επίπεδο έκφρασης και δομής οι οποίες υπηρετούν τον θεματικό άξονα της ερωτικής αγάπης
- να αναγνωρίζουν τα κοινά σημεία και τις διαφορές στην πραγμάτευση του έρωτα όσον αφορά το περιεχόμενο και τη μορφή των ποιημάτων και να τις συνδέουν με το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και αισθητικό πλαίσιο της σύνθεσής τους.
- να διερευνούν και να συζητούν αναλογίες στους τρόπους έκφρασης και στις πιθανές σημασιοδοτήσεις του έρωτα που υποστηρίζονται από αυτούς, μεταξύ συγκεκριμένων λογοτεχνικών κειμένων και άλλων καλλιτεχνικών εκφράσεων (λ.χ. έργων της ζωγραφικής, της μουσικής, του κινηματογράφου, κ.ά.).
- να διακρίνουν σαφώς τα νοήματα που συγκροτούν οι ίδιοι μέσω της επεξεργασίας των κειμενικών ενδείξεων και να μην προβαίνουν σε βεβιασμένη ταύτισή τους με εξωκειμενικά συμφραζόμενα που αφορούν την εποχή και τη βιογραφία του συγγραφέα.
- να οργανώνουν, βάσει συνειδητών επιλογών και κριτηρίων, παρουσιάσεις ποιημάτων ή πεζών κειμένων για τον έρωτα και να προβαίνουν στην ανθολόγηση κειμένων που καλύπτουν τις προτιμήσεις τους.

4.3 Προτεινόμενες διδακτικές πρακτικές

- Ο εκπαιδευτικός με τη βοήθεια σχετικών διαγραμμάτων και αναγνωστικών οδηγιών καθοδηγεί τους μαθητές στην ολομέλεια της τάξης να επισημάνουν τους νοηματικούς άξονες / ηχητικά νήματα, τον τόνο και τις επιμέρους «φωνές» καθώς και τα συστήματα στιχουργικής ενός ποιητικού κειμένου με θεματικό άξονα την ερωτική αγάπη.
- Ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να συγκροτήσουν και να διατυπώσουν ερμηνευτικές υποθέσεις για την εκδοχή του έρωτα που αναδύεται σε συγκεκριμένο ποιητικό κείμενο και να ελέγξουν την εγκυρότητά τους διερευνώντας συστηματικά τις κειμενικές ενδείξεις.
- Οι μαθητές ατομικά ή σε ομάδες μελετούν δίκτυα κειμένων διαφορετικής εποχής / τεχνοτροπίας, με την αναγνωστική οδηγία να διερευνήσουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της μορφής τους.
- Σε ένα δίκτυο που περιλαμβάνει ποιήματα και έργα τέχνης της ίδιας εποχής / τεχνοτροπίας ο εκπαιδευτικός αναθέτει στους μαθητές ατομικά ή κατά ομάδες να διερευνήσουν την ύπαρξη αναλογιών στη δομή και στους εκφραστικούς τρόπους και να τις καταγράψουν συστηματικά προτείνοντας οι ίδιοι ένα ενδεικτικό διάγραμμα που θα εξυπηρετεί την εργασία τους και θα αναδεικνύει τα πορίσματά τους. Ακολουθεί συζήτηση στην τάξη σχετικά με τα πορίσματα και την καταλληλότητα του εργαλείου που χρησιμοποιήθηκε. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να συγκροτήσουν υποθέσεις για τις επιμέρους εκδοχές του έρωτα που προβάλλονται από τα κείμενα, να τις παραβάλουν μεταξύ τους και να συσχετίσουν τις αποκλίσεις / συγκλίσεις τους με τους εκφραστικούς τρόπους που τις υπηρετούν.
- Οι μαθητές ανταποκρίνονται προσωπικά σε κάποιο συγκεκριμένο ποίημα συγκροτώντας δικά τους κείμενα κάθε είδους (πεζά ή ποιητικά, λεκτικά ή πολυτροπικά).
- Οι μαθητές ατομικά ή κατά ομάδες αξιολογούν σε ένα δίκτυο κειμένων για τον έρωτα της ίδιας εποχής / τεχνοτροπίας τις υφολογικές επιλογές βάσει των δικών τους αισθητικών κριτηρίων αλλά και βάσει των κριτηρίων της εποχής που γράφτηκαν / δημοσιεύτηκαν, εντοπίζοντας συγκλίσεις και αποκλίσεις.
- Κατά τη διδασκαλία κειμένων που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό αληθοφάνειας (λ.χ. πρωτοπρόσωπες αφηγήσεις, εξομολογητικά ποιήματα, κ.λ.π.) ο εκπαιδευτικός φέρνει τους μαθητές αντιμέτωπους με βιογραφικές πηγές μέσω των οποίων επιβεβαιώνεται η αυτοβιογραφική διάσταση κάποιων κειμένων ενώ αναιρείται κάποιων άλλων. Στην πρώτη περίπτωση, διερευνάται η απόσταση ανάμεσα στην καταγραφή του προσωπικού βιώματος και το λογοτεχνικό γεγονός.
- Κατά τη διαδικασία της προσέγγισης κειμένων που οδηγούν τους μαθητές σε ταυτίσεις με τα πρόσωπα, οι εκπαιδευτικοί ζητούν από τους μαθητές να συγκροτήσουν δραματικούς μονολόγους των προσώπων της επιλογής τους και να τους παρουσιάσουν στην τάξη.
- Ανατίθεται στους μαθητές (ατομικά ή κατά ομάδες) να οργανώσουν την παρουσίαση ενός ποιήματος με ανάγνωση ή δραματοποίηση. Ζητείται από τους μαθητές να καταθέσουν ένα κείμενο, στο οποίο θα παρουσιάσουν και θα αιτιολογούν τις αποφάσεις και τις διαδικασίες που ακολούθησαν από την επιλογή του κειμένου έως την παρουσίασή του στην τάξη.

- Ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να δημιουργήσουν δικά τους ανθολόγια για τον έρωτα διατρέχοντας καταρχάς τα σχολικά βιβλία, αλλά και χρησιμοποιώντας και άλλες πολλαπλές έντυπες και ηλεκτρονικές πηγές. Στο τέλος, διερευνούν τα κριτήρια των προτιμήσεών τους με βάση τα είδη και τις τεχνολογίες.

4.4 Αξιολόγηση

Αξιολογείται η ικανότητα των μαθητών:

- Να εντάσσουν τα κείμενα για την αγάπη στο ιστορικό και γραμματολογικό τους πλαίσιο.
- Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά της γλώσσας των κειμένων και να διερευνούν τη λειτουργία τους στη συγκρότηση πολλαπλών εκφάνσεων του έρωτα.
- Να συγκρίνουν τις ποικίλες οπτικές για τον έρωτα που αναδύονται μέσα από τα ποιήματα
- Να αξιολογούν τις εκφραστικές επιλογές με τις οποίες αποδίδεται η ερωτική κατάσταση στο πλαίσιο συγγραφής ή αναφοράς των έργων αλλά και σε σχέση με τα δικά τους αισθητικά κριτήρια.

Β' τάξη

1.Γενική παρουσίαση

Στη Β' Λυκείου υπάρχει ένας θεματικός άξονας, **Η σύντομη και αυτοτελής αφήγηση στην πεζογραφία και στην ποίηση**, με τις εξής ενότητες:

- I. Το διήγημα, και
- II. Το αφηγηματικό ποίημα

Οι ενότητες βασίζονται στο **είδος** των κειμένων, το οποίο είναι συνυφασμένο με το σκοπό του Προγράμματος Σπουδών να καλλιεργήσει αναγνωστικές ικανότητες και στρατηγικές στους μαθητές - αναγνώστες. Η εξοικείωση με τις συμβάσεις των επιμέρους ειδών βοηθά τους αναγνώστες να οικοδομήσουν αντίστοιχες προσδοκίες για το περιεχόμενο και τη μορφή των λογοτεχνικών κειμένων. Προσανατολίζουν, δηλαδή, στην πρόβλεψη, παρακολούθηση και κατανόηση της εξέλιξης της ιστορίας (υπόθεσης), αλλά και των τεχνικών που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας για να την αφηγηθεί.

Η επισήμανση του είδους ως κριτηρίου οργάνωσης των κειμένων υποδεικνύει την εστίαση της ενότητας στην **περιγραφή** τους. Την προσέγγισή τους, δηλαδή, ως «κατασκευών» με διακριτά χαρακτηριστικά μορφής και περιεχομένου, τα οποία συγκροτούνται και εξελίσσονται μέσα στα εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια παραγωγής τους. Κοινός άξονας στις δύο ενότητες αποτελεί η **σύντομη** - κατά κύριο λόγο - και κυρίως η **αυτοτελής αφηγηματική** φόρμα. Με άλλα λόγια, αυτή που αναλαμβάνει να αφηγηθεί εν συντομία μια ιστορία με αρχή, μέση και τέλος. Η συντομία της αφήγησης, η οποία υπακούει σε μία ιδιαίτερη αφηγηματική οικονομία πυκνότητας και ταχύτητας, είναι μία από τις βασικές συμβάσεις των διηγημάτων, η οποία τα συνδέει με την αφηγηματική ποίηση, στις σύγχρονες της ιδιαίτερα εκφάνσεις. Επιπλέον, τόσο τα διηγήματα όσο και τα αφηγηματικά ποιήματα δημοσιεύονται, στις μέρες μας κυρίως, ενταγμένα σε συλλογές. Παρατίθενται, δηλαδή, σε κειμενικά περιβάλλοντα άλλων διηγημάτων ή ποιημάτων, τα οποία είναι δυνατόν να αξιοποιούνται από τους αναγνώστες ως ερμηνευτικά εργαλεία. Πρέπει, τέλος, να επισημανθεί ως επιπλέον συνδετικό νήμα των δύο ενότητων της Β' Λυκείου ότι στην τάξη αυτή η νεοελληνική συν-διδάσκεται με αντιπροσωπευτικά έργα της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας λογοτεχνίας, στο βαθμό που αυτά διατίθενται σε δόκιμες νεοελληνικές μεταφράσεις.

2. Πρόγραμμα Σπουδών Β' Λυκείου, ενότητα 1: Η σύντομη και αυτοτελής αφήγηση στην πεζογραφία – Το διήγημα

2.1 Προβληματισμοί και προοπτικές για τη διδακτική αξιοποίηση του διηγήματος

Οι συμβάσεις που προσδιορίζουν το είδος διαχρονικά διαφοροποιούνται σε σχέση με αυτές των άλλων ειδών της πεζογραφίας βάσει ποσοτικών αλλά κατά κύριο λόγο ποιοτικών κριτηρίων. Σχετίζονται με την πυκνωση, την ταχύτητα και την ένταση που προκαλείται γύρω από ένα και μοναδικό –φαινομενικά ασήμαντο– γεγονός της ζωής ενός χαρακτήρα που μπορεί να αναδείξει ή ανατρέψει μία ολόκληρη ζωή. Στην ουσία το πρόβλημα έγκειται στον τρόπο με τον οποίο η ελλειπτικότητα του περιεχομένου θα υποστηριχθεί από μία γλώσσα τόσο δραστική, ώστε να μπορέσει να εγγράψει με ολοκληρωμένο τρόπο πρόσωπα, γεγονότα, συγκρούσεις και επιλογές.

Η ιδιαίτερη φυσιογνωμία του διηγήματος με τη σύντομη φόρμα του, την ποικιλία των θεμάτων αλλά και των τεχνικών που έχει ενσωματώσει κατά τους δύο τελευταίους αιώνες στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και στον κόσμο, είναι δυνατόν να τονώσει το ενδιαφέρον των μαθητών για τη λογοτεχνική ανάγνωση και γραφή, υπό κάποιες βέβαια διδακτικές προϋποθέσεις, τις οποίες θέτουμε στη συνέχεια.

2.2. Γενικές και ειδικές επιδιώξεις ενότητας

Επιδίωξή μας είναι οι μαθητές:

- Να αναγνωρίζουν το σύστημα συμβάσεων που αφορούν στη μορφή και στο περιεχόμενο των διηγημάτων της ελληνικής και μεταφρασμένης λογοτεχνίας, οι οποίες διακρίνουν ή συνδέουν το διήγημα με τα άλλα είδη της πεζογραφίας και της ποίησης αλλά και γενικότερα με τις σύγχρονες αφηγήσεις, και να συσχετίζουν τις συμβάσεις αυτές με το πλαίσιο παραγωγής τους.
- Να τοποθετούν το νεοελληνικό διήγημα στο ιστορικό και κοινωνικό του πλαίσιο.
- Να εντοπίζουν τις γλωσσικές ενδείξεις με τις οποίες κατασκευάζονται στα διηγήματα ο χώρος, ο χρόνος, τα πρόσωπα και τα γεγονότα, οι μεταξύ τους συνδέσεις και να αναγνωρίζουν την αφηγηματική δομή τους και βάσει αυτής να προβαίνουν σε ερμηνευτικές προτάσεις σχετικά με το θέμα τους.
- Να αξιολογούν συστηματικά και τεκμηριωμένα τα διηγήματα που διαβάζουν βάσει κριτηρίων που σχετίζονται με την εποχή που γράφτηκαν αλλά και με τη δική τους εποχή (ισορροπία περιεχομένου και μορφής, πρωτοτυπία, κ.ά.)
- Να ανταποκρίνονται στα διηγήματα που διαβάζουν συγκροτώντας δικές τους προφορικές, γραπτές ή και πολυτροπικές αφηγήσεις.

Τις παραπάνω γενικές επιδιώξεις τις εξειδικεύουμε στη συνέχεια σε ειδικές επιδιώξεις της διδακτικής ενότητας, δηλαδή σε γνώσεις και γραμματισμούς/ικανότητες.

I. Γνώσεις

Να γνωρίσουν οι μαθητές τη νεοελληνική διηγηματογραφία στην ιστορική διαδρομή της.

Να γνωρίσουν το σύστημα συμβάσεων που χαρακτηρίζουν το διήγημα ως είδος στην νεοελληνική και ξένη λογοτεχνία, και οι οποίες το συνδέουν αλλά και το διακρίνουν από τα άλλα είδη της πεζογραφίας, (κυρίως τη νουβέλα και το μυθιστόρημα), με έμφαση στα ποιοτικά έναντι των ποσοτικών γνωρισμάτων (βλ. έκταση). Συγκεκριμένα, να γνωρίζουν:

- ως προς τη δόμηση του αφηγηματικού περιεχομένου (της «ιστορίας» /υπόθεσης):
 - τη λιτότητα στην περιγραφή του χώρου / «σκηνικού» και των αναφορών στο χρόνο.
 - το μικρό αριθμό προσώπων και την έμφαση στο/α κύριο/α πρόσωπο/α.
 - τον περιορισμένο αριθμό των γεγονότων/πράξεων και την επικέντρωση της αφήγησης στο ένα κύριο γεγονός που αναδεικνύεται ως «σημαδιακό» για τη ζωή του ήρωα.
 - τις αφηγηματικές πιθανότητες, δηλαδή τις δυνατότητες σταδιακής εξέλιξης της ιστορίας προς ένα τέλος κλειστό ή ανοικτό.
- τα στοιχεία της «αφήγησης» / «πλοκής»:
 - τις αφηγηματικές τεχνικές.
 - τους αφηγηματικούς τρόπους.
 - τον ταχύ ρυθμό της αφήγησης, που προκύπτει από την σειρά («τάξη») με την οποία διευθετούνται τα γεγονότα της ιστορίας τη μικρή διάρκεια της αφήγησής τους, καθώς και την αποφυγή επαναφοράς γεγονότων που ήδη έχουν αναφερθεί.
- τις γλωσσικές επιλογές στα επιμέρους γλωσσικά επίπεδα (μικροδομές και μακροδομές), οι οποίες καθορίζουν το ύφος του κειμένου (εκφραστικά σχήματα: λεκτικά και νοηματικά).
- τη συνύφανση των γνωρισμάτων αυτών με το ιστορικό, κοινωνικό και αισθητικό πλαίσιο παραγωγής των διηγημάτων και τη διαρκή εξέλιξή τους μέσα στο χώρο και στο χρόνο.

II. Γραμματισμοί/ικανότητες

Να μπορούν οι μαθητές:

- να τοποθετούν ένα νεοελληνικό διήγημα στο ιστορικό, κοινωνικό και γραμματολογικό πλαίσιο δημιουργίας του.
- να αναγνωρίζουν ένα διήγημα και να το διακρίνουν από τη νουβέλα και το μυθιστόρημα βάσει μορφολογικών χαρακτηριστικών.
- να εντοπίζουν σε ένα διήγημα τις ελλειπτικές ενδείξεις του σκηνικού, του χρόνου, των προσώπων, των πράξεων και των σχέσεών τους και να συμπληρώνουν ως αναγνώστες (καταρχάς) τα κενά απροσδιοριστίας χωρίς να θίγουν τη συνεκτικότητα του κειμένου.
- να σχολιάζουν τις επιλογές των προσώπων ως έφηβοι του σήμερα, αλλά και επιχειρώντας να «δουν» με τα μάτια των ίδιων των χαρακτήρων, στο πλαίσιο που ορίζεται από το κείμενο.
- να εντοπίζουν τα στοιχεία του διηγήματος (π.χ., λόγια και πράξεις προσώπων) από τα οποία αναδύονται κοινωνικά αλλά και λογοτεχνικά στερεότυπα και να τα συσχετίζουν με τα χαρακτηριστικά της εποχής κατά την οποία γράφτηκαν αλλά και με τη δική τους εποχή.
- να επισημαίνουν τις επιλογές στο λεξιλόγιο και τα σχήματα λόγου και να τις συσχετίζουν με την επίδραση που έχουν στο νόημα του κειμένου.
- να διαμορφώνουν προσδοκίες για την εξέλιξη του μύθου ή το τέλος του διηγήματος βάσει των συμβάσεων του είδους, χωρίς να ανατρέπουν τη συνεκτικότητα ή και τη συνοχή του κειμένου.
- να εντοπίζουν τις αφηγηματικές τεχνικές, τη λειτουργία του αφηγητή (συμμετοχή ή όχι, εστίαση, σχόλια) και τους αφηγηματικούς τρόπους και να προβαίνουν σε εκτιμήσεις για τις αντίστοιχες επιπτώσεις των αφηγηματικών επιλογών στο νόημα του διηγήματος.
- να εντοπίζουν τις αφηγηματικές επιλογές στο επίπεδο του χρόνου (τάξη, διάρκεια, συχνότητα) και να εκτιμούν τις συνέπειές τους στο ρυθμό της αφήγησης του διηγήματος.
- να αναγνωρίζουν τα αφηγηματικά χαρακτηριστικά των διηγημάτων και σε άλλες μορφές τέχνης και αναπαράστασης και να συζητούν τους τρόπους με τους οποίους εμφανίζονται (π.χ., στα κόμικς και στις ταινίες μικρού μήκους).
- να συσχετίζουν τα χαρακτηριστικά των διηγημάτων με στοιχεία του ιστορικού, κοινωνικού και αισθητικού πλαισίου παραγωγής τους και να εντοπίζουν τις συγκλίσεις αλλά και την πρωτοτυπία / αποκλίσεις που παρουσιάζουν.
- να αξιοποιούν ως συγκείμενο ελέγχου των ερμηνευτικών τους υποθέσεων για το θέμα του διηγήματος τον τίτλο του ή άλλα διηγήματα που δημοσιεύτηκαν στην ίδια συλλογή.
- να διαμορφώνουν σύστημα κριτηρίων αξιολόγησης των διηγημάτων, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο της εποχής που γράφτηκαν ή / και τη δική τους εποχή.

- να καταστρώνουν ένα πρόγραμμα δράσεων προκειμένου να παρουσιαστεί στην τάξη μία συλλογή διηγημάτων ή να προβλέπουν και να προσεγγίζουν τις πηγές που κρίνουν απαραίτητες στο προ-συγγραφικό στάδιο, προκειμένου να προβούν σε δημιουργία δικού τους κειμένου.

2.3 Ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές

Για την προσέγγιση των ειδικών επιδιώξεων προτείνουμε τις εξής ενδεικτικές ενέργειες:

- ✗ σε ένα δίκτυο κατάλληλα επιλεγμένων διηγημάτων ο εκπαιδευτικός απευθύνει στους μαθητές την ερώτηση: «τίνος τη φωνή ακούτε;» ή «ποια φωνή μας παρουσιάζει αυτές τις ιστορίες;». Δίνεται η αναγνωστική οδηγία στους μαθητές να σημειώσουν στο κείμενο τα στοιχεία που υποδεικνύουν την ύπαρξη μίας «φωνής» που αφηγείται τα γεγονότα (λ.χ., το γραμματικό πρόσωπο, τα σχόλια, κ.λπ.). Εάν διαπιστώσει ότι οι μαθητές συγχέουν τους αφηγητές με τους συγγραφείς, προσανατολίζει τους μαθητές στη μελέτη βιογραφικών στοιχείων, έτσι ώστε να οδηγηθούν στο συμπέρασμα ότι οι συγγραφείς δεν ταυτίζονται αναγκαστικά με τους αφηγητές, καθώς μπορεί να διαφέρουν στην ηλικία, την εθνικότητα, την κοινωνική τάξη ή το φύλο.
- ✗ ο εκπαιδευτικός, αφού διαβαστεί ένα διήγημα, δίνει στους μαθητές την αναγνωστική οδηγία να διακρίνουν στο κείμενο τα γεγονότα (την «ιστορία»), από το υπόλοιπο υλικό του διηγήματος. Οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν έτσι την παρουσία και την επίδραση «της φωνής» του αφηγητή που τα παρουσιάζει (λ.χ. την εστίαση και τα σχόλια), και να συνειδητοποιήσουν τη διάκριση της «ιστορίας» από την «αφήγηση» / «πλοκή».
- ✗ Ο εκπαιδευτικός εκθέτει στους μαθητές τα βασικά στοιχεία της «ιστορίας»/ «υπόθεσης» ενός διηγήματος (χρόνος, τόπος, πρόσωπα και γεγονότα) και με τη βοήθεια ενός περιεκτικού διαγράμματος ζητούν από τους μαθητές να διακρίνουν τις σχετικές ενδείξεις στο διήγημα που μελετούν, καταθέτοντας και τις παρατηρήσεις / συμπεράσματά τους τόσο για την ποσότητα των ενδείξεων (λ.χ. λιτότητα) όσο και για το περιεχόμενο και τους τρόπους που σχετίζονται τα στοιχεία της «ιστορίας» μεταξύ τους.
- ✗ Ο εκπαιδευτικός, αξιοποιώντας την προϋπάρχουσα γνώση των μαθητών, συζητά μαζί τους τις εναλλακτικές τροπές που μπορεί να πάρει μία ιστορία και τους προσφέρει ως εργαλεία για την προσέγγιση των διηγημάτων ποικίλα αφηγηματικά σενάρια (π.χ., δέση, κορύφωση, λύση ή αρχική - μεταβατική - τελική κατάσταση). Αφού κατανοηθεί το περιεχόμενο των όρων, ζητά από τους μαθητές να τα αξιοποιήσουν σε συγκεκριμένα διηγήματα.
- ✗ Ο εκπαιδευτικός, αξιοποιώντας τη σχετική προϋπάρχουσα γνώση των μαθητών, επιχειρεί να οικοδομήσει την έννοια του ύφους του κειμένου και τα στοιχεία τα οποία το συγκροτούν. Στη συνέχεια, ζητά από τους μαθητές να αναζητήσουν συστηματικά σε ένα διήγημα τα στοιχεία που καθορίζουν το ύφος του και τις επιδράσεις τους στο νόημα του κειμένου.
- ✗ Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, μελετούν ένα δίκτυο διηγημάτων με τη βοήθεια ενός πίνακα κριτηρίων, τα οποία αφορούν στην έκταση, στην ιστορία / υπόθεση και στην αφήγηση / πλοκή. Σταδιακά συγκροτούν ένα σύστημα γνωρισμάτων, το οποίο τίθεται υπό συζήτηση στην ολομέλεια, συμπληρώνεται και διορθώνεται.
- ✗ Οι μαθητές καλούνται να χρησιμοποιήσουν την προϋπάρχουσα γνώση τους και να συγκρίνουν τα συμπεράσματά τους για τα γνωρίσματα των διηγημάτων με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά του μυθιστορήματος (και της νουβέλας, αν τους είναι γνωστή). Στη συνέχεια, οι μαθητές επισκέπτονται τη βιβλιοθήκη του σχολείου και εντοπίζουν διηγήματα, μυθιστορήματα και νουβέλες που διατίθενται εκεί.
- ✗ Δίνεται χρόνος στους μαθητές να εντοπίσουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου τις συλλογές διηγημάτων που είναι διαθέσιμες και να επιλέξουν μία, δικαιολογώντας την επιλογή αυτή. Οι μαθητές συγκεντρώνουν και ταξινομούν τα επιμέρους κριτήρια επιλογής και στο τέλος της διαδικασίας συζητούν τα συμπεράσματά τους σχετικά με τις προτιμήσεις της αναγνωστικής κοινότητας.
- ✗ Σε ένα διήγημα (λ.χ., μυστηρίου με ελλειπτικές ενδείξεις χρόνου, τόπου και χαρακτηριστικών των προσώπων), οι μαθητές εντοπίζουν και συμπληρώνουν τα κενά απροσδιοριστίας προσπαθώντας να μη θίξουν τη νοηματική αλληλουχία. Στο τέλος, συζητούν τις προτεινόμενες συμπληρώσεις, επισημαίνουν και ερμηνεύουν τις αποκλίσεις μεταξύ των προτάσεων, τις αξιολογούν ως προς τη συνεκτικότητα με το συγκεκριμένο και προβληματίζονται για τις συνέπειες που έχουν οι αλλαγές στο νόημα του κειμένου.
- ✗ Σε ένα δίκτυο κειμένων με κοινό θεματικό άξονα, λ.χ. «οι μητέρες, όπως τις βλέπουν τα παιδιά τους», οι μαθητές συγκεντρώνουν τις ενδείξεις με τις επιλογές και αποφάσεις των βασικών ηρωίδων αξιολογώντας τις με τα κριτήρια που έχουν ως έφηβοι του σήμερα. Στη συνέχεια, προβληματίζονται για την επίδραση που άσκησε στην κριτική τους ο αφηγητής με τα σχόλιά του.
- ✗ Στο ίδιο δίκτυο κειμένων, οι μαθητές κατά ομάδες χρησιμοποιούν το υλικό που έχουν συγκεντρώσει για τις μητέρες και προετοιμάζουν ένα παιχνίδι ρόλων, προσπαθώντας, βάσει των στοιχείων που διαθέτουν για τις μητέρες, να αφηγηθούν το διήγημα από τη δική τους οπτική γωνία με τη μορφή μονολόγου. Συνθέτουν τα κείμενά τους, τα συζητούν, τα διορθώνουν και κάποιοι «υποδύονται» τις μητέρες. Τέλος, συζητούν, αν κάτι άλλαξε στην εντύπωση που είχαν γι' αυτές και για ποιο λόγο συνέβη αυτό.
- ✗ Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, μελετούν διηγήματα ενός δικτύου μεταφρασμένων διηγημάτων με κοινό θεματικό άξονα. Καλούνται να μελετήσουν τα πρόσωπα, τις σχέσεις και τους ρόλους τους και να εντοπίσουν κοινά κοινωνικά στερεότυπα που διατρέχουν τα διηγήματα παρά τα διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια παραγωγής τους.

Επίσης, να εντοπίσουν αν στα κείμενα αυτά τα κοινωνικά στερεότυπα συνυπάρχουν με στερεότυπα σχήματα που αφορούν, λ.χ., στην εξέλιξη της υπόθεσης, κ.ά.

- ☒ Ένα διήγημα διαβάζεται από τον εκπαιδευτικό ως ένα σημείο της πλοκής και ζητείται από τους μαθητές να το συνεχίσουν γράφοντας αυτό που περιμένουν να συμβεί στη συνέχεια αιτιολογώντας συγχρόνως τις προβλέψεις τους βάσει των κειμενικών ενδείξεων που έχουν προηγηθεί. Στις προσπάθειές τους χρησιμοποιούν ως εργαλείο τη βασική δομή των αφηγήσεων (δέση, κορύφωση, λύση) ή κάποιο άλλο από τα αφηγηματικά σχήματα / σενάρια. Συγκρίνουν τα κείμενά τους και αξιολογούν ποια εκδοχή τους φαίνεται πιο κατάλληλη σε σχέση με ό, τι προηγείται στο κείμενο. Στο τέλος, διαβάζουν το τέλος που έγραψε ο συγγραφέας και το αξιολογούν ως προς την πρωτοτυπία του.
- ☒ Οι μαθητές ατομικά ή κατά ομάδες εντοπίζουν σε ένα δίκτυο διηγημάτων της εποχής τους τα σχήματα λόγου ή τις επιμέρους λεξιλογικές επιλογές οι οποίες αντιστοιχούν σε διακυμάνσεις στο ύψος του κειμένου. Επιχειρούν να αντικαταστήσουν τα σχήματα ή τις λέξεις με άλλες στον παραδειγματικό άξονα και να συζητήσουν τα αποτελέσματα των αλλαγών στο κείμενο.
- ☒ Οι μαθητές καλούνται να επισημάνουν τα επιμέρους γεγονότα στην ιστορία / υπόθεση ενός διηγήματος και σχολιάσουν τις διακυμάνσεις του ρυθμού της αφήγησης και τους τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνονται οι επιταχύνσεις ή επιβραδύνσεις. Τέλος, επινοούν έναν τρόπο αναπαράστασης των μεταβολών του ρυθμού (γράφημα, μουσική, βίντεο, κ.λπ.).
- ☒ Ο εκπαιδευτικός, αξιοποιώντας την προϋπάρχουσα γνώση των μαθητών του, συγκροτεί ένα σχεδιάγραμμα των αφηγηματικών τρόπων με τους οποίους είναι δυνατόν να παρουσιάζονται τα γεγονότα της «ιστορίας» (διήγηση ή μίμηση). Οι μαθητές μετασχηματίζουν απόσπασμα ενός διηγήματος υιοθετώντας διαφορετικούς αφηγηματικούς τρόπους (λ.χ., διήγηση ή μίμηση) και συζητούν τη λειτουργία τους στο κείμενο.
- ☒ Οι μαθητές μελετούν ένα δίκτυο κειμένων που περιλαμβάνει σύγχρονες σύντομες αφηγήσεις με κοινό θεματικό άξονα, δηλαδή διηγήματα, ταινίες μικρού μήκους και κόμικς. Με τη βοήθεια ενός περιεκτικού διαγράμματος που τους δίνεται από τον εκπαιδευτικό καλούνται να εντοπίσουν τα κοινά τους αφηγηματικά χαρακτηριστικά και τις διαφορές τους. Επιχειρούν, τέλος, να μεταγράψουν ένα διήγημα σε κάποια από τις δύο άλλες πολυτροπικές μορφές.
- ☒ Στο ίδιο δίκτυο κειμένων οι μαθητές εξετάζουν τις ποικίλες οπτικές σε σχέση με το θέμα, τις συγκλίσεις αλλά και τις αποκλίσεις. Ο εκπαιδευτικός δίνει την αναγνωστική οδηγία να θεμελιώνουν τις απόψεις τους σχετικά με τις οπτικές αυτές σε στοιχεία του κειμένου.
- ☒ Οι μαθητές με την ενθάρρυνση του εκπαιδευτικού διατυπώνουν πολλαπλές ερμηνευτικές υποθέσεις για το θέμα και την οπτική σε ένα διήγημα καταρχάς βάσει των κειμενικών ενδείξεων. Προσπαθούν να ελέγξουν την εγκυρότητα των προτάσεών τους χρησιμοποιώντας ως εργαλείο ελέγχου των υποθέσεών τους τον τίτλο ή άλλα διηγήματα της συλλογής στην οποία δημοσιεύτηκε, καθώς επίσης και στοιχεία του ευρύτερου πλαισίου συγγραφής του.
- ☒ Οι μαθητές καλούνται σε ομάδες να εκφράσουν τις προτιμήσεις τους σε σχέση με τα διηγήματα (μιας συλλογής ή ανεξάρτητα) που έχουν διαβάσει στο πλαίσιο του μαθήματος. Με τη βοήθεια πίνακα κριτηρίων που παρέχεται από τον εκπαιδευτικό εκφράζουν στην κοινότητα την κριτική τους, αναφερόμενοι σε σαφή κριτήρια και τεκμηριώνοντας τις απόψεις τους με στοιχεία των συγκεκριμένων διηγημάτων. Τέλος, συγκροτούν σύστημα αξιολόγησης των διηγημάτων που είναι αποδεκτό από την αναγνωστική κοινότητα.
- ☒ Οι μαθητές αναλαμβάνουν να παρουσιάσουν μία συλλογή διηγημάτων και προγραμματίζουν τη δράση τους από το στάδιο της επιλογής της συλλογής ως την τελική μορφή που θα πάρει η λογοτεχνική εκδήλωση.

Τέλος, ως διδακτική πρακτική συστήνεται η μελέτη και παρουσίαση από τους μαθητές ενός ολόκληρου μυθιστορήματος, το οποίο θα συνεξετάζεται στο πλαίσιο των κειμενικών δικτύων παράλληλα με τα διηγήματα ή άλλα είδη, ως προς ορισμένο άξονα.

2.4 Αξιολόγηση

Αξιολογείται η ικανότητα των μαθητών:

- Να αναγνωρίζουν στα νεοελληνικά διηγήματα το ιστορικό, κοινωνικό και γραμματολογικό πλαίσιο δημιουργίας τους.
- Να αναγνωρίζουν στο διήγημα τις συμβάσεις του είδους.
- Να εντοπίζουν, να συζητούν και να συμπληρώνουν σε ένα διήγημα τις ελλειπτικές ενδείξεις του σκηνικού, του χρόνου, των προσώπων, των πράξεων και των σχέσεών τους.
- Να εντοπίζουν τις κειμενικές ενδείξεις του χρόνου, του τόπου, των προσώπων, των γεγονότων/πράξεων και να σχολιάζουν τη λειτουργία και τις σχέσεις τους.
- Να συμπληρώνουν σε ένα διήγημα τις ελλειπτικές ενδείξεις του σκηνικού, του χρόνου, των προσώπων, των πράξεων και των σχέσεών τους λαμβάνοντας υπόψη τους τα συμφραζόμενα του κειμένου.
- Να επισημαίνουν και να αιτιολογούν τον κοινωνικό ρόλο και τις πράξεις των προσώπων στο πλαίσιο που ορίζεται από το κείμενο αλλά και να ανταποκρίνονται σε αυτά ως έφηβοι του σήμερα.

- Να επισημαίνουν και να σχολιάζουν τα γνωρίσματα της γλώσσας του διηγήματος (λεξιλόγιο, σχήματα λόγου) και τη λειτουργία τους.
- Να συσχετίζουν και να συζητούν την προβληματική που θέτει το διήγημα και στο πλαίσιο της δικής τους εποχής.
- Να συγκρίνουν και να συζητούν ένα διήγημα με άλλα λογοτεχνικά είδη της ίδιας ή άλλης εποχής στον άξονα των αφηγηματικών συμβάσεων ή της προβληματικής που θέτουν.

3. Πρόγραμμα Σπουδών Β' Λυκείου, Ενότητα 2: Η σύντομη και αυτοτελής αφήγηση στην ποίηση – Αφηγηματικά ποιήματα

3.1 Προβληματισμοί και προοπτικές για τη διδακτική αξιοποίηση των αφηγηματικών ποιημάτων

Τα αφηγηματικά ποιήματα μοιράζονται με τα είδη της πεζογραφίας, και ειδικότερα με τα διηγήματα, αρκετά από τα αφηγηματικά και δομικά χαρακτηριστικά της σύντομης και, κυρίως, αυτοτελούς αφηγηματικής μορφής. Παρά τη σύγκλισή τους αυτή, η κατασκευή τους χαρακτηρίζεται καθοριστικά και από τα μορφολογικά στοιχεία της ποίησης, παραδοσιακής και νεωτερικής. Με επίκεντρο τα κείμενα, τους συγγραφείς αλλά και τους εφήβους – αναγνώστες, προκρίνουμε για αυτή την ενότητα ως άξονες του διδακτικού προβληματισμού μας τους εξής:

- Τα αφηγηματικά ποιήματα είναι τα αρχαιότερα ποιήματα της παγκόσμιας λογοτεχνικής κληρονομιάς. Στη νεοελληνική παράδοση, τα ποιήματα αυτά αρχικά προορίζονταν για απαγγελία, δημόσια ανάγνωση και ακρόαση ή παράσταση. Συχνά, επίσης, συνοδεύονταν από μουσική ή τραγουδιούνταν. Τα παλαιότερα δείγματα του είδους είχαν θέση σε κοινωνικές εκδηλώσεις της δημόσιας ή ιδιωτικής ζωής, ιδιότητα που δεν αντιστοιχεί στη σύγχρονη ποίηση, με εξαίρεση τη μελοποιημένη ποίηση ή τη στιχουργική. Και αυτή, στο βαθμό που αφηγείται ιστορίες, αλλά εν τέλει και όλα τα σύγχρονα είδη της πεζογραφίας κατάγονται από την αφηγηματική ποίηση. Επομένως, η αφηγηματική ποίηση αποτελεί πηγή της λογοτεχνίας εν γένει αλλά και κομβικό σημείο για τη συνεξέταση της σύγκλισης και διαφοροποίησης των λογοτεχνικών ειδών, των θεμάτων και των οπτικών που αναδύονται από αυτά, καθώς και της κοινωνικής λειτουργίας της λογοτεχνίας.
- Τα αφηγηματικά ποιήματα, λόγω της διαχρονικότητας και παγκοσμιοτήτάς τους, εγγράφουν την εξέλιξη στον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία «βλέπει» την ανθρώπινη κατάσταση και τις δυνάμεις που κινούν τα νήματα της ζωής: με αφετηρία το ηρωικό έπος, κοινό πρόγονο των αφηγηματικών ειδών, και κατάληξη την ποίηση της ήττας, της ειρωνείας και της απο-μυθοποίησης της εποχής μας.
- Η αφηγηματική ποίηση εμπεριέχει αφηγηματικά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται στα σύγχρονα είδη, τόσο όσον αφορά στη δόμηση της ιστορίας/υπόθεσης όσο και στις τεχνικές της αφήγησης. Αυτή η επισήμανση καθιστά ενδιαφέρουσες αλλά και αναγκαίες εκείνες τις διδακτικές πρακτικές που προωθούν την συν-εξέτασή τους με τα υπόλοιπα αφηγηματικά είδη. Από την άλλη, τα αφηγηματικά ποιήματα συνδέονται με το θέατρο, καθώς από τα κείμενά τους σε κάποιες περιπτώσεις αναδύονται ορισμένοι από τους όρους δραματοποίησής τους, όπως τα πρόσωπα ή οι φωνές, οι συγκρούσεις, η δέση, η εξέλιξη του μύθου και η λύση, η σκηνογραφία, η κίνηση και η μουσική. Τα πιο σύγχρονα, μάλιστα, λόγω της ελλειπτικότητας και της αντιστρόφως ανάλογης έντασης της εικονοποιητικής δύναμης της γλώσσας τους, προκαλούν τη σύνδεσή τους με τον κινηματογράφο και την πολυμεσική ανασυγκρότηση και αναπαράστασή τους.
- Η αφηγηματική ποίηση φέρει μορφολογικά χαρακτηριστικά των υπόλοιπων ποιητικών ειδών. Τα παλαιότερα αφηγηματικά ποιήματα εμπεριείχαν στη μορφή τους τα τεχνάσματα εκείνα που καθιστούσαν την απομνημόνευση και αντίστοιχα την ακρόαση και κατανόησή τους εφικτή. Διαχρονικά, όμως, παρά την απόκλισή τους από τη μορφή της προφορικής ποίησης, είναι γραμμένα σε στίχους, οι οποίοι διαθέτουν μέτρο και ρυθμό, συχνά ομοιοκαταληκτούν και δομούνται σε στροφές. Τα χαρακτηριστικά αυτά ατονούν, καθώς περνούμε από την παραδοσιακή στη νεωτερική ποίηση, της οποίας η γλώσσα σε ποικίλους βαθμούς συγκλίνει με αυτήν της πεζογραφίας. Αυτό που διαχρονικά διακρίνει την ποίηση από τα υπόλοιπα είδη είναι η γλώσσα, οι επιλογές στον συνταγματικό και παραδειγματικό άξονα, που λειτουργούν με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται υψηλός βαθμός ανοικείωσης. Η απόκλιση της ποιητικής γλώσσας από το σύννηθες και το τετριμμένο, η αινιγματικότητα και η αδυναμία άμεσης πρόσβασης στο νόημα που συγκροτεί είναι ο μηχανισμός με τον οποίο κατεξοχήν παράγεται το νόημα των ποιημάτων.
- Ως προς την έκταση και την εκδοτική τους παρουσία τα αφηγηματικά ποιήματα παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις: τα παλαιότερα του είδους είναι εκτεταμένα και αποτελούν στην ουσία έμμετρες αφηγήσεις ή θεατρικά έργα ενώ τα νεότερα είναι κυρίως σύντομης έκτασης. Τα αφηγηματικά ποιήματα δημοσιεύονται, κατά συνέπεια, είτε σε αυτοτελείς εκδόσεις είτε σε συλλογές. Επίσης, φιλοξενούνται σε λογοτεχνικά περιοδικά, ενώ νέοι ποιητές προωθούν τα κείμενά τους στο διαδίκτυο.
- Οι έφηβοι, όπως αναφέραμε και παραπάνω, δεν είναι κατεξοχήν αναγνώστες ποιημάτων, αλλά αρκετοί από αυτούς κάνουν τους πρώτους συγγραφικούς πειραματισμούς τους σε στίχους. Ίσως, γιατί αυτό που τους συνδέει με την αφηγηματική ποίηση είναι η ενασχόλησή τους με τη μουσική, μέσω της οποίας έρχονται σε επαφή με τις έμμετρες αφηγήσεις είτε αυτές αποτελούν έργα της ποιητικής παραγωγής που έχουν μελοποιηθεί είτε είναι σύγχρονοι στίχοι τραγουδιών, τα οποία αφηγούνται σύντομα μία ιστορία. Αυτά τα δύο σημεία επαφής θα

μπορούσαν να αξιοποιηθούν διδακτικά στην κατεύθυνση του να προσεγγίσουν οι μαθητές συνολικότερα την αφηγηματική ποίηση.

- Η αφηγηματική ποίηση κατέχει μία διαχρονικά σταθερή θέση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και με τα εκτενή παραδοσιακά είδη και με τις σύντομες νεωτερικές μορφές που τη χαρακτηρίζουν από τα τέλη του 19^{ου} αι. και εξής. Οι παγιωμένες διδακτικές πρακτικές αφορούν στην προσέγγιση μεμονωμένων αφηγηματικών ποιημάτων, συνήθως χωρίς να αξιοποιείται το άμεσο συγκείμενο, δηλαδή η συλλογή μέσα στην οποία εκδόθηκε το ποίημα, και ιδιαίτερα χωρίς αναφορά και διδακτική διαχείριση της εκάστοτε κοινωνικής λειτουργίας του.

Συνοψίζοντας την παραπάνω προβληματική, τα αφηγηματικά ποιήματα μπορούν να αποτελέσουν διδακτικά έναν «τόπο» σύνδεσης της ποίησης με τη ζωή των μαθητών, τις σύγχρονες αφηγηματικές τέχνες, αλλά και την περιπέτεια της ανθρώπινης ύπαρξης στην αναμέτρησή της με τις δυνάμεις που την απειλούν.

Βάσει των παραπάνω επισημάνσεων, το Πρόγραμμα Σπουδών της Β΄ Λυκείου για την ενότητα «Αφηγηματικά ποιήματα» αναπτύσσεται ως συμπληρωματικό της ενότητας «Το διήγημα ως είδος», στο βαθμό που τα δύο είδη έχουν κοινή την (σύντομη συχνά) αφηγηματική δομή. Θα εστιάσουμε, επομένως, στα στοιχεία τα οποία αφορούν ειδικά την ποιητική διάσταση των αφηγηματικών κειμένων.

3.2 Γενικές και ειδικές επιδιώξεις ενότητας

Επιδίωξή μας είναι οι μαθητές:

- Να αναγνωρίζουν το σύστημα συμβάσεων που αφορούν στη μορφή και στο περιεχόμενο των αφηγηματικών ποιημάτων της νεοελληνικής λογοτεχνίας, οι οποίες διακρίνουν ή συνδέουν τα αφηγηματικά ποιήματα με τα άλλα είδη της πεζογραφίας και την υπόλοιπη ποίηση, και πιο ειδικά με το θέατρο και τις σύγχρονες δραματικές αφηγηματικές φόρμες αλλά και τη στιχουργική.
- Να συσχετίζουν τις συμβάσεις των αφηγηματικών ποιημάτων με την κοινωνική λειτουργία της αφηγηματικής ποίησης στο παρελθόν και στο παρόν.
- Να επισημαίνουν τις λέξεις-κλειδιά βάσει των οποίων διαρθρώνεται ένα ποίημα και να διερευνούν τη λειτουργία τους στην εκδίπλωση της αφήγησης.
- Να εντοπίζουν τις γλωσσικές ενδείξεις βάσει των οποίων κατασκευάζονται στα αφηγηματικά ποιήματα τα πρόσωπα και οι «φωνές», ο χώρος, ο χρόνος και τα γεγονότα και να διαμορφώνουν ερμηνευτικές υποθέσεις για αυτά και για το θέμα των ποιημάτων.
- Να συσχετίζουν τα πρόσωπα/«φωνές» με το ποιητικό σκηνικό και να συγκροτούν ερμηνευτικές υποθέσεις για τη θέση που λαμβάνουν ή διεκδικούν μέσα σε αυτό, και κατ' επέκταση την οπτική που αναδύεται από το ποίημα σχετικά με τη θέση του ανθρώπου απέναντι στις δυνάμεις που καθορίζουν τη ζωή του.
- Να αξιολογούν συστηματικά και τεκμηριωμένα τα αφηγηματικά ποιήματα που διαβάζουν βάσει κριτηρίων που αφορούν την εποχή που γράφτηκαν αλλά και τη δική τους εποχή.
- Να ανταποκρίνονται στα αφηγηματικά ποιήματα που διαβάζουν συγκροτώντας δικές τους προφορικές, γραπτές ή πολυτροπικές αφηγήσεις.

Τις παραπάνω γενικές επιδιώξεις τις εξειδικεύουμε στη συνέχεια σε ειδικές επιδιώξεις της διδακτικής ενότητας, δηλαδή σε γνώσεις για τη λογοτεχνία και γραμματισμούς/ικανότητες.

I. Γνώσεις

- Να γνωρίσουν οι μαθητές το σύστημα των συμβάσεων που χαρακτηρίζουν τα αφηγηματικά ποιήματα (προφορικά, παραδοσιακά, νεωτερικά) ως είδος στη νεοελληνική λογοτεχνία, και οι οποίες το συνδέουν αλλά και το διακρίνουν από τα είδη της πεζογραφίας, κυρίως το διήγημα, τη νουβέλα και το μυθιστόρημα, αλλά και τα θεατρικά είδη και την υπόλοιπη ποίηση, με έμφαση στα ποιοτικά έναντι των ποσοτικών γνωρισμάτων (βλ. έκταση). Συγκεκριμένα, να γνωρίζουν ότι κάθε αφηγηματικό ποίημα, παρά την ιδιαιτερότητά του, εμφανίζει τα παρακάτω αφηγηματικά χαρακτηριστικά:
 - ως προς τη δόμηση του αφηγηματικού περιεχομένου (της «ιστορίας»/υπόθεσης):
 - ενδείξεις του κειμένου που περιγράφουν το χώρο/«σκηνικό» και αναφέρονται στο χρόνο, κυμαινόμενες ως προς την έκταση.
 - έναν αριθμό προσώπων/«φωνών» δευτερευόντων γύρω από ένα ή περισσότερα κύρια πρόσωπα.
 - έναν περιορισμένο ή εκτεταμένο αριθμό γεγονότων/πράξεων με επικέντρωση της αφήγησης στο ένα κύριο γεγονός, που αναδεικνύεται ως «σημαδιακό» για τη ζωή του ήρωα.
 - τις αφηγηματικές πιθανότητες, δηλαδή τις δυνατότητες σταδιακής εξέλιξης της ιστορίας προς ένα τέλος ξεκάθαρο ή ανοικτό.
- ως προς τα στοιχεία της «αφήγησης»/«πλοκής»:
 - αφηγηματικές τεχνικές.
 - αφηγηματικούς τρόπους.
 - κυμαινόμενο ρυθμό αφήγησης, που προκύπτει από τη σειρά («τάξη») με την οποία διευθετούνται τα γεγονότα της ιστορίας (συνήθως “in medias res”), τη διάρκεια της αφήγησής τους, καθώς και την ενδεχόμενη επαναφορά γεγονότων που ήδη έχουν αναφερθεί.

- Να γνωρίσουν οι μαθητές το σύστημα των συμβάσεων που εντάσσουν την αφηγηματική ποίηση στη συνολική ποιητική δημιουργία και, σε κάποιες περιπτώσεις, στην προφορική ποίηση. Συγκεκριμένα, να γνωρίζουν οι μαθητές:
 - ότι οι θεματικοί άξονες των ποιημάτων συγκροτούνται από τις επιλογές και τους συνδυασμούς/σχέσεις λέξεων ή μικροδομών (φράσεων, κ.ά.), και τις αντίστοιχες σημασιολογικές/ηχητικές ομοιότητες, αντιθέσεις, επαναλήψεις, κ.λπ.
 - τα γνωρίσματα που αφορούν την κατασκευή του στίχου στα αφηγηματικά ποιήματα (στίχοι, στροφές, μέτρο/ρυθμός), καθώς και την εξέλιξή τους κατά το πέρασμα από την παραδοσιακή στη νεωτερική ποίηση.
 - τα στοιχεία που συγκροτούν το ύφος και τον τόνο ενός ποιήματος, με άξονα τις λεξιλογικές επιλογές και τη λειτουργία τους στο συγκεκριμένο, τους συνδυασμούς των λέξεων, καθώς επίσης και τα εκφραστικά σχήματα, λεκτικά και νοηματικά.
 - τα γνωρίσματα που συνδέουν κάποια αφηγηματικά ποιήματα με την προφορική ποίηση, όπως είναι τα σταθερά γνωρίσματα των στίχων οι επαναλήψεις στερεότυπων μικροδομών και μακροδομών, κ.λπ.
 - ότι όλα τα παραπάνω στοιχεία συνυφαίνονται με το ιστορικό, κοινωνικό και αισθητικό πλαίσιο παραγωγής των αφηγηματικών ποιημάτων, εξελίσσονται και διαφοροποιούνται στο χώρο και στο χρόνο, καθώς ανταποκρίνονται σε διαφορετικές ανάγκες και περιστάσεις.
- Να γνωρίσουν οι μαθητές τις μορφές με τις οποίες δημοσιεύονταν τα αφηγηματικά ποιήματα στο παρελθόν αλλά και τις σύγχρονες μορφές δημοσίευσής τους σε συλλογές, έντυπα ή στο διαδίκτυο.

II. Γραμματισμοί/ικανότητες

Να μπορούν οι μαθητές:

- Να εντάσσουν ένα νεοελληνικό αφηγηματικό ποίημα στο ιστορικό και γραμματολογικό πλαίσιο δημιουργίας του
- να αναγνωρίζουν ένα αφηγηματικό ποίημα και να διαμορφώνουν σταδιακά ένα σύστημα κοινών γνωρισμάτων του είδους.
- να συσχετίζουν τα αφηγηματικά νεοελληνικά ποιήματα με τα αφηγηματικά είδη της πεζογραφίας και τα θεατρικά κείμενα και να εντοπίζουν τις διαφορετικές τεχνικές που χρησιμοποιούν στην αφήγηση της ιστορίας /υπόθεσης.
- να αναγνωρίζουν σε ένα αφηγηματικό ποίημα λέξεις - κλειδιά που συνιστούν «νήματα» αφηγηματικής εξέλιξης και να οικοδομούν βάσει αυτών υποθέσεις για τα «γεγονότα» της ιστορίας.
- να εντοπίζουν σε ένα αφηγηματικό ποίημα τις ενδείξεις που αφορούν το σκηνικό, το χρόνο, τα πρόσωπα, τις πράξεις και τις σχέσεις τους, και να συγκροτούν ερμηνευτικές υποθέσεις για το θέμα του ποιήματος και την οπτική που αναδύεται από αυτό σχετικά με τη θέση όπου τοποθετούνται οι ήρωες σε σχέση με τον «κοινό» άνθρωπο ή τον αναγνώστη.
- να ανταποκρίνονται στις επιλογές των ηρώων ως έφηβοι του σήμερα, αλλά και επιχειρώντας να «δουν» με τα μάτια των ηρώων μέσα στο πλαίσιο που ορίζεται από το κείμενο.
- να εντοπίζουν τα στοιχεία του αφηγηματικού ποιήματος (π.χ., λόγια και πράξεις προσώπων) από τα οποία αναδύονται κοινωνικά αλλά και λογοτεχνικά στερεότυπα και να τα συσχετίζουν με τα χαρακτηριστικά της εποχής κατά την οποία γράφτηκαν αλλά και με τη δική τους εποχή.
- να εντοπίζουν τις αφηγηματικές τεχνικές, τη λειτουργία του αφηγητή (συμμετοχή ή όχι, εστίαση, σχόλια) και τους αφηγηματικούς τρόπους και να προβαίνουν σε εκτιμήσεις για τις αντίστοιχες επιπτώσεις των αφηγηματικών επιλογών στο νόημα του ποιήματος.
- να εντοπίζουν τις αφηγηματικές επιλογές στο επίπεδο του χρόνου (τάξη, διάρκεια, συχνότητα) και να εκτιμούν τις συνέπειές τους στο ρυθμό της αφήγησης του ποιήματος.
- να διερευνούν τη δυνατότητα που εμπεριέχει ένα αφηγηματικό ποίημα να μεταπλασθεί σε ένα άλλο αφηγηματικό είδος (π.χ., διήγημα ή μυθιστόρημα), να δραματοποιηθεί ή να αποτελέσει υπόβαθρο για την παραγωγή μιας πολυτροπικής αφήγησης.
- να διερευνούν τις υφολογικές ιδιαιτερότητες ενός αφηγηματικού ποιήματος ως αποτέλεσμα των λεξιλογικών επιλογών στον παραδειγματικό και στον συνταγματικό άξονα.
- να αναγνωρίζουν τα στοιχεία από τα οποία αναδύεται ο τόνος του ποιήματος (π.χ., επικός, ειρωνικός, κ.ά.) και να τα αξιοποιούν κατά την ανάγνωση / απαγγελία του.
- να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά των αφηγηματικών ποιημάτων σε σύγχρονα παραδείγματα στιχουργικής αλλά και τους ιδιαίτερους περιορισμούς που επιβάλλει η λειτουργία του συγκεκριμένου είδους στη μορφή και στο περιεχόμενο των στίχων.
- να διερευνούν τους τρόπους με τους οποίους ένα αφηγηματικό ποίημα θα μπορούσε να συνοδευτεί από μουσική ή να μελοποιηθεί.
- να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του στιχουργικού συστήματος των αφηγηματικών ποιημάτων και να τα συσχετίζουν με ποικίλες κοινωνικές λειτουργίες που διαδραμάτισαν σε αντίστοιχες περιστάσεις.

- να συσχετίζουν τα χαρακτηριστικά των αφηγηματικών ποιημάτων με στοιχεία του ιστορικού, κοινωνικού και αισθητικού πλαισίου παραγωγής τους και να εντοπίζουν τις συγκλίσεις αλλά και την πρωτοτυπία που παρουσιάζουν σε σχέση με αυτό.
- να αξιοποιούν ως συγκείμενο για τον έλεγχο των ερμηνευτικών τους υποθέσεων σχετικά με το θέμα και την οπτική των αφηγηματικών ποιημάτων, τον τίτλο τους ή άλλα ποιήματα που δημοσιεύτηκαν στις ίδιες συλλογές.
- να διαμορφώνουν σύστημα κριτηρίων αξιολόγησης των αφηγηματικών ποιημάτων λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο της εποχής που γράφτηκαν ή/και τη δική τους εποχή.

3.3 Ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές

Όμοια με την οργάνωση του περιεχομένου στην υποενότητα «Η σύντομη και αυτοτελής αφήγηση στην πεζογραφία – Το διήγημα» προτείνουμε και εδώ την προσέγγιση όχι μόνον μεμονωμένων αφηγηματικών ποιημάτων, αλλά και την αξιοποίηση παράλληλων κειμένων, καθώς και τη συν-ανάγνωση κειμένων που ανήκουν σε συγκροτημένα από τους διδάσκοντες κειμενικά δίκτυα. Εντός των κειμενικών δικτύων, προτείνεται επιπλέον, σύμφωνα με τις επιδιώξεις της ενότητας αυτής, να ενταχθούν θεατρικά κείμενα, καθώς και στίχοι τραγουδιών τα οποία αφηγούνται μια ιστορία.

Για την προσέγγιση των ειδικών επιδιώξεων προτείνουμε τις εξής ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές:

- ✗ Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, προσεγγίζουν ένα δίκτυο αφηγηματικών ποιημάτων της νεοελληνικής και σύγχρονης μεταφρασμένης λογοτεχνίας, τα οποία καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό πλαίσιο. Με τη βοήθεια ενός συνοπτικού πίνακα κριτηρίων, που περιλαμβάνει την αφηγηματική αλλά και την ποιητική διάσταση των κειμένων, οι μαθητές καλούνται να συγκροτήσουν ένα σύστημα κοινών γνωρισμάτων των αφηγηματικών ποιημάτων, το οποίο τίθεται σε συζήτηση και ολοκληρώνεται σταδιακά από παρατηρήσεις των μαθητών σε επόμενες δραστηριότητες.
- ✗ Δίνεται στους μαθητές ένα δίκτυο ομόθεμων κειμένων που γράφτηκαν σε κοινό ιστορικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει αφηγηματικά ποιήματα, διηγήματα, αποσπάσματα μυθιστορημάτων και θεατρικών κειμένων. Οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν τις αναλογίες των αφηγηματικών τους χαρακτηριστικών, αλλά και τις διαφορές στις συμβάσεις και να τις συσχετίσουν με τις διαφορετικές κοινωνικές χρήσεις των κειμένων αυτών.
- ✗ Σε ένα αφηγηματικό ποίημα οι μαθητές συλλέγουν τις κειμενικές ενδείξεις που αφορούν το κεντρικό πρόσωπο και συγκροτούν ερμηνευτικές υποθέσεις για τη θέση στην οποία τοποθετείται αυτό μέσα στον «κόσμο» του ποιήματος σε σχέση με τα άλλα πρόσωπα ή δυνάμεις που φαίνονται να ορίζουν τη ζωή του (ανώτερο, ισοδύναμο, κ.λπ.).
- ✗ Ο εκπαιδευτικός προμηθεύει τους μαθητές με σύντομης έκτασης πηγές που αφορούν στο πλαίσιο παραγωγής του ποιήματος, ώστε οι μαθητές να συσχετίσουν (ή και να αντιδιαστείλουν) τον τύπο του ήρωα με το ιστορικό, κοινωνικό, ιδεολογικό και αισθητικό κλίμα της εποχής.
- ✗ Σε σύνολο αφηγηματικών ποιημάτων που καλύπτουν έναν ευρύ χρονικό ορίζοντα, οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, καλούνται να εντοπίσουν και να ταξινομήσουν τους επιμέρους ρόλους των προσώπων και να συγκροτήσουν ένα σύστημα προσώπων που θα συμπληρώνεται σταδιακά και από τις επόμενες αναγνώσεις τους και να συσχετίσουν τα συμπεράσματά τους με το κοινωνικοϊστορικό πλαίσιο των ποιημάτων.
- ✗ Ο εκπαιδευτικός προτείνει στους μαθητές να ανταποκριθούν στις επιλογές ενός προσώπου από την οπτική του σήμερα, και να αιτιολογήσουν την άποψή τους. Οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν το είδος γραπτού ή προφορικού κειμένου που θα δημιουργήσουν βάσει των ατομικών τους διαφορών και ικανοτήτων (π.χ., επιστολή, μονόλογος, κριτικό κείμενο, κ.ά.) και να απαντήσουν στα κείμενά τους λαμβάνοντας τη θέση του ήρωα στη δική του εποχή, επίσης επιλέγοντας ανάμεσα σε πολλαπλά είδη κειμένων. Στο τέλος, οι μαθητές συζητούν για το τι αποκόμισαν από την εμπειρία αυτή και σε ποιο βαθμό υποστήριξε τη βαθύτερη κατανόηση του κειμένου.
- ✗ Ο εκπαιδευτικός διακόπτει την ανάγνωση ενός αφηγηματικού ποιήματος σε ένα κείμενο και ζητά από τους μαθητές να υποθέσουν το τέλος. Οι επιμέρους απόψεις συζητούνται στην ολομέλεια, τεκμηριώνονται βάσει των ενδείξεων του κειμένου και διερευνάται η επίδραση της καθεμιάς στο νόημα του κειμένου. Στο τέλος, ο εκπαιδευτικός αποκαλύπτει το τέλος του ποιήματος, ανασυγκροτούνται οι ερμηνευτικές υποθέσεις και η «πρόταση» του συγγραφέα αξιολογείται ως προς τη συμβολή της στο νόημα αλλά και ως προς την πρωτοτυπία της.
- ✗ Σε ένα αφηγηματικό ποίημα οι μαθητές καλούνται να αφαιρέσουν τα στοιχεία που συνδέονται με την αφηγηματική «φωνή», π.χ., σχόλια, οπτική γωνία, κ.λ.π. Στη συνέχεια, συζητούν για τις αλλαγές που επιφέρει αυτή η αλλαγή στο νόημα του κειμένου.
- ✗ Οι μαθητές, ατομικά και με τη βοήθεια του υπολογιστή, επιχειρούν να καλύψουν τα κενά απροσδιοριστίας σε ένα σύγχρονο αφηγηματικό ποίημα χωρίς να θίξουν τη συνοχή του. Συζητούν τις δυσκολίες που συναντούν αλλά και το αποτέλεσμα των επεμβάσεών τους στο κείμενο. Τέλος, καταθέτουν αν η εργασία αυτή τους έφερε πιο κοντά στο ποίημα και πώς. Η ίδια εργασία μπορεί να πραγματοποιηθεί και με τη χρήση αναγνωστικών ημερολογίων, στα οποία οι μαθητές καταγράφουν τις σκέψεις ή τους συνειρμούς που προκαλεί η ανάγνωση συγκεκριμένων τμημάτων του ποιήματος.
- ✗ Οι μαθητές διερευνούν τη δυνατότητα ένα αφηγηματικό ποίημα να μεταγραφεί σε άλλο είδος (λ.χ., διήγημα ή μυθιστόρημα) και με ποιες προϋποθέσεις. Επιχειρούν να μεταγράψουν ένα τμήμα του κειμένου και αναφέρουν τις δυσκολίες που συνάντησαν, αλλά και αξιολογούν το αποτέλεσμα της μεταγραφής.

- ✗ Ο εκπαιδευτικός αναθέτει στους μαθητές να διερευνήσουν εάν και πώς ένα αφηγηματικό ποίημα θα μπορούσε να δραματοποιηθεί. Στο ίδιο πλαίσιο μπορεί να συζητηθεί η παραγωγή μίας κινηματογραφικής/πολυτροπικής αφήγησης. Στις πρακτικές αυτές ζητείται η συνδρομή μαθητών ή εκπαιδευτικών που διαθέτουν θεατρική/κινηματογραφική παιδεία ή ειδικότητα, ή/και εξοικείωση με τις αντίστοιχες δυνατότητες των νέων τεχνολογιών.
- ✗ Ο εκπαιδευτικός προβάλλει ένα αφηγηματικό ποίημα στον διαδραστικό πίνακα έχοντας αφαιρέσει καίριες λέξεις. Οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν ολόκληρο το ποίημα και να προτείνουν για τη συμπλήρωση των κενών δικές τους λέξεις, οι οποίες κατά τη γνώμη τους παράγουν συνεκτικό νόημα και καθιστούν ενδιαφέρον το ποίημα. Οι προτάσεις συζητούνται και ελέγχονται ως προς τη λειτουργικότητά τους. Στο τέλος, προβάλλεται στην οθόνη ολόκληρο το ποίημα με τις λέξεις που επέλεξε ο ποιητής, και η συζήτηση στρέφεται γύρω από την πιθανή πρόθεση του συγγραφέα/νόημα του κειμένου, αλλά και την πρωτοτυπία του ποιητή ή κάποιων από τις προτάσεις των μαθητών. Επίσης, τους όρους με τους οποίους τόσο το ανοίκειο όσο και το τετριμμένο μπορούν να επιφέρουν ποιητικά αποτελέσματα.
- ✗ Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, ετοιμάζουν την απαγγελία/ανάγνωση ενός αφηγηματικού ποιήματος, με την οδηγία από τον διδάσκοντα να διερευνήσουν καταρχάς τα στοιχεία που κάνουν αισθητό τον τόνο του ποιήματος.
- ✗ Στο πλαίσιο ενός σχεδίου εργασίας, οι μαθητές κατά ομάδες καλούνται να συλλέξουν τραγούδια της ελληνικής και παγκόσμιας παραγωγής, των οποίων οι στίχοι εμφανίζουν αφηγηματική δομή και ανταποκρίνονται σε έναν θεματικό άξονα. Οι ομάδες εντοπίζουν αναλογίες και διαφορές της στιχουργικής τους ως προς τα κοινά χαρακτηριστικά των υπόλοιπων αφηγηματικών ποιημάτων και συντάσσουν ένα κείμενο που αφορά στη σχέση ποίησης και στιχουργικής.
- ✗ Η παραπάνω πρακτική μπορεί να υλοποιηθεί με αφηγηματικά τραγουδιών που έχει επιλέξει ο εκπαιδευτικός, μέσα στα οποία κάποια αποτελούν μελοποιησεις ποιημάτων. Η συζήτηση εδώ περιστρέφεται και γύρω από τη λειτουργία της μουσικής στη διαδικασία συγκρότησης νοήματος από τους ακροατές/αναγνώστες.
- ✗ Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, συγκροτούν ένα σύνολο αφηγηματικών ποιημάτων που είναι συγχρόνως τραγούδια (χαρακτηριστικό παράδειγμα οι Παραλογές) .
- ✗ Ο εκπαιδευτικός παραπέμπει τους μαθητές σε ιστοσελίδες, στις οποίες μπορούν να διαβάσουν αφηγηματικά ποιήματα. Οι μαθητές καλούνται να επιλέξουν ένα από αυτά, να δικαιολογήσουν την επιλογή τους και στη συνέχεια να προτείνουν όρους ανάγνωσής του στην τάξη με χρήση μουσικής ή/και εικόνας. .
- ✗ Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στους μαθητές ένα παραδοσιακό αφηγηματικό ποίημα (απόσπασμα ή ολόκληρο, αν έχει περιορισμένη έκταση) με τον τρόπο που αυτό λειτουργούσε στη δική του εποχή, (λ.χ. ως κοινό ανάγνωσμα με έναν αναγνώστη) και ακροατήριο. Οι μαθητές επισημαίνουν τις ιδιαίτερες δυσκολίες που παρουσιάζει η ακρόαση ενός ποιήματος και εντοπίζουν τα χαρακτηριστικά τα οποία τη διευκολύνουν (λ.χ., οι επαναλήψεις, ο ρυθμός, η σταθερότητα του στιχουργικού συστήματος, κ.λπ.).
- ✗ Συγκροτούνται από τον εκπαιδευτικό δίκτυα ομόθεμων αφηγηματικών ποιημάτων, τα οποία περιλαμβάνουν ποιήματα που είναι αντιπροσωπευτικά μιας εποχής αλλά και άλλα που αποκλίνουν από τις αντίστοιχες συμβάσεις ως προς τη μορφή και το περιεχόμενο. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί συγκροτούν ένα περιεκτικό σώμα εξωκειμενικών συμφραζόμενων, τα οποία αφορούν στοιχεία για το ιστορικό, κοινωνικό και αισθητικό πλαίσιο παραγωγής τους. Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, καλούνται να προτείνουν ερμηνευτικές υποθέσεις για τα ποιήματα και να εντοπίσουν τους τρόπους με τους οποίους αυτά διαλέγονται μεταξύ τους. .
- ✗ Ο εκπαιδευτικός προτείνει στους μαθητές να ελέγξουν τις ερμηνευτικές υποθέσεις τους για ένα αφηγηματικό ποίημα βάσει του τίτλου του, του τίτλου της συλλογής ή μέσω της προσέγγισης και άλλων ποιημάτων που δημοσιεύτηκαν στην ίδια συλλογή.
- ✗ Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να προσεγγίσουν ένα δίκτυο σύγχρονων αφηγηματικών ποιημάτων τα οποία να αξιολογήσουν βάσει των δικών τους αισθητικών και ιδεολογικών κριτηρίων σε ένα συνεχές κριτικό δοκίμιο.
- ✗ Οι μαθητές επιχειρούν να συγκροτήσουν ένα σύστημα κριτηρίων για την αξιολόγηση ενός δικτύου κειμένων που γράφτηκαν σε μια εποχή βάσει και πηγών σχετικά με το ιστορικό, κοινωνικό και αισθητικό πλαίσιο των κειμένων. .
- ✗ Οι μαθητές αναλαμβάνουν στο πλαίσιο ενός σχολικού προγράμματος τη διοργάνωση μιας εκδήλωσης για το αφηγηματικό τραγούδι, ελληνικό και ξενόγλωσσο, με θεματικό άξονα, αναλαμβάνοντας ρόλους αναγνώστη, κριτικού, μουσικού, σκηνοθέτη, κ.λπ.
- ✗ Διοργανώνεται στο σχολείο διαγωνισμός αφηγηματικής ποίησης ή τραγουδιού με θεματικό άξονα. Στην κριτική επιτροπή μπορεί να συμμετέχουν μαθητές, εκπαιδευτικοί αλλά και προσκεκλημένοι ποιητές ή στιχουργοί.
- ✗ Οι μαθητές στο πλαίσιο σχολικού προγράμματος και σε συνεργασία με ειδικευμένους καθηγητές ή θεατρικές/κινηματογραφικές ομάδες αναλαμβάνουν τη θεατρική/κινηματογραφική διασκευή ενός αφηγηματικού ποιήματος, το οποίο επιλέγεται από την αναγνωστική κοινότητα.

Τέλος, ως προτεινόμενη διδακτική πρακτική εντάσσεται η μελέτη και παρουσίαση από τους μαθητές ενός ολόκληρου μυθιστορηματος, το οποίο θα συνεξετάζεται στο πλαίσιο των κειμενικών δικτύων παράλληλα με τα αφηγηματικά ποιήματα ή άλλα είδη, ως προς ορισμένο άξονα.

3.4 Αξιολόγηση

Αξιολογείται η ικανότητα των μαθητών:

- Να αναγνωρίζουν στα νεοελληνικά αφηγηματικά ποιήματα το ιστορικό και γραμματολογικό πλαίσιο δημιουργίας τους.
- Να αναγνωρίζουν τις συμβάσεις της αφηγηματικής ποίησης (προφορικής, παραδοσιακής, νεωτερικής) και να τις συσχετίζουν με την κοινωνική τους λειτουργία.
- Να εντοπίζουν τα αφηγηματικά χαρακτηριστικά (υπόθεση, χρόνος, πρόσωπα/«φωνές», γεγονότα) και να σχολιάζουν τη λειτουργία τους.
- Να καλύπτουν κενά της αφήγησης, ή τροποποιούν τα δεδομένα της πλοκής λαμβάνοντας υπόψη τα συμφραζόμενα.
- Να εντοπίζουν τους θεματικούς άξονες βάσει των επιλογών και συνδυασμών των λέξεων.
- Να εντοπίζουν τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν το ύφος και τον ιδιαίτερο τόνο του ποιήματος.
- Να αναγνωρίζουν τις λέξεις-κλειδιά της αφηγηματικής εξέλιξης και να διαμορφώνουν υποθέσεις για τα «γεγονότα» της ιστορίας.
- Βάσει των κειμενικών ενδείξεων, να συγκροτούν ερμηνευτικές υποθέσεις για το θέμα του ποιήματος και την οπτική που αναδύεται από αυτό σχετικά με τη θέση όπου τοποθετούνται οι ήρωες σε σχέση με τον «κοινό» άνθρωπο ή τον αναγνώστη.
- Να επισημαίνουν και να αιτιολογούν τον κοινωνικό ρόλο και τις πράξεις των προσώπων στο πλαίσιο που ορίζεται από το κείμενο και το πλαίσιο συγγραφής αλλά και να ανταποκρίνονται σε αυτά ως έφηβοι του σήμερα.
- Να αξιοποιούν τον τίτλο του ποιήματος και τα ποιήματα της ίδιας συλλογής για τη διαμόρφωση και τον έλεγχο των ερμηνευτικών τους υποθέσεων.
- Να συγκρίνουν διαφορετικά ποιήματα ή ποιήματα με πεζά συσχετίζοντας τις αφηγηματικές τεχνικές με την προβληματική που αναδύεται από αυτά.

Γ' τάξη

1. Γενική παρουσίαση

Προβλέπονται δύο διδακτικές ενότητες ως εξής:

α. ΤΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΟΥΣ

1. Ποίηση: Κλασικισμός - Ρομαντισμός - Παρνασσισμός - Συμβολισμός - Μοντερνισμός - Υπερρεαλισμός.
2. Πεζογραφία: Από τον ρεαλισμό στις νεότερες τάσεις, με έμφαση στο εκτενές αφήγημα.

β. ΠΟΙΗΣΗ

Από την Πρώτη Μεταπολεμική γενιά έως και τη γενιά του '70.

Σε αντίθεση με τις δύο προηγούμενες τάξεις, στις οποίες οι διδακτικές ενότητες διακρίνονταν είτε θεματικά (στην πρώτη) είτε ειδολογικά (στη δεύτερη), εδώ η διάκριση είναι ιστορική-γραμματολογική: ρεύματα και γενιές ή περίοδοι λογοτεχνικής δημιουργίας.

Το μάθημα εστιάζεται στους τρόπους με τους οποίους διαφορετικά καλλιτεχνικά ρεύματα ή γενιές προσδιόρισαν την τέχνη και τη σχέση της με την πραγματικότητα και οι οποίοι αποτελούν βασικούς άξονες προβληματισμού που διαπερνούν τις δυο διδακτικές ενότητες. Ποιες είναι οι δυνατότητες και τα όρια της τέχνης για την αναπαράσταση ή τη συγκρότηση της πραγματικότητας; Ποιος είναι ο ρόλος, η «αποστολή» της τέχνης στην προσωπική και κοινωνική οργάνωση της ζωής των ανθρώπων; Με ποιους αισθητικούς τρόπους και ιδεολογικές τοποθετήσεις η τέχνη απαντά στα ερωτήματα αυτά και σε ανάλογα ερωτήματα που αφορούν τη σύνδεση της ποιητικής και της πολιτικής ηθικής, της στάσης της τέχνης και του καλλιτέχνη απέναντι στη ζωή εν γένει ή στον πρακτικό βίο των ανθρώπων, κ.λπ.; Σε αυτό το πλέγμα σχέσεων που δημιουργούν τα ζεύγη τέχνη-ζωή, τέχνη-ιδεολογία, τέχνη-πραγματικότητα εντάσσεται και η ειδικότερη περίπτωση της νεοελληνικής λογοτεχνίας (πρωτότυπης και μεταφρασμένης) και σε αυτή την προοπτική καλούνται να τη διαβάσουν, να τη συζητούν, να τη μελετούν και να γράφουν γι' αυτήν οι μαθητές της Γ' τάξης.

Γενικοί στόχοι του μαθήματος στην τάξη αυτή είναι:

- Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με ρεύματα της τέχνης τα οποία γονιμοποίησαν τη νεοελληνική λογοτεχνία και οδήγησαν στην παραγωγή σημαντικών έργων.
- Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με την ευρωπαϊκή ή/και παγκόσμια διάσταση των καλλιτεχνικών ρευμάτων και τη λογοτεχνική έκφραση μέσα σε αυτά.
- Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με ποιήματα και ποιητές της πρωτότυπης και της μεταφρασμένης νεοελληνικής ποίησης από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και εξής.
- Να παρακολουθήσουν οι μαθητές τα ερωτήματα που έθεσε η λογοτεχνία στην ιστορική της διαδρομή για τις δυνατότητες αναπαράστασης της «πραγματικής» ζωής και να διερευνήσουν τους τρόπους (αισθητικούς και ιδεολογικούς) με τους οποίους απάντησε στα ερωτήματα αυτά σε διαφορετικές εποχές και γενιές.
- Να συζητήσουν οι μαθητές τη λογοτεχνία ως αισθητική και ιδεολογική έκφραση των ανθρώπων σε διάφορες εποχές αλλά και σήμερα.

2. Πρόγραμμα Σπουδών Γ' Λυκείου, Ενότητα 1: Τα λογοτεχνικά ρεύματα και οι εκπρόσωποί τους (ποίηση και πεζογραφία)

2.1 Προβληματισμοί και προοπτικές για τη διδακτική αξιοποίηση των λογοτεχνικών ρευμάτων

- Η οπτική συζήτησης των καλλιτεχνικών και λογοτεχνικών ρευμάτων στο μάθημα της λογοτεχνίας δεν στοχεύει στην πραγμάτευση σχημάτων και γνώσεων εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα (βασικά γνωρίσματα, περίοδος ανάπτυξης, συγγραφείς εκπρόσωποι του ρεύματος, αντιπροσωπευτικά έργα, κ.λπ.). Αναμφίβολα, ένα βασικό σχήμα, δηλωτικό της ιστορικής διαδοχής, είναι απαραίτητο για να διαθέτουν οι μαθητές μια διαγραμματική απεικόνιση ως προς την οποία θα μπορούν να προσδιορίζουν σχέσεις και να τοποθετούν τρόπους έκφρασης και τεχνικές γραφής στη διαδοχή του χρόνου. Αλλά το σχήμα αυτό δεν αποτελεί αντικείμενο απομνημόνευσης και οι μαθητές δεν αξιολογούνται για τις γνώσεις που περιέχει το σχεδιάγραμμα.
- Η εστίαση γίνεται στα λογοτεχνικά κείμενα και στην ερμηνεία τους από τους μαθητές με στόχο την ανάπτυξη των αναγνωστικών τους δεξιοτήτων. Το καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό ρεύμα προσφέρει ένα πλαίσιο ανάγνωσης μέσα στο οποίο αναδεικνύονται με άλλο νόημα ερωτήματα που θέτει το λογοτεχνικό κείμενο, τεχνικές ή τρόποι γραφής που επιλέγονται στο κείμενο, θέματα και χαρακτήρες της μυθοπλασίας, στάσεις ζωής, αντιλήψεις και πεποιθήσεις που μπορεί να αφορούν τον κόσμο της μυθοπλασίας αλλά μπορεί να διαλέγονται και με τον «πραγματικό» κόσμο. Έτσι, εισάγεται η θεματική των σχέσεων τέχνης και πραγματικότητας, δηλαδή των δυνατοτήτων και των τρόπων καλλιτεχνικής/λογοτεχνικής αναπαράστασης αλλά και των απαντήσεων που προτάθηκαν για τη δύναμη ή τα όρια της τέχνης να αποδίδει την ανθρώπινη εμπειρία, τον (αισθητικό και κοινωνικό/πολιτικό) ρόλο της τέχνης στον ανθρώπινο βίο (π.χ., σε ένα λογοτεχνικό κείμενο του ρομαντισμού ή του νατουραλισμού, του συμβολισμού ή του υπερρεαλισμού).
- Οι μαθητές, ως σύγχρονοι αναγνώστες αυτών των λογοτεχνικών κειμένων, καλούνται να συνδέσουν τα ερωτήματα αυτά με τη σύγχρονή τους εποχή και να προβληματιστούν πάνω στις απαντήσεις που δίνει σήμερα η τέχνη στη σχέση της με τη ζωή.

- Σε αυτό το πλαίσιο, η συνεξέταση περισσότερων του ενός λογοτεχνικών κειμένων, η δημιουργία ενός δικτύου κειμένων, προσφέρεται περισσότερο για να διερευνηθούν τάσεις και δυναμικές που εμφανίστηκαν και καλλιεργήθηκαν ιστορικά και διαμορφώθηκαν σε καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα ή κίνημα αλλά και για να γίνει η σύνδεση με το παρόν.
- Σε αυτή την προοπτική, μας ενδιαφέρει, επίσης, να αναδειχθεί η καθοριστική για τη νεοελληνική λογοτεχνία διαρκής επικοινωνία και συνομιλία της με την ευρωπαϊκή λογοτεχνική και καλλιτεχνική αναζήτηση και δημιουργία, κυρίως μέσα από παράλληλα εξέταση σε Επίμετρο αντιπροσωπευτικών δειγμάτων μεταφρασμένης ευρωπαϊκής ποίησης και παγκόσμιας λογοτεχνίας

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω αλλά και την εκπαιδευτική ανάγκη να αποφευχθούν ειδικότερες ιστορικο-γραμματολογικές προσεγγίσεις και γνώσεις καθώς και την ιστορική προϋπόθεση «ικανής» καλλιέργειας ενός ρεύματος όχι μόνο στην ευρωπαϊκή λογοτεχνική ιστορία αλλά και στο νεοελληνικό παράδειγμα, προτείνουμε, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας, την ενασχόληση με: τα ρεύματα ή κινήματα του ρομαντισμού και του ρεαλισμού, του νατουραλισμού, του συμβολισμού (και μετασυμβολισμού), του μοντερνισμού και του υπερρεαλισμού. Οι μαθητές θα έχουν τη δυνατότητα να συζητήσουν ερωτήματα, αμφισβητήσεις και προβληματισμούς που έθεσαν μεταγενέστερα του υπερρεαλισμού κινήματα ή τάσεις στο πλαίσιο της επόμενης διδακτικής ενότητας, με άξονα αναφοράς την ποίηση μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

2.2 Γενικές και ειδικές επιδιώξεις ενότητας

Σε αυτή τη διδακτική ενότητα επιδιώκεται να κατανοήσουν οι μαθητές τη σταδιακή ανάδυση και υποχώρηση των τρόπων λογοτεχνικής έκφρασης που καλλιέργησαν τα συγκεκριμένα ρεύματα, την προοδευτική εμφάνιση των χαρακτηριστικών τους και την κυοφορία του νέου μέσα στο παλιό. Επίσης, σε μια συγκριτολογική προοπτική, να συνδέσουν ενδεικτικά λογοτεχνικά κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας με καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα με τα οποία διαλέγονται και να ερευνήσουν αντιστοιχίες με άλλες τέχνες (κυρίως τη ζωγραφική, αλλά και τη μουσική, τη γλυπτική, τη φωτογραφία, τον κινηματογράφο, κ.λπ.). Τέλος, να εμπεδώσουν οι μαθητές ότι καμιά εθνική λογοτεχνία δεν είναι αποκομμένη από την ευρύτερη (δυτική, γειτονική ή παγκόσμια), ότι οι σχέσεις είναι ιστορικά δεδομένες, ανιχνεύσιμες, και ότι μία λογοτεχνία ορίζεται από τη γλώσσα στην οποία δημιουργείται.

Τις παραπάνω γενικές επιδιώξεις τις εξειδικεύουμε στη συνέχεια σε ειδικές επιδιώξεις της διδακτικής ενότητας, δηλαδή σε γνώσεις για τη λογοτεχνία και γραμματισμούς / ικανότητες.

I. Γνώσεις

Να γνωρίσουν οι μαθητές:

- συγκεκριμένα βασικά γνωρίσματα ενός ορισμένου καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος όπως εμφανίζονται σε ένα λογοτεχνικό κείμενο.
- τις σχέσεις μεταξύ του καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος και της ιστορικής (πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής, ιδεολογικής) συνθήκης διαμόρφωσής του. Τους λόγους και τους τρόπους που ένα καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα ανταποκρίνεται στις ανάγκες της εποχής κατά την οποία εμφανίζεται και αναπτύσσεται.
- τα ερωτήματα που τίθενται στο πλαίσιο ενός καλλιτεχνικού ρεύματος για τη σχέση της τέχνης/λογοτεχνίας με τη ζωή, τις δυνατότητες και τους τρόπους αναπαράστασης της πραγματικότητας, τη σχέση της τέχνης/λογοτεχνίας με την ιδεολογία καθώς και τις απαντήσεις που κάθε φορά δίνονται.
- τον διάλογο που αναπτύσσεται μεταξύ δύο ιστορικά διαδοχικών καλλιτεχνικών/λογοτεχνικών ρευμάτων. Πώς και γιατί ένα επόμενο καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα εμφανίζεται ως αντίδραση στο προηγούμενο. Με ποια γνωρίσματά του εμπλουτίζει την ιστορία της ανθρώπινης καλλιτεχνικής έκφρασης.
- την προοπτική της συγκριτολογικής ματιάς στη λογοτεχνία και το λογοτεχνικό κείμενο, τη συνθήκη μέσα στην οποία και μέσω της οποίας δημιουργείται ένα έργο τέχνης.
- συγγραφείς που εκφράστηκαν με τρόπους και τεχνικές ενός συγκεκριμένου καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος (να κατανοήσουν ότι κανείς συγγραφέας δεν λειτουργεί ως απόλυτος εκπρόσωπος ενός συγκεκριμένου ρεύματος. Δηλαδή, να μην υποτάσσουν την ιδιαιτερότητα της συγγραφικής του δημιουργίας σε μια μονοφωνική εκτέλεση των αισθητικών επιταγών ορισμένου ρεύματος.)

II. Γραμματισμοί/ικανότητες

Να μπορούν οι μαθητές:

- να διακρίνουν συγκεκριμένα βασικά γνωρίσματα ενός ορισμένου καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος σε ένα λογοτεχνικό κείμενο και να διερευνούν τους τρόπους με τους οποίους τα γνωρίσματα αυτά υπηρετούν το θέμα, την έκφραση, τη μορφή του λογοτεχνικού κειμένου.
- να διαβάζουν παράλληλα λογοτεχνικά κείμενα που διαλέγονται με τις αισθητικές επιταγές του ίδιου καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος και να διακρίνουν σημεία σύγκλισης και απόκλισης τους ως προς την προτίμηση σε χαρακτηριστικά του καλλιτεχνικού/ρεύματος και των τρόπων που αξιοποιούνται στο λογοτεχνικό κείμενο.
- να εντάσσουν το λογοτεχνικό κείμενο στις ιστορικές συνθήκες δημιουργίας του και σε σχέση με τις ιδεολογικές και πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους που συστήνουν το καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα με το

οποίο διαλέγεται. Να διακρίνουν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο τη σχέση τέχνης και ζωής, τη δυνατότητα αναπαράστασης της δεύτερης από την πρώτη, καθώς και την αντίληψη για τη λειτουργία της λογοτεχνίας στον βίο των ανθρώπων. Να συζητούν για αυτά και να παραθέτουν τη δική τους προσωπική άποψη.

- να συγκρίνουν μεταξύ τους λογοτεχνικά κείμενα διαδοχικών καλλιτεχνικών/λογοτεχνικών ρευμάτων, αλλά και της παλαιότερης παράδοσης, και να εντοπίζουν σημεία (θέματα, τρόπους έκφρασης, κ.λπ.) που επανέρχονται στην κυρίαρχη καλλιτεχνική εκφραστική κάθε εποχής (π.χ., τα σημεία σύγκλισης γνωρισμάτων της δημοτικής μας ποίησης και της νεοελληνικής υπερρεαλιστικής ποίησης, κ.ά.).
- να αντιπαραβάλλουν λογοτεχνικά κείμενα που αφορούν διαφορετικά καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα και να εξετάζουν τις διαφορετικές τεχνικές και τρόπους έκφρασης που χρησιμοποιούν και τα διαφορετικά αισθητικά αποτελέσματά τους.
- να εντοπίζουν και να συζητούν αναλογίες στους τρόπους έκφρασης μεταξύ λογοτεχνίας και άλλων καλλιτεχνικών εκφράσεων (ζωγραφική, κ.λπ.) στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος.
- να εντοπίζουν χαρακτηριστικά που διαλέγονται με περισσότερα του ενός ρεύματα σε έργα τα οποία δεν εντάσσονται σε συγκεκριμένο ρεύμα (ή δημιουργούνται με ανάμειξη πολλών στοιχείων από διάφορα ρεύματα).
- να εντοπίζουν μεγάλα θέματα που πραγματεύτηκε η ευρωπαϊκή ή/και παγκόσμια λογοτεχνία και να συζητούν τον τρόπο της ποιητικής τους έκφρασης.

2.3 Ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές

Ενδεικτικά προτείνονται οι εξής διδακτικές πρακτικές:

- Οι μαθητές οργανώνονται σε ομάδες και με τον συντονισμό του διδάσκοντα διερευνούν γνωρίσματα ενός συγκεκριμένου καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος σε ένα ορισμένο λογοτεχνικό κείμενο ή σε ένα δίκτυο κειμένων (της ίδιας τεχνοτροπίας, ώστε να επισημανθούν επαναλαμβανόμενα γνωρίσματα). Ακολουθούν διαδοχικές παρουσιάσεις και συζήτηση για τα κοινά γνωρίσματα αλλά και τις διαφορές που εντοπίστηκαν.
- Οι μαθητές συγκρίνουν διαφορετικά μεταξύ τους λογοτεχνικά κείμενα ως προς τα καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα με τα οποία σχετίζονται και εντοπίζουν σημεία απόκλισης (ή και σύγκλισης) και κρατούν σημειώσεις για τη συζήτηση που ακολουθεί.
- Οι μαθητές διαβάζουν, ατομικά ή κατά ομάδες, ένα λογοτεχνικό κείμενο, ανασυγκροτούν τα ερωτήματα που το κείμενο θέτει και συζητούν σχετικά με τη σχέση τέχνης και ζωής και την ιδεολογική τοποθέτηση απέναντι στην κοινωνική και άλλη αποστολή της τέχνης. Συντάσσουν σε δικό τους κείμενο τις απαντήσεις που αντιλαμβάνονται ότι δίνει το κείμενο στους ίδιους ως σύγχρονους αναγνώστες του και διατυπώνουν σε οργανωμένο κείμενο τις δικές τους τοποθετήσεις/απόψεις. Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να γίνει με περισσότερα λογοτεχνικά κείμενα, με βασική παράμετρο τη σύγκριση μεταξύ τους.
- Οι μαθητές πραγματεύονται το νόημα του λογοτεχνικού κειμένου λαμβάνοντας υπόψη τους τα ιστορικά του συμφραζόμενα. Συζητούν ενδεχομένως διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις εστιάζοντας στον έλεγχο της εγκυρότητας των πολλαπλών ερμηνειών, στον αποκλεισμό της αυθαίρετης εντυπωσιολογίας, αλλά και της μοναδικής «σωστής» ερμηνείας.
- Και σε μια συγκριτολογική προοπτική:
- Οι μαθητές αναλαμβάνουν να διερευνήσουν συγκεκριμένα γνωρίσματα ενός ορισμένου καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος σε άλλα έργα τέχνης (π.χ., σε πίνακες ζωγραφικής μέσα από ψηφιακές πινακοθήκες ή διαδικτυακές βάσεις δεδομένων) και να αναζητήσουν αναλογίες μεταξύ των διαφορετικών κωδικών έκφρασης των τεχνών (λογοτεχνίας και ζωγραφικής ή και άλλων τεχνών). Η περίπτωση αυτή αξιοποιείται και στο πλαίσιο ενός σχεδίου δράσης μικρής διάρκειας ή μιας ομαδικής συνεργατικής δραστηριότητας.
- Οι μαθητές δημιουργούν κείμενα έκθεσης των γνωρισμάτων ενός συγκεκριμένου καλλιτεχνικού/λογοτεχνικού ρεύματος, όπως αποτυπώνεται σε λογοτεχνικά κείμενα, μουσικές συνθέσεις, πίνακες ζωγραφικής, κ.λπ., και σχολιάζουν γραπτά ή προφορικά την ποικιλία των εκδοχών-πραγματώσεων από το ένα λογοτεχνικό κείμενο στο άλλο και από το λογοτεχνικό κείμενο στο έργο τέχνης της μουσικής, της ζωγραφικής, κ.λπ.
- Οι μαθητές δημιουργούν δικά τους κείμενα (αφήγησης, ποιητικής έκφρασης, μυθοπλασίας), πολυμεσικά ή πολυτροπικά κείμενα, για να αποδώσουν με νέες τεχνικές και τρόπους έκφρασης παλαιότερους προβληματισμούς των καλλιτεχνικών/λογοτεχνικών ρευμάτων συνδυάζοντάς τους με σύγχρονους προβληματισμούς.
- Οι μαθητές παράγουν πολυτροπικά κείμενα παρουσίασης των υπό εξέταση λογοτεχνικών κειμένων αξιοποιώντας και το πολυμεσικό υλικό που διατίθεται και σε διαδικτυακές πηγές.
- Οι μαθητές αναζητούν, επιλέγουν και διαμορφώνουν δικά τους ανθολόγια ποίησης ή/και πεζογραφίας με πρωτότυπη νεοελληνική, μεταφρασμένη αλλά και αλλόγλωσση πρωτότυπη ποίηση (ανάλογα με τη γλωσσομάθειά τους, τη χρήση δεύτερης γλώσσας, τη χρήση της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας, την καταγωγή τους). Αξιοποιούνται έτσι οι πολυπολιτισμικοί μαθητικοί πληθυσμοί. Προτείνεται η μέθοδος του σχεδίου δράσης.
- Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, αξιοποιώντας και τον εξωδιδακτικό χρόνο, οργανώνουν την ανάγνωση ενός ποιήματος ή θεατρικού κειμένου. Προχωρούν σε συνειδητές επιλογές νοηματικής ανάγνωσης (εκφώνηση, επιτονισμός, χροιά, κ.λπ.), τις οποίες είναι σε θέση να υπερασπιστούν ενώπιον της ολομέλειας. Οι μαθητές ακούν μία ανάγνωση, επισημαίνουν τις ερμηνευτικές επιλογές του αναγνώστη και του υποβάλλουν σχετικά ερωτήματα.

- Οι μαθητές δημιουργούν δικά τους κείμενα (δημιουργική γραφή) επιλέγοντας από τις τεχνικές και τους τρόπους γραφής των υπό εξέταση λογοτεχνικών κειμένων (πρωτότυπων ή μεταφρασμένων) αλλά και άλλων τρόπων καλλιτεχνικής έκφρασης, αναλαμβάνοντας ρόλους σε έναν πλήρη κύκλο του λογοτεχνικού πεδίου: δημοσιογράφοι-παρουσιαστές, κριτικοί, αναγνώστες, κ.λπ. Προτείνεται η αξιοποίηση του σχεδίου δράσης.
- Οι μαθητές δημιουργούν πολυτροπικά κείμενα με την ενσωμάτωση ενοτήτων στίχων ή μεμονωμένων στίχων από διάφορα ποιήματα με ένα προεπιλεγμένο θέμα πραγμάτευσης και αξιοποιώντας και άλλου είδους κείμενα (λογοτεχνικά ή μη, δικά τους ή όχι, εικόνες, ήχους, μουσική, βίντεο, κλπ.).
- Οι μαθητές παρακολουθούν μία κινηματογραφική ταινία, ένα θεατρικό έργο ή μουσικές εκτελέσεις που σχετίζονται με συγκεκριμένο καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα και συζητούν για τις αισθητικές και ιδεολογικές επιλογές του. Όπου και όποτε είναι δυνατόν, σε συνεργασία με άλλους φορείς (επιστημονικούς, καλλιτεχνικούς, τοπικούς), προσκαλούνται στο σχολείο ειδικοί (καλλιτέχνες, κριτικοί, μελετητές), εκθέτουν στους μαθητές εμπειρίες, γνώσεις και συγκινήσεις σχετικά με ένα ορισμένο καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα και συζητούν μαζί τους. Μπορούν, επίσης, να οργανωθούν επισκέψεις σε εκθέσεις, μουσεία, πνευματικούς/πολιτιστικούς χώρους, για να δουν ή να ακούσουν οι μαθητές σχετικά με ένα ορισμένο καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα.

2.4 Αξιολόγηση

Αξιολογείται η ικανότητα των μαθητών:

- Να αναγνωρίζουν βασικά γνωρίσματα ενός ορισμένου καλλιτεχνικού / λογοτεχνικού ρεύματος σε ένα λογοτεχνικό κείμενο.
- Να εντάσσουν ένα λογοτεχνικό κείμενο στις ιστορικές συνθήκες δημιουργίας του και σε σχέση με τις ιδεολογικές και πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους που συστήνουν το καλλιτεχνικό / λογοτεχνικό ρεύμα με το οποίο διαλέγεται.
- Να συσχετίζουν λογοτεχνικά κείμενα που διαλέγονται με τις αισθητικές επιταγές του ίδιου καλλιτεχνικού / λογοτεχνικού ρεύματος και να εντοπίζουν σημεία σύγκλισης και απόκλισής τους.
- Να σχολιάζουν τη σχέση τέχνης και ζωής που εντοπίζουν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο, καθώς και την αντίληψη για τη λειτουργία (αισθητική, κοινωνική, πολιτική, ιδεολογική) της λογοτεχνίας στον βίο των ανθρώπων καταθέτοντας και τη δική τους άποψη ή/και μεταφέροντας τον προβληματισμό του κειμένου στη σημερινή εποχή.
- Να συγκρίνουν λογοτεχνικά κείμενα που αφορούν διαφορετικά καλλιτεχνικά / λογοτεχνικά ρεύματα και να εξετάζουν τις διαφορετικές τεχνικές και τρόπους έκφρασης που χρησιμοποιούν και τα διαφορετικά αισθητικά αποτελέσματά τους.
- Να εντοπίζουν και να συζητούν αναλογίες στους τρόπους έκφρασης μεταξύ λογοτεχνίας και άλλων καλλιτεχνικών εκφράσεων (ζωγραφική, κ.λπ.) στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου καλλιτεχνικού / λογοτεχνικού ρεύματος.
- Να τοποθετούνται κριτικά ή να επαληθεύουν δημοσιευμένες απόψεις (από κριτικές, μελέτες, παρουσιάσεις – παλαιότερες ή νεώτερες) για ορισμένο λογοτεχνικό κείμενο.

3. Πρόγραμμα Σπουδών Γ΄ Λυκείου, Ενότητα 2: Από την Πρώτη Μεταπολεμική γενιά έως και τη γενιά του 70

3.1 Προβληματισμοί και προοπτικές για τη διδακτική αξιοποίηση της ποίησης από την πρώτη μεταπολεμική γενιά έως και τη γενιά του 70

- Όπως και με τον τρόπο προσέγγισης των καλλιτεχνικών/λογοτεχνικών ρευμάτων στην προηγούμενη διδακτική ενότητα, έτσι και σε αυτή τη διδακτική ενότητα, η σχεδιαγραμματική απεικόνιση της ιστορικής διαδοχής γενεών και τεχνοτροπιών στη μεταπολεμική και σύγχρονη ποίηση είναι αναγκαία για να διαθέτουν οι μαθητές ένα ευρύτερο σχήμα γραμματολογικού περιεχομένου που θα τους βοηθήσει στην ιστορική τοποθέτηση ποιημάτων και ποιητών. Το σχήμα αυτό και οι γνώσεις που αποτυπώνει δεν περιλαμβάνονται στην αξιολόγηση των μαθητών ούτε και συνιστάται η απομνημόνευσή του. Η οπτική προσέγγισης της μεταπολεμικής ποίησης δεν επικεντρώνεται στη γραμματολογική πραγμάτευση των ποιημάτων και των δημιουργών τους, τη συσχέτιση ποιητικών γνωρισμάτων και χαρακτηριστικών γενεών κατά τον τρόπο που ένα εγκυκλοπαιδικό λήμμα θα προσδιόριζε ομαδοποιήσεις, κοινά γνωρίσματα και ιστορικό-γραμματολογικά σχήματα.
- Η εστίαση γίνεται στα ποιήματα και στην αναγνωστική τους προσέγγιση. Οι μαθητές καλούνται να ανακαλύψουν, να πραγματευτούν και να επεξεργαστούν τις θεματικές, τους τρόπους έκφρασης, τη μορφή, τις αισθητικές και ιδεολογικές αντιλήψεις ποιημάτων, που γράφτηκαν, διαβάστηκαν και συζητήθηκαν στη μεταπολεμική και σύγχρονη εποχή.
- Ως προς το ευρύτατο φάσμα θεματικών της ποίησης των δεκαετιών μετά τον πόλεμο, η διδακτική ενότητα επικεντρώνεται αφενός στην επεξεργασία των δύστηνων πρώτων μεταπολεμικών χρόνων, στην αναζήτηση ή στη διεκδίκηση του συνολικού οράματος για τον κόσμο, στην προσωπικότερη ενδοσκοπήση του υποκειμένου, αλλά και κάθε άλλης βασικής θεματικής που θα μπορούσε να στεγάσει έναν κύκλο σημαντικών ποιημάτων.
- Ως προς τους τρόπους έκφρασης και τη μορφή, η εστίαση γίνεται στη σύντομη φόρμα, τον ελλειπτικό λόγο, τη συνδήλωση, τον υπαινιγμό, τη λεπτή ειρωνεία, το χαμηλόφωνο ή το ηθελημένο πεζολογικό ύφος, το θραυσματικό λόγο, τη σιωπή και το χάσμα. Αλλά και στην αξιοποίηση του απροσδόκητου, στις τεχνικές ανοικείωσης, στη

συγκρότηση μιας ποιητικής γραμματικής που αντιπαραθέτει εν μέρει αυτή την ποίηση στην προγενέστερη ποιητική παραγωγή.

- Τέλος, ως προς την αισθητική και την ιδεολογία, έναν βασικό άξονα που συνεχίζει όσα έχουν ήδη αναπτυχθεί στην προηγούμενη διδακτική ενότητα, η προσοχή πέφτει στη σύζευξη ή στη διάσταση μεταξύ ποιητικής και πολιτικής ηθικής, στον προβληματισμό για τον ρόλο της ποίησης στο βίο και στην κοινωνία, στη δυνατότητα ή στις αντοχές της ποίησης να αναπαραστήσει ή να συγκροτήσει τον κόσμο. Σε αυτή την προοπτική, προκρίνονται ποιήματα ποιητικής, με όλο το αναμενόμενο φάσμα θεμάτων (π.χ., τη σχέση καλλιτέχνη και κοινωνίας, τον ανατρεπτικό χαρακτήρα της ποίησης, τη λυτρωτική της δύναμη ή αδυναμία, κ.λπ.).

3.2 Γενικές και ειδικές επιδιώξεις ενότητας

Επιδίωξη της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας είναι να συγκροτήσουν σταδιακά οι μαθητές μια ευρύτερη εικόνα του μεταπολεμικού και σύγχρονου λυρισμού και της ποικιλομορφίας του. Πρόκειται για μια εικόνα που αδιάλειπτα ανασυγκροτείται, συμπληρώνεται ή αναθεωρείται κάθε φορά επιχειρείται μια ανάγνωση ενός νέου ποιήματος ή μια διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση ενός ποιήματος ή μια ανάγνωση ενός νέου ποιήματος. Ο μεταπολεμικός και σύγχρονος λυρισμός διαφοροποιείται από προγενέστερα επιτεύγματα της ποιητικής τέχνης, αλλά και συναντιέται με αυτά (βλ. π.χ., την υφολογική σύγκλιση της μεσοπολεμικής μετασυμβολικής ποίησης και της λεγόμενης «ποίησης της ήττας») στο ιστορικό πλαίσιο της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Την ίδια στιγμή συζητά και με τη σύγχρονή του ποιητική παραγωγή σε άλλες γλώσσες, μέσα από συγκλίσεις σε θέματα τεχνικών έκφρασης και τρόπων γραφής, αλλά και μέσα από το αμεσότερο κανάλι επικοινωνίας της ποιητικής μετάφρασης.

Σε αυτή τη διδακτική ενότητα, επιδιώκεται να συνδέσουν οι μαθητές την ποιητική έκφραση και τις ποιητικές αναζητήσεις της μεταπολεμικής ποίησης με τα ιστορικά συμφραζόμενα στα οποία η ποίηση αυτή καλλιεργήθηκε και με τα οποία συνδιαλέχθηκε, αλλά και να κατανοήσουν τη σχέση ποιητικής και πολιτικής ηθικής σε όλη τη διακύμανσή της από τη στενή σύνδεση μέχρι την άρνηση. Σε αυτό το πλαίσιο επιδιώκεται επίσης να προσεγγίσουν οι μαθητές συνολικότερα το έργο συγκεκριμένων ποιητών εμβληματικών δημιουργών για τη μεταπολεμική ποιητική δημιουργία στη νεοελληνική. Και σε μια συγκριτολογική προοπτική, να εξετάσουν σχέσεις (αναλογίες) της καλλιτεχνικής έκφρασης και των αναζητήσεων της ποίησης και των άλλων (αναπαραστατικών) τεχνών στα μεταπολεμικά ιστορικά συμφραζόμενα, καθώς και να διερευνήσουν σημεία σύγκλισης της νεοελληνικής ποίησης και της ευρωπαϊκής (ή παγκόσμιας) της ίδιας εποχής.

Τις παραπάνω γενικές επιδιώξεις τις εξειδικεύουμε στη συνέχεια σε ειδικές επιδιώξεις της διδακτικής ενότητας, δηλαδή σε γνώσεις για τη λογοτεχνία και γραμματισμούς / ικανότητες.

I. Γνώσεις

Να γνωρίσουν οι μαθητές

- τα ιστορικά και γραμματολογικά χαρακτηριστικά της νεοελληνικής μεταπολεμικής ποίησης.
- μέσα από την ανάγνωση ποιημάτων τις βασικές κατευθύνσεις της ποίησης των μεταπολεμικών χρόνων, βάσει του περιεχομένου τους και των αντιλήψεων που αναδύονται από αυτό για τον άνθρωπο και τον κόσμο: πολιτική, αντιστασιακή, υπαρξιακή, νεοϋπερρεαλιστική, κλπ.
- το γλωσσικό ιδίωμα της ποίησης αυτής με άξονες τα σύμβολα, τις εικόνες, το λεξιλόγιο και το ύφος.
- το ιστορικό και κοινωνικό, το πολιτικό και ιδεολογικό συγκείμενο μέσα στο οποίο δημιουργείται και συγχρονικά αναγιγνώσκεται/λειτουργεί η ποίηση αυτή.
- την κοινωνική και πολιτική θέση του ποιητή στην εποχή του και του ρόλου της ποίησης στα ιστορικό-κοινωνικά συμφραζόμενα της εποχής.
- τη συνύπαρξη (ισόρροπη ή μη) ιδεολογίας και αισθητικής στην ποίηση.
- τη λειτουργία της λέξης στην ποίηση: την υλικότητά της, τη συμβολική της λειτουργία, το ιδεολογικό της βάρος.
- διαφορετικούς τρόπους ανάγνωσης της ποίησης και να κατανοήσουν ότι η ανάγνωση της ποίησης προϋποθέτει την άσκηση του αναγνώστη και τη διαπραγμάτευση του νοήματος από τον ίδιο.

II. Γραμματισμοί/ικανότητες

Να μπορούν οι μαθητές:

- να διακρίνουν γνωρίσματα της νεοελληνικής ποίησης της μεταπολεμικής εποχής, τα οποία αφορούν τον πολιτικό ή υπαρξιακό, τον νεοϋπερρεαλιστικό κ.λπ. χαρακτήρα της.
- να εντάσσουν το ποίημα στην ιστορικότητά του, να συζητούν το νόημά του μέσα στα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής δημιουργίας του, να προβάλλουν τον προβληματισμό του στη σημερινή εποχή ή να τοποθετούνται κριτικά ως προς τα ζητήματα που θέτει.
- να αναγνωρίζουν τους τρόπους και τις τεχνικές έκφρασης της ιδεολογίας στην ποίηση και να συζητούν το αποτέλεσμα της συνύπαρξης ιδεολογίας και ποίησης.
- να εκτιμούν την πρόκριση της μιας εις βάρος της άλλης (αισθητικής και ιδεολογίας) ή τους τρόπους της αρμονικής τους σύζευξης. Να μπορούν οι μαθητές να συγκροτούν με λόγο αποδεικτικό ένα σύντομο κριτικό σημείωμα ή σχόλιο σχετικά με το θέμα αυτό ή να συζητούν σχετικές αποτιμήσεις της κριτικής (προφορικά ή/και γραπτά).

- να διαβάζουν ποιήματα της μεταπολεμικής εποχής (φωναχτή ανάγνωση στην ολομέλεια, κατά μόνος ανάγνωση, ανάγνωση σε ολιγομελή ομάδα) με έμφαση στη μη δραματοποιημένη ανάγνωση. Να μπορούν οι μαθητές να οργανώνουν και να προετοιμάζουν την ανάγνωση στην ολομέλεια της τάξης.
- να αντιπαραβάλλουν ποιήματα (νεοελληνικά πρωτότυπα ή/και μεταφρασμένα) με παρόμοια ή διαφορετική πολιτική προβληματική, να εντοπίζουν σημεία σύγκλισης ή απόκλισης ως προς την ιδεολογία, το θέμα, την έκφραση και το ύφος, να συζητούν τη σχετική αναγνωστική εμπειρία τους και να καταθέτουν γραπτώς τις θέσεις τους.
- να διακρίνουν τις διαφορετικές φωνές ενός ποιήματος και τις σχέσεις μέσα στις οποίες συλλειτουργούν οι φωνές αυτές με συγκεκριμένα κάθε φορά αισθητικά αποτελέσματα.
- να διακρίνουν την παρουσία και λειτουργία του ποιητικού υποκειμένου από τις άλλες φωνές του ποιήματος ή/και τον ποιητή.
- να εξετάζουν το ύφος ενός ποιήματος και τις υφολογικές διακυμάνσεις, να εντοπίζουν και να συζητούν το αισθητικό αποτέλεσμα και τη στόχευση του ποιήματος: επικός, διδακτικός τόνος, κ.λπ., υψηλό, καθημερινό, λιτό ύφος, κ.λπ. Αλλά και να μπορούν οι μαθητές να εντοπίζουν λέξεις, φράσεις και τεχνικές που διαμορφώνουν ορισμένο ύφος σε ένα ποίημα.
- να εντοπίζουν ποιήματα ποιητικής και να συνεξετάζουν τις διαφορετικές ή παρόμοιες στάσεις τους για την ποιητική δημιουργία ή την τέχνη γενικότερα. Αλλά και να μπορούν οι μαθητές να εντοπίζουν στοιχεία αυτοαναφοράς σε ένα ποίημα και να συζητούν για αυτά.
- να συγκρίνουν ποιήματα της μεταπολεμικής και της μεσοπολεμικής ποιητικής έκφρασης και αισθητικής (ή και παλαιότερων τεχνοτροπιών), να εντοπίζουν σημεία διαφοροποίησης ή σύγκλισης και να συζητούν τα πορίσματά τους.

3.3 Ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές

Ενδεικτικά προτείνονται οι εξής διδακτικές πρακτικές:

- Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, ανιχνεύουν και καταγράφουν γνωρίσματα της ποίησης που αφορούν τον πολιτικό, υπαρξιακό, ονειρικό/υπερρεαλιστικό, κ.λπ. χαρακτήρα της μέσα από ένα ανθολόγιο ποιημάτων. Συζητούν για τα γνωρίσματα αυτά, σε ολομέλεια ή σε ομάδες, και καταλήγουν σε ομαδοποιήσεις, συσχετίσεις ή συγκλίσεις ποιημάτων. Παρόμοια διερεύνηση μπορεί να γίνει από τους μαθητές για πρωτότυπα νεοελληνικά και μεταφρασμένα ποιήματα.
- Οι μαθητές εντοπίζουν και συζητούν το νόημα του ποιήματος λαμβάνοντας υπόψη τους τα ιστορικά του συμφραζόμενα. Προβληματίζονται πάνω σε διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις εστιάζοντας στον έλεγχο της εγκυρότητας των πολλαπλών ερμηνειών, στον αποκλεισμό της αυθαίρετης εντυπωσιολογίας αλλά και της μοναδικής «σωστής» ερμηνείας.
- Οι μαθητές συζητούν, στην ολομέλεια ή κατά ομάδες, τις σχέσεις αισθητικής και ιδεολογίας σε επιλεγμένα ποιήματα της μεταπολεμικής εποχής, συγκρίνουν τα ποιήματα μεταξύ τους και διατυπώνουν τις κρίσεις τους.
- Οι μαθητές, ατομικά ή κατά ομάδες, αξιοποιώντας και τον εξωδιδακτικό χρόνο, οργανώνουν την ανάγνωση ενός ποιήματος. Προχωρούν σε συνειδητές επιλογές εκφώνησης, επιτονισμού, χροιάς, κ.λπ., τις οποίες είναι σε θέση να υπερασπιστούν ενώπιον της ολομέλειας. Οι μαθητές ακούν μία ανάγνωση, επισημαίνουν τις ερμηνευτικές επιλογές του αναγνώστη και του υποβάλλουν σχετικά ερωτήματα.
- Οι μαθητές συγκρίνουν μεταξύ τους δύο ή περισσότερες διαφορετικές αναγνώσεις και αναζητούν πιθανές αποκλίσεις στην ερμηνεία και στο αισθητικό αποτέλεσμα.
- Οι μαθητές διερευνούν σημεία αναλογίας της ποίησης με άλλες τέχνες (κινηματογράφος, ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική, κ.λπ.) με προτίμηση στις αναπαραστατικές τέχνες και άξονα συγκεκριμένες τεχνικές και τρόπους έκφρασης της μεταπολεμικής και σύγχρονης ποίησης. Προτείνεται η αξιοποίηση του σχεδίου δράσης και η διερεύνηση σε ποικίλες πηγές και πόρους του διαδικτύου. Μπορεί συνδυαστικά να αξιοποιηθεί η εξωσχολική παρακολούθηση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.
- Οι μαθητές συνεξετάζουν το ποίημα, τις αναγνώσεις, ή / και τη μελοποίησή του (ενδεχομένως περισσότερες από μία μελοποιήσεις ή μουσικές εκτελέσεις), εντοπίζουν σημεία σύγκλισης και απόκλισης με τη δική τους προσέγγιση στο ποίημα.
- Οι μαθητές συζητούν (προφορικά ή/και γραπτά) τις σημασίες που παίρνει το ποίημα για τους ίδιους και τη σύγχρονή τους ζωή, το δικό τους βίωμα και πώς αυτό εκφράζεται μέσα από το ποίημα ή απέχει από αυτό.
- Οι μαθητές δημιουργούν δικά τους κείμενα (πεζά ή ποιητικά) επιλέγοντας από τις τεχνικές και τους τρόπους γραφής της μεταπολεμικής και σύγχρονης ποίησης αλλά και άλλων τρόπων καλλιτεχνικής έκφρασης, αναλαμβάνοντας ρόλους σε έναν πλήρη κύκλο του λογοτεχνικού πεδίου: δημοσιογράφοι-παρουσιαστές λογοτεχνικών βιβλίων, κριτικοί, αναγνώστες, κ.λπ. Προτείνεται η αξιοποίηση του σχεδίου δράσης. Μπορούν να αξιοποιηθούν ηλεκτρονικά περιβάλλοντα που επιτρέπουν τη συνεργατική γραφή, καθώς και το κινητό εργαστήριο φορητών υπολογιστών.
- Οι μαθητές δημιουργούν πολυτροπικά κείμενα με την ενσωμάτωση ενοτήτων στίχων ή μεμονωμένων στίχων από διάφορα ποιήματα με ένα προεπιλεγμένο θέμα πραγμάτευσης και αξιοποιώντας και άλλου είδους κείμενα

(λογοτεχνικά ή μη, δικά τους ή όχι, εικόνες, ήχους, μουσική, βίντεο). Προτείνεται η αξιοποίηση του διαδραστικού πίνακα για την προβολή, παρουσίαση και συζήτηση των κειμένων που δημιουργούν οι μαθητές.

- Οι μαθητές συζητούν τις εκτιμήσεις κριτικών για συγκεκριμένα ποιήματα ή τρόπους ποιητικής έκφρασης και αναζητούν την επαλήθευσή τους ή όχι στα ποιήματα, καταθέτοντας, προφορικά ή γραπτά, τη δική τους τεκμηριωμένη άποψη.

3.4 Αξιολόγηση

Αξιολογείται η ικανότητα των μαθητών:

- Να διακρίνουν γνωρίσματα που συνθέτουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της νεοελληνικής ποίησης της μεταπολεμικής εποχής στις διάφορες αισθητικές και ιδεολογικές της εκφάνσεις. Ιδιαίτερα, να αναγνωρίζουν τους τρόπους και τις τεχνικές έκφρασης της ιδεολογίας στην ποίηση και να πραγματεύονται το αποτέλεσμα της συνύπαρξης ιδεολογίας και ποίησης.
- Να εντάσσουν το ποίημα στην ιστορικότητά του, να συζητούν το νόημά του μέσα στα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής δημιουργίας του και να μεταφέρουν τον προβληματισμό του στη σημερινή εποχή συντάσσοντας κείμενα δοκιμιακού τύπου ή αναπτύσσοντας προφορικά την πραγμάτευσή τους.
- Να εντοπίζουν και να διακρίνουν τις διαφορετικές φωνές ενός ποιήματος και τις σχέσεις μέσα στις οποίες συλλειτουργούν οι φωνές αυτές (ιδιαίτερα, την παρουσία και λειτουργία του ποιητικού υποκειμένου από τις άλλες φωνές του ποιήματος).
- Να εντοπίζουν και να σχολιάζουν την ειρωνική λειτουργία σε ένα ποίημα και, με βάση αυτή, να ερμηνεύουν το ποίημα.
- Να αναγνωρίζουν ποιήματα ποιητικής και να συνεξετάζουν τις διαφορετικές ή παρόμοιες στάσεις τους για την ποιητική δημιουργία ή την τέχνη γενικότερα.
- Να σχολιάζουν τη σχέση αισθητικής και ιδεολογίας σε ένα ποίημα και να συζητούν σχετικές αποτιμήσεις της κριτικής.
- Να συγκρίνουν ποιήματα ως προς την ιδεολογία, το θέμα, την έκφραση και το ύφος.